

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Problematika jehlic starší a střední doby bronzové v
Čechách**

Bc. Alisa Judina

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Diplomová práce

**Problematika jehlic starší a střední doby bronzové v
Čechách**

Bc. Alisa Judina

Vedoucí práce:

PhDr. Petr Menšík, Ph.D.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2015

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé práce za rady, pomoc a ochotu v průběhu zpracování diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Dominice Kožešníkové za podporu a rady.

OBSAH

1. ÚVOD	1
1.1 CÍLE PRÁCE	2
2. METODA PRÁCE.....	4
2.1 Databáze.....	5
3. DOBA BRONZOVÁ.....	6
3.1 Starší doba bronzová	7
3.2. Střední doba bronzová.....	9
4. JEHLICE.....	11
4.1 Terminologie	12
4.2 Výroba jehlic	12
4.2.1 Bronz.....	12
4.2.2 Zlato.....	14
4.2.3 Kost.....	15
4.3 Výzdoba jehlic	16
5. CHRONOLOGIE A TYPOLOGIE JEHLIC	19
5.1 Starší doba bronzová	19
5.1.1 Kostěné jehlice.....	19
5.1.2 Kostěná kroužková jehlice.....	20
5.1.3 Berličkovitá jehlice.....	20
5.1.4 Jehlice s kroužkovou hlavicí.....	21
5.1.5 Únětická jehlice	22
5.1.6 Cyperská jehlice	24
5.1.7 Lopatkovitá (veslovitá) jehlice	26
5.1.8 Jehlice s terčovitou hlavicí.....	28
5.1.9 Jehlice s hlavicí rourkovitou	30
5.1.10 Jehlice křížová	31
5.1.11 Jehlice s kulovitou (šikmo) provrtanou hlavicí.....	32
5.1.12 Jetelovitá jehlice	34
5.1.13 Jehlice s dvojkónickou hlavicí a ouškem na krčku.....	35
5.1.14 Jehlice se stočeným koncem (Rollenkopfnadel).....	35
5.1.15 Jehlice se zavinutou hlavicí do spirály.....	36
5.1.16 Jehlice s kulovitou hlavicí a provrtaným krčkem.....	36
5.1.17 Jehlice s rovně provrtanou hlavicí a s rovně provrtaným krčkem	36

5.2 Střední doba bronzová	37
5.2.1 Jehlice s kulovitou hlavicí a provrtaným krčkem	37
5.2.2 Jehlice s hlavicí stočenou v očko	38
5.2.3 Jehlice s dvojkuželovitou hlavicí.....	39
5.2.4 Jehlice s pečetítkovou hlavicí.....	40
5.2.5 Dvojdílné jehlice s velkou terčovitou hlavicí (Kotoučovitě)	41
5.2.6 Jehlice s hřebíkovitou hlavicí.....	42
5.2.7 Jehlice s vývalkovitou hlavicí.....	42
5.2.8 Pastýřské jehlice	43
5.2.9 Jehlice typu Hammer.....	43
5.2.10 Jehlice typu Wetzleinsdorf I	43
5.2.11 Jehlice s kolečkovitou hlavicí	44
5.2.12 Jehlice typu Deinsdorfer.....	44
5.2.13 Jehlice typu Henfenfeld.....	44
6. ÚČEL ARTEFAKTU	45
6.1 Praktická funkce	45
6.2 Společenský význam	46
6.3 Symbolický smysl.....	48
6.4 Expres artefaktu.....	49
7. NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI	50
7.1 Hromadné nálezy	51
7.2 Pohřebiště	55
8. STAV A CHARAKTER ZACHOVÁNÍ ARTEFAKTU	57
8.1. Transformace	58
8.2 Charakter a stav zachování.....	59
8.3 Konzervační postupy	60
9. VYHODNOCENÍ	62
ZÁVĚR	67
LITERATURA	69
RESUMÉ	81
PŘÍLOHY	82

1. ÚVOD

Předmětem této diplomové práce jsou jehlice starší a střední doby bronzové, které jsou vymezeny geografickým územím Čech. Z dané oblasti jsou soustředěny poznatky o sledovaném artefaktu.

Vzhledem k tomu, že kovové, zejména bronzové, artefakty jsou významným determinantem doby bronzové, byla v této práci soustředěna pozornost na jehlice, které patří mezi typická spínadla tohoto období. To je zřejmé například již v práci Josefa Ladislava Píče (1900) „Pokolení kamenných mohyl“, kde se zmiňuje o ozdobách sloužících ke spínání roucha nebo pláště. Tyto ozdoby byly nošeny u prsou nebo při rameni a pravděpodobně mohly sloužit i k upevnění ženského účesu (Píč 1900, 19).

Tato práce se snaží komplexně představit problematiku jehlic vymezeného období. Vzhledem k tomu, že se jehlice vyskytují po celou dobu bronzovou, prošly celou řadou modifikací a daly možnost vzniku rozmanitým tvarům a formám. Stejně tak ani materiál výroby nebyl jednotný, většina jehlic je vyrobena z charakteristického kovu daného období – bronzu, ale vyskytují se i kostěné varianty nebo výjimečné exempláře z jiných kovů, jakými jsou měď nebo zlato.

Významnou vlastností jehlic je jejich chronologická citlivost, díky níž je možné datovat archeologické kontexty. Proto je typologii jehlic věnována značná pozornost badatelů. Tato diplomová práce tedy obsahuje popis, typologické a chronologické zařazení sledovaných artefaktů a tvoří tak ucelené médium, které může sloužit k pozdějšímu bádání.

Dále je věnována pozornost účelu artefaktů (tj. jehlic), který hrál významnou roli při jejich výrobě. Interpretace účelu zahrnuje tři aspekty: praktickou funkci, společenský význam a symbolický smysl. Současně bych chtěla vyzdvihnout expresi, která dle mého mínění byla velmi podstatnou při

formování těchto artefaktů. Interpretace účelu a hledání minulých struktur nám může přiblížit roli jehlic v životě minulých lidí a zároveň pomoci vysvětlit archeologické nálezové kontexty.

Jehlice nejsou typickými artefakty určitých komponent, ale vyskytují se v pohřebním prostředí, sídlištních kontextech, ale i v hromadných nálezech. I proto se s nimi setkávali badatelé v počátcích zájmu o archeologii a jsou součástí mnoha publikovaných výzkumů pohřebišť. K vytvoření celkového obrazu daného artefaktu budou zohledněny i jejich nálezové kontexty.

Jehlice, jak už bylo řečeno, patří mezi významné artefakty doby bronzové. V tomto období plní funkci spínadla, až do konce doby bronzové, kdy je nahrazují první spony.

1.1 CÍLE PRÁCE

Tato diplomová práce si klade za cíl zhodnotit problematiku jehlic doby bronzové v Čechách. Pozornost bude soustředěna, vzhledem k široké škále nálezů, především na jehlice starší a střední doby bronzové. Z tohoto období budou také jehlice uvedené v související databázi, která bude představena hned v následující kapitole číslo dvě pojednávající o metodě práce.

Další kapitola má za úkol stručně pojednat o starší a střední době bronzové, vzhledem k tomu, že se jedná o období, ve kterém se sledovaný artefakt vyskytuje. V této kapitole bude uvedena stručná charakteristika sledovaného období, chronologie a charakteristika kultur, které patří do okruhu zájmu.

V následující části bude věnována pozornost jehlicím všeobecně. Jejich součástí je terminologie a problémy spojené s názvoslovím typologie jehlic. Další část se poté týká problematiky výroby těchto artefaktů a jejich materiálu (např. bronz, zlato, kost). V této kapitole je zmíněna i výzdoba

jehlic, která obohacuje tyto do značné míry praktické artefakty po estetické stránce.

Úkolem další části této práce je popis jednotlivých typů jehlic a jejich chronologické vymezení. Kapitola je rozdělena do dvou částí: na jehlice starší doby bronzové a střední doby bronzové, okrajově jsou zmíněny další typy jehlic mladšího období. Toto rozdělení je pouze orientační, některé typy jehlic nejsou typické jen pro jedno období, a mohou se vyskytovat v poněkud pozmeněné podobě od počátku doby bronzové až do počátku doby železné. Proto jsou některé typy jehlic zařazeny do období, ve kterém jsou nejrozšířenější nebo nejlépe charakterizují trendy daného období.

Kapitola šest je věnována účelu artefaktu, kde kromě tří aspektů účelu je interpretována i exprese se snahou přiblížit se co nejvíce roli jehlic v minulém lidském světě.

Následující kapitola nastíní nálezové okolnosti jehlic, které přináší důležité poznatky o celkovém kontextu a jejich vztahu k minulému světu. Pozornost bude věnována především pohřebním kontextům a hromadným nálezům, okrajově budou představeny sídlištní a ojedinělé nálezy, které nejsou tak početné jako předchozí dvě komponenty.

Předmětem další kapitoly je stav a charakter zachování těchto artefaktů a transformační procesy, které značně ovlivňují jejich dochování.

V závěru své práce očekávám, že budou shrnuty poznatky z nashromážděných dat o jehlicích ze sledovaného období starší a střední doby bronzové. Tato práce může v budoucnu sloužit jako základ pro širší studium jehlic doby bronzové na území Čech.

Cílem práce není vytvoření komplexního katalogu všech nalezených jehlic na území Čech, ovšem při sestavování databáze jsem se snažila shromáždit co největší množství publikovaných nálezů, aby mohly sloužit k analýze a syntéze dat, jejichž vyhodnocení je představeno v kapitole devět.

2. METODA PRÁCE

Metoda práce je založena na studiu odborné literatury k danému tématu. K podrobnějšímu zkoumání jednotlivých jehlic byla sestavena databáze poskytující informace o formálních vlastnostech těchto artefaktů.

Stěžejními díly pro tvorbu databáze byly práce pojednávající o typologii jehlic. Jednalo se o práci Martina Bartelheima „Studien zur Böhmisches Aunjetitzer Kultur“ (1998) a Floriana Innerhofera „Die mittelbronzezeitlichen Nadeln zwischen Vogesen und Karpaten. Studien zur Chronologie, Typologie und regionalen Gliederung der Hügelgräberkultur“ (2000), které sloužily jako zdroj pro určení typů jehlic a k dohledání primárních zdrojů při tvorbě jednotlivých záznamů. Při hledání informací byla soustředěna pozornost především na ty zdroje, které poskytovaly o jehlicích sledované informace (typ, nálezové okolnosti, případně grafické zobrazení jehlice), proto do databáze nebyly zařazeny jen zlomky těl jehlic, vzhledem k tomu, že není jasné, kterému typu patřily. I přesto většina záznamů neobsahuje úplně všechny údaje, nebyla vždy uvedena velikost nebo současný stav. V některých případech, kdy se jednalo o dar, náhodný nález, či nebyly uvedeny informace o původu, pak chybí i údaj o nálezovém areálu. V databázi je tedy označen jako neznámý.

Shromáždění dat komplikuje forma publikace zejména starších výzkumů, kde jsou často jen neúplné informace o typu jehlice a dalších podrobnostech, z tohoto důvodu byla jako další zdroj použita databáze Národního Muzea, která poskytuje i obrazovou přílohu, k doplnění nálezů ze starších výzkumů.

Cílem této práce není vytvořit ucelený katalog všech nálezů. Nejsou zde zahrnuty nejasné nálezy (uvedeno pouze jako např. nález dvou jehlic) nebo jejich torza. Při tvorbě databáze byla použita především publikovaná odborná literatura, odtud pochází i informace k jednotlivým záznamům, tak jak byly uvedeny v daném zdroji.

Při sestavování databáze byly zohledněny nálezy z různých regionů. Nejpodstatnější zdroje z hlediska vyhledávání nálezů jsou uvedeny dále.

Velké množství únětických nálezů pochází ze starších výzkumů, které jsou často publikované v Památkách archeologických, tyto nálezy byly doplněny o další informace z databáze Národního Muzea a jsou především středočeského původu. Významnou práci pro únětické nálezy v jižních Čechách je pojednání Ladislava Hájka (1954). K dohledání záznamů ze severozápadních Čech posloužily články Ivany Pleinerové (1966, 1967) Některé další záznamy byly doplněny z novější publikace Martina Bartelheima (1998).

Jehlice střední doby bronzové pocházející ze západních Čech vychází z práce Evy Čujanové-Jílkové (1970) a Jana Michálka (1979), který zpracoval nálezy Josefa Szombathyho. Převážně středočeské exempláře jsou zaznamenány z práce Antonína Beneše (1959). Jehlice ze severozápadních Čech jsou doplněny z práce Evžena Plesla (1965). Některé jihohočeské nálezy z depotů a mohylových pohřebišť jsou přidány z práce Ondřeje Chvojky (2009) a Mariky Tisucké (2007). Depoty horizontu Plzeň-Jíkalka jsou dohledány z práce Olgy Kytlicové (1964). Práce Floriana Innerhofera (2000) sloužila k doplnění dalších nálezů a dohledání původních zdrojů, pokud to bylo možné, vzhledem k stáří nebo nedostupnosti primární publikace.

Kromě uvedených syntetických práci další použité monografie a články z archeologických periodik jsou uvedeny vždy u jednotlivých záznamů v databázi.

2.1 Databáze

Databáze byla vytvořena v programu Microsoft Office Access 2010. Její strukturu tvoří dvě tabulky „Lokalita“ a „Jehlice“. Nadřazenou tabulkou je „Lokalita“, která obsahuje deskriptory: název lokality, bližší lokace, kraj, a kultura (únětická/mohylová).

Tato tabulka je dále propojená relací 1:N s tabulkou „Jehlice“, která poskytuje informace o jednotlivých jehlicích. První skupina sleduje formální vlastnosti: typ jehlice, tvar jehly, velikost, výzdobu, další podrobnosti, stav zachování (fragmentárnost) a povrch (pokrytí patinou). Dalšími deskriptory jsou datace, nálezový areál, obrazová příloha (ve zdroji), zdroj a další podrobnosti k uvedenému záznamu.

Deskriptivní systém se skládá především z nominálních proměnných, které popisují převážně formální vlastnosti artefaktu. Kardinální proměnnou představuje velikost celé jehlice nebo její dochované části v milimetrech. Databáze obsahuje vybraný soubor dat, jehož vyhodnocení je věnována pozornost v kapitole devět.

3. DOBA BRONZOVÁ

Následující kapitola pojednává o době bronzové, především o jejím starším a středním úseku, vzhledem k tomu, že sledované artefakty pochází z tohoto období. Samotný termín doba bronzová byl poprvé použit při tvorbě katalogu kodaňské muzejní sbírky v roce 1836 dánským archeologem CH. J. Thomsnem (1848, 64-68), tento termín náleží období mezi dobou kamennou a dobou železnou. Počátek tohoto období Evžen Neustupný určil k roku 2300 BC na základě vzorků izotopů uhlíku C¹⁴ a jejich porovnáním s egyptskou chronologií (Neustupný 1976, 111-116).

Nejstarší periodizace doby bronzové byla vytvořena Oskarem Monteliem, kterou prezentoval v práci „Die Chronologie der älteren Bronzezeit in Nord-Deutschland und Skandinavien“. V jeho pojetí je doba bronzová rozdělena do šesti stupňů (M I - VI), ale je platná pouze pro severní část Evropy (Montelius 1900). Vzhledem k tomu, že pro jižní část střední Evropy toto třídění nebylo vhodné, Paul Reinecke vypracoval nový třídící systém na základě bavorských nálezů. Reineckeho systém je tvořen čtyřmi stupni (Br A-D). Dalším poznáváním bylo zjištěno, že i následující dva stupně, které Reinecke zařadil do další epochy Halštatu, patří stále do

doby bronzové (Pleiner 1978, 330; Reinecke 1924). Běžně se používá vnitřní členění doby bronzové na starší úsek, který zastupuje kultura únětická, dále střední část, která je charakteristická pro kulturu mohylovou a nakonec mladší a pozdní doba bronzová patří tzv. kultuře popelnicových polí (Jiráň 2008 (ed.), 11).

3.1 Starší doba bronzová

S počátkem doby bronzové se u nás začíná rozvíjet kultura únětická, která získala své jméno podle lokality Únětice, která byla zkoumána v 19. století Čeňkem Rýznerem (1880; 1881). Starší doba bronzová trvala v české kotlině přibližně 700 let (Jiráň (ed.) 2008, 17), dle Reineckovy škály patří této době stupeň A (Reinecke 1924), který je dále rozdělen do dvou stupňů BA1 (2300 – 2000 BC) a B A2 (2000-1600 BC). Toto rozdělení se opírá o Reineckův chronologický systém, který ovšem prošel celou řadou změn. Starší období únětické patří do stupně BA1 a mladší období (klasické) do stupně BA2 (Moucha 2005, Abb. 1).

Ve starší době bronzové je větší část Evropy osídlena únětickou kulturou. Na Moravě při zkoumání typických únětických hrobů byly zjištěny i nálezy jiné, které jsou shodné s nálezy z území Slovenska a řadí se k nitranské kultuře, která je na Moravě současná s únětickou kulturou ve starším úseku stupně BA1 (Ondráček 1963, 405, 415).

Starší únětické osídlení se nacházelo podél toku Labe, především v kolínsko-poděbradské oblasti, dále se soustředilo podél toku Vltavy, v pražsko-slánské oblasti a v severozápadních Čechách. Řídce byly osídleny východní a severovýchodní Čechy. V mladším období se toto území rozšiřuje o Královéhradecko a Pojizeří a dochází dále k osídlení jižních Čech únětickou kulturou (Moucha 1962, 161-162).

Celá řada badatelů se pokoušela o vytvoření chronologického systému únětické kultury na našem území. Mezi první takové patřili Josef Schránil a Albín Stocký. První uvedený vytvořil třídění únětické kultury na

základě rozboru bronzových předmětů z hrobů a depotů a z těchto údajů sestavil třístupňovou periodizaci (Schránil 1928). Druhý zmíněný, Albín Stocký, založil své třídění na základě keramických nádob (Stocký 1928). Dalším badatelem, který vytvořil periodizaci české únětické kultury, byl Václav Moucha. Jeho systém tvoří celkem šest fází, které jsou rozděleny do dvou větších celků. Starší únětické období je charakterizováno následujícími fázemi: předúnětickou, staroúnětickou, středoúnětickou a předklasickou. Druhé mladší únětické období má dvě fáze: klasickou a pozdní únětickou (Moucha 1963, 9 - 60). Shodně se toto období rozdělovalo na dva větší celky - starší a mladší, což dodržuje i periodické dělení Ivany Pleinerové, která zahrnuje do staršího období stupně: Ia (protoúnětická fáze), Ib (staroúnětická fáze) a II. stupeň, který není vždy jednoduše zachytitelný, je pokračováním především stupně Ib. Tyto dvě počáteční fáze únětické kultury trvaly zhruba 350 let. Mladší období charakterizuje stupeň III, který patří mladšímu - klasickému období únětické kultury, které nastupuje na počátku 2. tisíciletí (Pleinerová 1966, 339).

Na základě zpracovaného nálezového fondu Václavem Mouchou přepracoval periodizaci únětické kultury Martin Bartelheim (1998, 90-136). Svůj systém založil na rozboru typologické analýzy únětických hrobů pomocí počítačově zpracované korespondenční analýzy. Periodizaci zjednodušil na tři stupně, první dva stupně patří do staršího období únětické kultury a poslední je charakteristický pro mladší období (Bartelheim 1998, 184).

Do středoevropské únětické kultury postupně přicházejí zesilující kulturní vlivy z jihovýchodu, které pozoroval Karel Tihelka (1960, 1963) projevující nejen v keramice (Ondráček - Stuchlíková 1988, 29). Podle Ivany Pleinerové (1965, 53) věteřovské vlivy přichází ve dvou fázích. V první fázi se objevují především na výšinných sídlištích s klasickými koflíky a mladoúnětickými vázovitými nádobkami, dále pronikají po Labi přes východní Čechy do středních a severozápadních Čech a ze středních Čech potom dále pokračují na jih Čech. Druhá vlna se řadí do věteřovské-

mohylové fáze, do stupňů BA2-B1, a dále se rozšiřuje od severovýchodu přes střední Čechy až do severozápadních Čech (Pleinerová 1965, 53).

Dříve nebylo předpokládáno osídlení jižních Čech už od počátku doby bronzové a zdejší nálezy byly považovány za importy obchodních cest (Schránil 1928, 112-113). Vzhledem k dalším únětickým nálezům bylo prokázáno únětické obyvatelstvo i v jižních Čechách. Zdejší nálezy patří mladšímu období únětické kultury a mají společný projev se straubinskou oblastí (Hájek 1954, 115, 179). Východní Čechy na druhou stranu přebírají hodně z vývojového procesu na Moravě (Pleinerová 1967, 5).

3.2. Střední doba bronzová

Střední doba bronzová je reprezentována mohylovou kulturou, podle Paula Reineckeho jí přísluší stupně BB (1600-1500 BC), BC1 (1500-1400 BC) a BC2 (1400-1300 BC) (Reinecke 1924). Absolutní chronologie je vymezena roky 1700 - 1300 BC, zatímco konec střední části doby bronzové je dlouhou dobu kladen do 13. století BC, její začátek byl podle novějších dat posunut k roku 1700 BC (Jiráň (ed.) 2008, 85).

Relativní chronologií mohylové kultury se zabývali různí badatelé. Jedním z nich byl Jaroslav Böhm (1937), který použil při svém třídění nálezy z celé mohylové kultury, přestože si byl vědom určitých odlišností mezi jednotlivými oblastmi. Na jeho třídění navázal Antonín Beneš (1959, 35 - 37), který pro území středních a severozápadních Čech vytvořil čtyřstupňové třídění, které je vytvořeno na základě bronzové industrie mohylové kultury.

V západních Čechách byl původně vývoj mohylové kultury vymezen pouze třemi stupni (Čujanová-Jílková 1970). Později vzniklo čtyřstupňové dělení: na časný mohylový stupeň BA2/BB1 (předmohylový), staromohylový BB1 (lochhamský), vrcholný střední stupeň BB2/BC1 a pozdní stupeň vrhovečský BC2/BD (Čujanová-Jílková 1995, 16-18). Vývoj západočeské mohylové kultury lze dobře sledovat na mohylách v Kocourovském lese,

kde se vyskytují všechny stupně této kultury (Čujanová-Jílková 1992). Poslední stupeň tzv. vrhavečský je připisován mohyle č. 49 a je označován za přechodný stupeň mohylovo-milavečského období (Čujanová-Jílková 1995).

Lze také použít obecné třídění do tří stupňů, kde první stupeň je časný a starší BA2/BB1 - BB1, střední vrcholný stupeň BB2/BC1 a mladší a pozdní BC2 - BC2/BD (Jiráň 2008 (ed.), 88).

Otázky původu mohylové kultury vyvolaly zájem řady badatelů, mezi něž patřil Jaroslav Böhm (1937, 18), který nepředpokládal její vznik na únětickém území. Podle něho do české kotliny přišla už vyspělá kultura, i když některé znaky postupně ovlivňovaly už předchozí únětickou kulturu. Jiří Neustupný počátek středodunajské kultury hledal v maďarovské a věteřovské kultuře (Neustupný a kol. 1960, 216). Jiří Hájek (1954, 182) uvažoval o vývoji mohylové kultury z jihočeských mohyl staršího období doby bronzové a byl to také on, kdo rozpoznal, že mohylové nálezy ze středních a severních Čech jsou smíšeného charakteru s převahou rysu středodunajského kulturního okruhu.

Střední dobu bronzovou obývala rozsáhlá kultura, která zasahovala velkou část území Evropy a jejím typickým rysem bylo pohřbívání pod mohylami (Böhm 1937, 7). Geograficky se mohylová kultura rozpínala od Rýna až k řekám Moravě a Dunaji. Tuto kulturu spojují příbuzné místní skupiny, jejichž vnější celkem jednotný ráz představuje bronzová industrie a společný pohřební ritus (Čujanová-Jílková 1964, 3). Na území Čech se setkáváme se dvěma většími celky. Na západě se formuje českofalcká mohylová skupina a na jihovýchodě středodunajská (Böhm 1937, 7; Dubský 1949, 78). Tyto dvě skupiny vykazují jisté rozdílné znaky, ale přitom jsou si vzájemně podobné. Středodunajská kultura zasahuje území Moravy, Dolního Rakouska, jihozápadního Slovenska a střední a severozápadní části Čech (Stuchlík 1993, 272).

Českofalcká mohylová kultura se rozděluje na západní hornofalckou a východní západočeskou skupinu. Z českého území zasahuje západní a jižní Čechy (Čujanová-Jílková 1964, 1). Nejstarší osídlení západních Čech patří staromyholovému horizontu (Bašta - Baštová 1990, 11). Na rozdíl od jižních Čech a sousedních oblastí západní Čechy nevykazují osídlení starobronzovými kulturami (Čujanová-Jílková 1981, 321).

Pohřební ritus mohylové kultury byl birituální, vyskytují se kostrové i žárové hroby pod mohylami, někdy mohylový násyp chybí (Čujanová-Jílková 1964, 16). Mohyly vykazují značnou variabilitu, která přivádí k názoru, že neexistovala přísně vymezená pravidla pohřbívání. Tato variabilita se objevuje v orientaci, stavbě mohyl i pohřební výbavě (Čujanová-Jílková 1964, 16-26).

Pohřební aktivity dosvědčují využití západního území Čech lidem mohylové kultury. Největší množství mohylníků, které jsou typické pro středobronzové období, se vyskytuje v západních a jižních Čechách, ojediněle ve středních a severozápadních Čechách. Tento fakt může souviset i s nedochováním mohylových naspů, které má na svědomí zemědělská činnost a způsobuje tak výraznou redukci těchto nemovitých památek (Čujanová-Jílková 1964, 16).

4. JEHLICE

Jehlice patří mezi jednoduché artefakty – ozdoby. Jsou tvořeny dvěma částmi: tělem a hlavicí. Tělo se pak dále rozlišuje na hrot, dřík a krček. Hrot jehlice bývá rovný nebo zahnutý. Dřík může být hladký, torčovaný nebo rytý. Průřez se objevuje okrouhlý nebo čtyřhranný. Hlavice jsou rozmanitě tvarované a podle nich se určují jednotlivé typy jehlic (Sklenář 1992, 12).

4.1 Terminologie

Původ slova jehlice musíme hledat ve slově jehla. Svými formálními vlastnostmi jehlice připomínají právě jehlu na šití, nebo jehlice na pletení. Za jehlice se považují jednoduché předměty, sloužící ke spínání oblečení, které jsou složeny z těla a hlavice. Jehlice se řadí do kategorie ozdob. Kromě spínání oblečení je jim připisována i funkce ozdob do vlasů s praktickou funkcí spínání účesu (Píč 1900, 19).

Problémy terminologické vznikají především při určování typů jednotlivých jehlic. Typy jsou určeny slovními pojmy, které nejlépe popisují morfologické vlastnosti jehlic. Ty se většinou týkají tvarů jejich hlavic, které jsou při určování jednotlivých typů obzvláště důležité. Pro stejný typ jehlic se nepoužívají vždy stejné pojmy. To může být způsobeno neznalostí starších termínů, nebo subjektivním hodnocením vzhledu jednotlivých jehlic. Tyto skutečnosti způsobovaly odlišný popis a s tím použitím nového nebo jiného pojmu pro již známý typ jehlice.

4.2 Výroba jehlic

Jehlice se vyráběly především z kovů. Jako výrobní materiál sloužil bronz, měď nebo v následujícím období železo. Velmi vzácně se vyskytují i zlaté exempláře. Výrobu z jiného materiálu představují kostěné jehlice.

4.2.1 Bronz

K výrobě jehlic v daném období se používal především bronz, který je z chemického hlediska definován jako slitina mědi a cínu v poměru cca 88% - 92% mědi a 12% - 8% cínu (Pleiner 1978, 356). Při větším množství cínu nabývá slitina charakteru tzv. bílého kovu, který je velmi tvrdý, ale zároveň velmi křehký (Salaš 2005, 126).

Použití bronzu vysvětlují jeho vlastnosti, mezi které patří snížení bodu tání, zvýšení kvality lití, lepší kovatelnost, zvýšená tvrdost při kování za

studena, a také lepší vzhled výrobku. Díky zmíněným vlastnostem bronzu bylo možné vyrábět artefakty nových vlastností a forem (Jiráň (ed.) 2008, 11).

Vznik metalurgie znamenal úplné ovládnutí kovářské techniky, která má své počátky v období eneolitu. Při opracování mědi se zjistilo, že se neodštípují šupinky, přesto měď mění svůj tvar podle úderu. Dalším poznatkem bylo, že prokovaná těžkými nástroji je mnohem pevnější než jenom odlitá (Pleiner 1962, 42).

Jehlice byly většinou vyráběny kovotepectvím, je to tzv. kování za studena. Kováním se upravovaly bronzové drátky a plechy. Stejným způsobem byly různě tvarované i některé hlavičky jehlic. Délka jehly se mohla kováním zvětšovat, rozšiřovat nebo tordovat (Pleiner 1962, 42-44). Někdy se také vyráběly odléváním do forem - do tzv. ztracené formy (Blažek - Erneé - Smejtek 1998, 59-62).

Formy z hlíny sloužily pouze na několik použití. Od střední doby bronzové se objevují formy v trvalejší podobě z jemnozrnného pískovce. Kamenné kokily byly univerzálnější a víceúčelové, zároveň se mohly vyrábět negativy šperků i zbraní. Některé kokily byly určeny k výrobě pouze jednoho druhu artefaktu jako např. trojdílné kokily k odlévání terčovitých jehlic. Dalším způsobem spojení dvou kovových dílů byl tzv. bronzový přeliv. Spočíval v tom, že se jedna část předmětu, např. jehla jehlice, umístila do kokily tak, aby z ní vyčnívala. Naproti ní se pak nacházel negativ druhé části kokily, kde byla hlavice jehlice. Nalítím bronzu bylo vytvořeno velmi pevné spojení mezi těmito částmi (Blažek - Erneé - Smejtek 1998, 59-62). Dvoudílné formy k odlévání ervěnických jehlic jsou známy ze Zvoleněvsi, kde bylo nalezeno více kusů těchto forem (Erneé - Smejtek 1997, 186).

Někdy se setkáváme s jehlicemi, které nejsou ještě zcela dokončené. Tak je tomu například u mohylového nálezu pocházejícího z lokality

Chocenice - Chýlin, kde byly nalezeny dvě bronzové jehlice s plochými hlavicemi se čtyřhrannými jehlami, které měly neodstraněné nálitky bronzu pod hlavicemi. Tato skutečnost budí dojem, že po vyndání z kadlubu už následně nebyly opracované do finální podoby (Čujanová-Jílková 1975, 88).

Vzácným nálezem v českém prostředí je tzv. chránítka hrotu jehlice, které je doloženo v rámci jižních Čech v ojedinělé variantě na lokalitě Drhovice I (Chvojka 2009, 131; tab. 123:10). Jedinou dochovanou analogií je i tvarově zcela shodné chránítka z hrobu z Prahy - Vršovic (Kovářík 1982, 42 obr. 1:4), které je datováno do stupně BD. V hrobovém prostředí je známo z Bavorska (Kelheim) a z depotu 5 z Blučiny na Moravě (Chvojka 2009, 131; Salaš 2005, tab. 63:9).

4.2.2 Zlato

Zlato už od počátku symbolizovalo přepych a sloužilo k výrobě šperků a ozdob (Filip 1941, 20). Se zlatými předměty se můžeme setkat už ve výbavě protoúnětických hrobů, u kultury se šňůrovou keramikou a kultury zvoncovitých pohárů (Peška 2004, 93-136). Nejčastěji se jednalo o ozdoby vyrobené ze zlatého drátu jednoduchého nebo dvojitého, původně téměř vždy spirálovitě svinutého, dále úzké a širší zlaté pásy ze zlaté fólie a plasticky zdobené terče (Čujanová-Jílková 1975, 74).

Jedním ze způsobů výroby zlatých ozdob bylo odlevání. Následně byly tyto předměty upravovány kováním nebo tepáním. Další možností úpravy po odlití bylo pouze leštění (Briančík - Mihok - Olexa 1996, 5-16).

Pokrokovým postupem výrobců doby bronzové bylo plátování jednoho kovu jiným. K plátování bronzových artefaktů zlatem (např. jehlic) mohly sloužit zlaté fólie nalezené v hrobech českofalcké mohylové kultury (Čujanová-Jílková 1975, 115). Doklady plátování jehlic zlatem potvrzuje nález jehlice z Kamýku, jejíž krček byl tímto způsobem ozdoben (Schránil 1928, Taf. 22:22).

Mezi výjimečné nálezy patří celé jehlice ze zlata, jedna pochází z okolí Plzeňska a má hlavici v podobě nízkého válce, řadí se k variantě Klentnice „Spindelkopfnadeln“ podle Jiřího Říhovského (Hrala 1997, 188-189; Říhovský 1979). Druhá zlatá jehlice s vázičkovitou hlavicí pochází z Hradce Králové a patří mezi typy jehlic lužické kultury (Hrala 1997, 188-189).

Na těžbu zlata poukazuje například i nález bronzové jehlice v sejpech u Blanice na Prachaticku, ale u tohoto nálezu není zřejmé, zda se nemohlo jednat o intruzi, jak uvádí Jiří Fröhlich a Jan Michálek, že pravěké vrstvy mohly být narušeny středověkými rýžovníky. Pravěké rýžovníky v této oblasti však prokáže jen budoucí archeologický výzkum (Fröhlich - Michálek 1988, 42). Jaroslav Kudrnáč ve svém pojednání o „Rýžování zlata v Čechách“ (1982, 455-485) poukazuje na to, že většinu lokalit s pravěkými doklady rýžování zlata nelze přesně datovat vzhledem k jejich narušení mladšími těžebními aktivitami.

4.2.3 Kost

Kostěné jehlice byly často prototypy jehlic bronzových. Bronzová jehlice s kroužkovou hlavicí může být naopak kovovou předlohou jehlicím kostěným s provrtanou hlavicí (Tihelka 1953, 269-270). Kostěné jehlice se však vyskytovaly již dříve. Například nález z Hlinska u Lipníku nad Bečvou, kde byla kostěná jehlice uložena v hrobu pod levým femurem pohřbené ženy. Z její polohy vyplývá, že pravděpodobně spínala šat. Tato jehlice byla vybroušena z radia menšího ptáka. Jeden kloub sloužil jako hlavice, druhý byl odlomen a tělo bylo zbroušeno do hrotu. K výrobě celé jehlice sloužily různé pilky, dlátka a nože (Pavelčík 1989, 254).

Kostěné jehlice se objevují již v eneolitu, častěji se však vyskytují na počátku doby bronzové, ale jsou nečetné ve srovnání s jehlicemi kovovými (Sklenář 2000, 10). Běžnější podtypy jsou lopatkovitá jehlice s širší hlavicí, dále terčovité, berličkovité, kroužková, s kulovitou hlavicí, vázičkovitá, s vývalkovitě členěnou hlavicí a jehlice s bohatě profilovanou hlavicí. Jehlici

s kroužkovou hlavicí můžeme najít na pohřebišti v Praze - Bubenči (Jíra 1923, 1-67), berličkovité jehlice byly nalezeny v Blšanech (Pleinerová 1966; Plesl 1954), kostěná jehlice s profilovací hlavicí pochází z pohřebišť v Polepech (Dvořák 1926) a jehlice s vývalkovitě členěnou hlavicí byla objevena v Praze-Čimicích (Havel 1980; 1981).

4.3 Výzdoba jehlic

Jehlice jsou po estetické stránce obohaceny různými dekorativními motivy. Jedním typem výzdoby jehlic je plastická výzdoba, která se objevovala na krčcích a hlavicích některých jehlic. Tato výzdoba byla někdy odlévána, v jiných případech byla vytepávána do plechu, buď puncem v podobě perličkovitých linií, nebo složitěji pomocí dřevěných matic. Jindy byla plastická výzdoba kombinovaná s rytím, které se objevovalo častěji a vytvářelo se drobnými dlátky (Pleiner 1962, 44; 1978, 552).

Tělo jehlic bylo zdobené rytím v podobě různých klikatek, svislých a vodorovných čar nebo kruhu vytvořených okolo jejich těl. Cikcakovité a vodorovné rýhy má například jehlice z Března u Loun (Hrala - Pleinerová 1988, 134).

Jehlice starší doby bronzové mají většinou rytou výzdobu krčku nebo hlavice. Mezi typickou výzdobu únětických jehlic patří rýhování, které se objevuje především na dřívku jako je tomu u jehlice z Března u Loun (Pleinerová 1966, 355), dvě skupiny vodorovných rýh má na krčku jehlice z Dřínova (Schmidt 1893-95, 719), únětická jehlice z Malých Čičovic má rýhování v podobě svislých řádků šikmých rýh (Píč 1893-95, 342), jiná únětická jehlice z Malých Čičovic má spodek hlavice soustředně žlábkován, jehlice z Dřínova má zase ouško zdobené třemi podélnými žlábkami (Schmidt 1893-95, 719).

Ryté motivy, které se objevují na veslovitých (lopatkovitých) a terčovitých jehlicích, mají ornamenty v podobě: šikmo šrafovaných

trojúhelníků, do sebe zapadajících šrafovaných (nebo nešrafovaných) klínů, skupin rýh, mřížkování, motivů „jedlové větévky“ či „rybí kostí“ (Moucha - Waldhauser 2010, 72).

Nejbohatší výzdoba se objevovala na jehlicích, které mají hlavičku roztepanou do plochy a tvoří terče nebo kotouče. Hlavice může být nahoře zploštělá do tvaru připomínající veslo nebo lopatku.

Příkladem bohatě zdobené veslovité jehlice může být únětická jehlice z Hradska na Mělnicku (Příloha – Obr. 1). Čelní strana této jehlice je pokryta rytou výzdobou, obvod hlavice lemuje dvojitá linie se šikmým šrafováním. Trubičkovité zakončení zdobí kolmé rýžky, uspořádané patrně do skupinek. Na čelní straně hlavice je šest výzdobných vodorovných pásů sestávajících z drobných kolmých rýh, lemovaných dalšími rýhami (pouze pás při horním okraji je rýhován šikmo). Ke spodním okrajům těchto pásů jsou připojeny šikmo šrafované trojúhelníky. Výzdoba je rytmicky rozčleněna tak, že se střídají samostatné výzdobné pásy s dvojicemi stejných pásů (Moucha - Waldhauser 2010, 71).

Terčovitě jehlice mají také stejnou formu výzdoby v podobě vodorovných rýh na krčku. Tato forma výzdoby se objevuje například u jehlice z lokality Holubice (Schmidt 1893-95, 127). Hlavice terčovitě jehlice z Kamýku je zdobená třemi šrafovanými mezikružími (Schmidt 1898-99), jehlice z Hostů mají výzdobu v podobě dvou skupin vodorovných rýh ohraničených pásy šikmých a vodorovných rýžek (Hájek 1954, obr 7:8,9). Jiná jehlice z Holubic má kulatou svise provrtanou hlavicí s výzdobou krčku v podobě soustředných rytých kroužků (Schmidt 1893-95, 127), terčovitá jehlice z Holubic má také tuto formu výzdoby v podobě několika soustředných kroužků ve dvou skupinách pod sebou, mezi kterými se může objevovat rytá klikatka. Stejně tak únětická jehlice z Chotýčan (Hájek 1954, obr. 4:5). Další forma výzdoby jehlice s kulovitou šikmo provrtanou hlavicí je v podobě točené spirály, kterou má jehlice z mohyly v Litoradicích (Hájek 1954, obr. 11:6). Jiná jehlice s kulovitou svise provrtanou hlavicí ze Starého Sedla je zdobena skupinami po dvou vodorovných rýhách, mezi nimi pak

nahoru obrácenými šrafovanými trojúhelníky a na krčku spirálovitě stočenou rýhou (Hraše 1865, 310-311).

Výzdobné motivy mohylových jehlic jsou mnohem pestřejší. Jehlice s malou knoflíkovitou hlavicí z Horního Metelska s krčkem zdobeným hlubokým vodorovným rýhováním má oba krajní a prostřední, takto vzniklé prstence, ještě svisle čárkované (Smolík 1882-84, 156). Jehlice s kuželovitou hlavicí z lokality Hradiště - Hladoměř má výzdobu kombinující rytí vodorovnými rovnoběžkami, krokvicovitými vzory a žebříčkovitými ornamenty (Smolík 1882-84, 8). Jehlice z Řepče s dvojkónickou hlavicí je na spodní polovině zdobená pásy vodorovných rovnoběžek a táhlý vývalek na krčku má uzavřen pásy vodorovných čar a vyplněn ornamentem vlčích zubů (Píč 1898-99, 1).

Bohatá výzdoba krčku je typická pro mohylové jehlice. Výzdobné motivy je také možné časově zařadit. Může se jednat o jednoduché klikatky (BA2/3 - BD), obloučky s vodorovnou rýhou (BB1 - BC2), dále v podobě vodorovných rýh a pod nimi obrácených šrafovaných trojúhelníčků (BB1 - BC2), kombinace vodorovných rýh na vnější straně doplněných o kratší svislé rýhy (BB2/C1 - BC2), výzdobu v podobě „rybího vzoru“ (BA2/3 – BC2) nebo svislé vlnky (BB1 - BD), vodorovné rýhy vevnitř vyplněné svislými menšími rýžkami (BB1 - BC2) kosočtvercové (BB2/BC1) nebo oválné tvary (BB1 - BB2/C1) s vnějším šrafováním, jednoduchými šikmými čarami (BC2) nebo dvojitými čarami vnitřně přesekávanými mezi dvěma vícečetnými vodorovnými rýhami (BB1 - BC2), nebo také oboustranně vyplněnými šikmými rýhami vyplňující prostor mezi dvěma vodorovnými rýhami (BC2), v pozdějším období v podobě několika menších (BB2/C1 – BC2) nebo větších vývalků (BC2 - BD) (Innerhofer 2000, 285 Abb.15; Příloha – Obr. 10). Další výzdobné motivy krčku jsou zobrazeny v Příloze (Innerhofer 2000, 281 Abb.13; Příloha – Obr. 9).

5. CHRONOLOGIE A TYPOLOGIE JEHLIC

Jehlice patří mezi chronologicky citlivé artefakty. Především jejich hlavice jsou významné k určení jednotlivých typů jehlic (Sklenář 1992, 12). Velikostně jsou jehlice značně rozmanité, vyskytují se od miniaturních kousků až k masivnějším variantám. Objevuje se i jehlice s délkou až 465 mm – nález z Trnavé (Vokolek 2003, 39).

5.1 Starší doba bronzová

Ve starším období únětické kultury jsou bronzové jehlice ještě vzácné, občas se objevují varianty z mědi. V mladším období se vyskytují na sídlištích, v depotech i v pohřebních areálech. Společným znakem jehlic tohoto období je jejich zvláštní úprava hlavice, aby kromě dekorativního účelu sloužila k upevnění a nemohla se tak ztratit z oděvu (Schránil 1921, 32). Nejdřív jsou představeny kostěné jehlice a za nimi následují jehlice bronzové.

5.1.1 Kostěné jehlice

Kromě jehlic, které se vyskytují i v bronzové podobě (kroužková, berličková) se můžeme setkat s dalšími typy kostěných jehlic.

Jedním typem je kostěná jehlice se ztluštěním dříkem, který je rovný a provrtaný. V důsledku zničení horní poloviny, mohla být zobrazena pouze spodní část (Příloha – Obr. 4:T8). Další paralely, k těmto nálezům pocházejícím z pohřebiště v Polepech, ale jinak je nelze nalézt v Čechách ani jinde (Bartelheim 1998, 68).

Jeden fragment kostěné jehlice s hlavicí zdobenou pyramidkami pochází z Polep a má na hladkém dříku zdobenou hlavicí menšími pyramidovými články (Příloha – Obr. 4: T9). Stejně jako u předchozího typu nemůže být dále srovnatelný s dalšími nálezy. Jeví se jako únětická jehlice, jen z jiného materiálu. Nicméně díky nálezům z hrobu 10 v Polepech, je

možné datovat tento exemplář do starší únětické kultury (Bartelheim 1978, 68).

5.1.2 Kostěná kroužková jehlice

Kostěná varianta kroužkové jehlice je kratší s rovným dříkem a hlavicí tvarovanou do kroužku (Příloha – Obr. 4:T7). K těmto starobronzovým jehlicím z únětické, středoněmecké a jihomoravské oblasti existuje předchůdce z neolitu. Někdy se vyskytují nejen v únětické a Mierzonowickerské oblasti jižního Polska, ale také je můžeme nalézt v dunajské jhoněmecké oblasti a v dolním Rakousku. Jsou známy nálezy z pohřebišť v jihovýchodním Slovensku, a také dva exempláře wessexské kultury jižní Anglie. Tyto jehlice se vyskytují téměř vždy v hrobové výbavě a patří starší části starší doby bronzové. Je pravděpodobné, že tvořily vzory pro bronzovou jehlici s kroužkovou hlavicí z mladšího období starší doby bronzové (Bartelheim 1998, 68).

5.1.3 Berličkovitá jehlice

Berličkovité jehlice patří do únětické kultury. Svým tvarem právě připomínají berličku (Borkovský 1934-35, 27-28). Jehlice tohoto typu měla přímý dřík, na kterém byla příčně vedena hlavice, která vytváří asociaci s tvarem berle (Příloha - Obr. 4:T6). Tento typ má dlouhou proděravělou hlavici, čímž je podobný nálezům ve Švýcarsku nebo exemplářům ze středního Německa a ze Slezska, jenom se liší příčnou perforovanou částí (Bartelheim 1998, 68). Schránil (1928, 177) soudí o jejich původu, že jsou v našem prostředí vzácné a původně patří právě do oblasti severní Itálie a Švýcarska.

Vyskytují se v kostěné a bronzové variantě. Kostěné exempláře mají rourkovitou příčku, například můžeme uvést jehlice z Malých Čičovic (1893-95, 104), dvě berličkovité jehlice z Hradenínu (Dvořák 1931, 3), Praha-Podbaba (Mailbeckova cihelna) (Borkovský 1934-1935, 28). Ještě můžeme jmenovat další dvě kostěné jehlice ze severní části Čech, které byly

nalezeny na pohřebišti ve Velkých Žernosekách (Moucha 1961). Bronzové berličkovité jehlice pochází z Malé Černoce (Borkovský 1934-1935, 28) a z Podlesí u Smidar (Schránil 1921, 48; 1928, 98). Jehlice z Malé Černoce má okraje příčných ramínek mělce žlábkované a z Podlesí má zase žlábkování po skupinkách po celé příčce (Borkovský 1934-1935, 28).

Datovat je možné dvě jehlice z hrobu 38 v Bišanech (Pleinerová 1960, 485-526; Plesl 1954, 739-744) díky keramickým nálezům z mladší části starší únětické kultury.

Zajímavé jsou nálezy berličkovitých jehlic v eneolitických nákolních osadách. Jejich původ může souviset s dvoukladívkovitými jehlicemi původně z východu, které se dostaly do střední Evropy společně s kulturou se šňůrovou keramikou (Borkovský 1934-1935, 28-33). I přesto, že ve 30. letech díky četnému výskytu těchto analogií z neolitických jihoruských a ukrajinských lokalit, byl diskutován jejich původ východně, odlišné datovací přístupy ještě podrobněji nestanovily závěry, co se týče směru jejich původu (Bartelheim 1998, 68).

5.1.4 Jehlice s kroužkovou hlavicí

V Čechách jsou známy kostěné a bronzové varianty tohoto typu jehlice, patří mezi typické jehlice únětické kultury a je charakteristická hlavicí, která je zakončena kroužkem (Schránil 1921, 47).

Nejjednodušší bronzový typ jehlice je s kroužkovou hlavicí, která byla odlita z jednoho kusu (Bartelheim 1998, 70; Příloha – Obr. 4:T12.1). Bronzové jehlice se vyskytují dvojího druhu. První varianta má krátký poměrně široký krček, někdy se slabě zahnutou špičkou jehly, jindy k ní bývá připojeno několik článků kruhovitěho řetízku k upevnění – Lotouš u Slaného (Schmidt 1898-99c, 24). Druhý typ je vzácný s dlouhou jehlou a malou kroužkovou hlavicí. Občas se vyskytuje kombinace únětické jehlice a jehlicí s kroužkovou hlavicí (Schránil 1921, 47). Pět českých exemplářů má kratší kulatý rovný dřík a hlavicí vytvořenou do formy kruhu, podle

Waltera Ruckdeschla (1978, 130) jsou tyto české exempláře srovnatelné s formou pojmenovanou jako Fahrndorf (Bartelheim 1998, 70).

Walter Ruckdeschel (1978, 1) konstatuje výskyt této jehlice s hlavním jádrem v Čechách a na Moravě, izolovaně ve Slezsku, Rakousku, Alsasku, středním Podunají, severní Itálii a ojediněle v jižní Francii. Západní exempláře představují jehlice z Bretaně, Wiltshiru, západních Alp. Bretoňské a anglické nálezy jsou jednoznačně ze starší doby bronzové. V Bretani pochází z hrobových nálezů z Gallay, kde byla v pohřební výbavě i dýka. V Amesbury (Wiltshire) byla situace obdobná, s jednou kroužkovou jehlicí byla nalezena dýka. Ve střední Evropě datace dosud známých exemplářů je do mladší části starší doby bronzové. Podobná datace je i u rakouskými nálezů z lokalit Hainburg a Ossern. Také kroužková jehlice z pohřebiště Bobenheim-Roxheim byla nalezena společně s trojúhelníkovou dýkou datovanou do stupně Gallay 3, který představuje mladší část starší doby bronzové (Bartelheim 1998, 70). České nálezy pochází z únětického pohřebiště v Tursku (Jelínková - Sláma 1959) a také z pohřebiště v Úněticích (Rýzner 1880; 1881).

V devíti případech byla nalezena kroužková jehlice s řetízkem na sebe litých bronzových kruhů (Příloha – Obr.4:T12.2.), jinak je podobná jednoduché jehlici s kroužkovou hlavicí. Jedná se o variantu jehlice únětické kultury s jedním exemplářem v sousedním Německu, Slezsku a Moravě. Čechy tvoří nejen geograficky, ale také s ohledem na množství, střed šíření tohoto typu jehlice. V únětické kultuře jsou v Čechách jehlice s kroužkovou hlavicí s řetízkem a jednoduchá varianta bez řetízku datovány do mladší části starší doby bronzové (Bartelheim 1998, 70).

5.1.5 Únětická jehlice

Únětické jehlice již podle názvu patří mezi typické jehlice únětické kultury. S odstupem pozorujeme, že patří mezi nejčtenější typy a byly velmi rozšířené (Bartelheim 1998, 65). Únětická jehlice má hlavicí kónicky rozšířenou v podobě obráceného kužele a je zakončena plochým ouškem,

které sloužilo k zavěšení, jehla bývá rovná nebo šavlovitě zahnutá (Neustupný a kol. 1960, 184).

Dle Bartelheima můžeme rozlišit tři typy těchto jehlic na základě jejich hlavice: na zdobenou variantu (Příloha – Obr. 4:T1.1.), nezdobenou (Příloha – Obr. 4:T1.2.) a s prstencovým očkem (Příloha – Obr. 4:T1.3.) na krátkém dříku (Bartelheim 1998, 65).

Zdobená varianta se vyznačuje tím, že má dekoraci v hlavní části dříku. Výzdobné motivy zahrnují širokou škálu různých vodorovných čar, klikatek, vzorů rybí kosti a jiných podobných tvarů. Je patrné, že střední a spodní polovina dříku nebyla vždy ozdobená. Výskyt zdobené jehlice s rozlišným čárkovitým motivem na dříku se koncentruje v Čechách, Slezsku a středním Německu, mimo tuto oblast jejich nálezy jen ojedinělé (Bartelheim 1998, 65).

Nezdobená varianta kromě dekorace připomíná první formu. Nezdobená forma je zastoupena v Čechách ještě častěji než zdobená, totéž platí pro centrální Německo a jen relativně malý počet pochází ze Slezska. Na Moravě je poměr obrácený, výskyt nezdobených je menší než zdobených variant. Také druhou variantu můžeme najít v několika kopiích na jihovýchodě střední Evropy a izolovaně v Karpatské oblasti (Bartelheim 1998, 65).

Varianta s prstencovým očkem je menší skupinou těchto jehlic. Je speciální tím, že má přes menší dřík prstencové oko. Jinak odpovídá ostatním jehlicím druhé varianty. V Čechách se vyskytuje jen třikrát. Mimo ně pouze jednou ve středním Německu a jednou ve Slezsku (Bartelheim 1998, 66).

Únětické jehlice se považují za typ jehlic, které vznikají v této kultuře. Jejich distribuční jádro je v severních Čechách. Tento typ byl v badání Lissauera doplněn názvem „Böhmische“. Nemůžeme však předpokládat, že všechny vnější nálezy představují importy z Čech, ale i přes pokračující badání není v zahraničí pevně stanoven jiný termín (Bartelheim 1998, 65). V

Čechách bývá označována jako únětická jehlice, vzhledem k četnému výskytu v této kultuře. Únětická jehlice prostorově spojuje celou únětickou oblast během mladší fáze únětické kultury. Stala se tak hlavní formou pro pozdní část starší doby bronzové (Bartelheim 1998, 65). Schráníl ji také řadí k mladšímu období únětické kultury (Schráníl 1921, 38).

Vyskytují se ve východních Čechách (Vokolek 1993, 38), v severozápadních (Pleinerová 1966, 348), středních (Moucha 1978, 334) a jižních Čechách (Hájek 1954, 160). Vedle lokálních forem jehlic se nacházejí některé druhy především ve Švýcarsku. Tyto nálezy vedou ke spekulacím, že se do těchto oblastí dostaly jako únětický import. Vzhledem k nedostatku podrobnějšího badání, musí být tato domněnka ještě ověřena (Bartelheim 1998, 65). Na krčku jehlice nacházíme jednoduché ryté linie, na dalších typech se objevuje výzdoba plastickými vývalky a značně se rozšiřuje ouško jehlice (Schráníl 1921, 37). Vyskytují se i jiné varianty této jehlice, kde malé ouško je nahrazeno kroužkovým a je přidán řetízek k zavěšení jako je tomu u nálezů ze Staré Boleslavi (Jiráň (ed.) 2008, Obr. 29; 2). Únětické jehlice se často vyskytují na pohřebištích: například ve Svrkyni byl tento typ přítomen hned v několika hrobech (Čtverák 1997, 143), dvě únětické jehlice doplňoval také hrob staré ženy v Praze-Miškovicích (Ernée 2000, 71-76), další nálezy pochází z pohřebiště v Klecanech (Ernée - Profantová 2011, 307-330).

5.1.6 Cyperská jehlice

Charakteristické pro tento typ jehlice je, že hlavičci tvoří slabý delší pevný drát svinutý do vodorovné spirály na hlavičce, často je pak tento drát obtočený zpět kolem krčku a dřívku, hrot bývá zahnutý (Sklenář 1989, 12; Příloha – Obr. 4:T4). V Čechách se vyskytují všechny exempláře vícesmyčkové, kde je dřív obalený volným kusem drátu. Na rozdíl od všech převážně jižních sousedů, kde se vyskytují exempláře s jednou smyčkou kolem hlavičky (Bartelheim 1998, 67). Na jehlicích z Dřínova a Neprobylic je vidět (Felcman 1893-1895; Schmidt 1893-1895), že střední závit je

roztepán a tvoří osu oběma polovinám hlavičky a drátek je vinut podél osy (Schránil 1921, 34-35).

Cyperské (kyperské) jehlice patří pravděpodobně mezi jehlice cizího původu, jak již jejich název napovídá, jejich exempláře se vyskytly na Kypru (Schránil 1921, 34-35). Rozšíření tohoto typu se soustředí v únětické kultuře od východofrancouzského území přes celé jižní Německo, kde hlavní oblast výskytu leží podél Dunaje až ke Karpatské kotlině. Další nálezy pochází z Blízkého východu, kde je také možný jejich původ (Bartelheim 1998, 67). Schubert (1973, 80) se domnívá, že i středoevropský původ je celkem představitelný a Gerloff (1993, 71) uvádí, že odvození jednotné smyčky pochází z východního Středomoří. V případě jehlic s vícečetnými smyčkami na hlavici, je možné, že byly vyvinuty ve střední Evropě (Bartelheim 1998, 67).

Jemnější datace cyperské jehlice ve střední Evropě není možná, protože se vyskytuje od začátku nitranské kultury až ke střední době bronzové. Oba dva typy s jednoduchou a vícečetnou smyčkou zaplňují centrální oblast (Bartelheim 1998, 67). Z jehlic v mohyle 32 ve Velké Dobré zůstaly zachovány pouze jehly s náznakem ploše roztepaných hlavic a s krčky ovinutými drátky o devíti a třech závitech. J. L. Píč a Josef Schránil upozornili na přímou spojitost s cyperskou jehlicí nejmladšího rázu. Později Josef Schránil opustil svůj názor o jejich přímým přechodu do nejstarších mohyl (Beneš 1959, 13).

Jehlice z pohřebiště v Branči (Slovensko) má odpovídající tvar jako české exempláře, je součástí nálezového inventáře nitranské kultury s tvary z mladší části starší doby bronzové. V rámci různých kultur starší doby bronzové s jejich rozdílnou chronologií nemůže tento typ jehlic sloužit jako spojovací prvek pro nadregionální synchronizaci (Bartelheim 1998, 67). České nálezy pocházejí především ze starších výzkumů jako je tomu u jehlice z Neprobylic (Felcman 1893-1895), Velké Dobré (Píč 1900) a Kamýku (Felcman 1908).

5.1.7 Lopatkovitá (veslovitá) jehlice

Lopatkovitá nebo také veslovitá jehlice je velmi podobná jehlicí s terčovitou hlavicí. Poměrně zvětšená lopatkovitá hlavice nad většinou zdobeným dříkem vytváří o něco pomaleji rozšiřující a nahoře rovně uzavírající tvar (Bartelheim 1998, 69). Název jehlice vyplývá z jejího tvaru: vytepaná hlavice má přibližně trojúhelníkový tvar a připomíná veslo nebo lopatku, obvykle dosahuje větších rozměrů (Moucha - Waldhauser 2010, 72). Označovaná bývá různě, nejčastěji jako lopatkovitá nebo veslovitá jehlice, ale také trojúhelníkovitá (Sklenář 1989, 12), Jan Eisner (1922-23) nazývá tento typ jako jehlici s hlavičkou veslovitě roztepanou. Také je někdy uvedena jako jehlice s plochou oválnou hlavicí (Tihelka 1953, 268). Lopatkovité jehlice mají i kostěnou variantu. Bronzový typ vznikl roztepaním hlavičky jehlice do plochy, na vrcholu zúžením a zavinutím v očko (Schránil 1921, 44). Také se objevuje ve dvou variantách zdobená (Příloha – Obr. 4:T11.1) a nezdobená (Příloha – Obr.4:T11.2.).

Lopatkovitá jehlice s hlavicí částečně svinutou je známa jako přechodná varianta mezi lopatkovitou a jehlicí v očko svinutou (Schránil 1921, 44), svinutá může být do očka např. jehlice v Dřínově (Schmidt 1893-1895), do vodorovné nebo do svislé rourky (Sklenář 1992, 12).

Josef Schránil (1921, 44) považoval tento typ jehlic za ohlas jehlic vyskytujících se v Porýní a ve Švýcarsku, hledal její počátky již v neolitickém inventáři alpských nákolních osad, kde se vyskytly kostěné varianty tohoto typu jehlic. V další svoji práci „Vývoj lidstva v době předdějinné, Dějinách lidstva od pravěku k dnešku I“ (1940, 75) uvádí, že jejich původ je třeba hledat na dalekém jihovýchodě, kde se vyskytly prototypy zvláštních tvarů lopatkovitých jehlic v babylonském Uru.

Veslovité jehlice se dostávají na sever až do středních a východních Čech, kde byly součástí depotu ze Starého Bydžova (Moucha 2011, 217-226) tři lopatkovité jehlice (Moucha - Waldhauser 2010, 72). Z tohoto depotu pochází 3 zdobené veslovité jehlice. Jeden zcela zachovalý kus má

délku 16,5 cm a šířka hlavice všech tří jehlic se pohybuje mezi 7-9 cm. Výzdobný motiv je odlišný u každé z nich, ale celkově podobně složený. To znamená, že okraj je lemován pásem linií propojených k příčným pruhům doprovázených motivy trojúhelníku. Na jednom kusu jsou ještě dva vnořené vnitřní pásy (Bartelheim 1998, 69). Hojně zdobená jehlice pochází z Hradska na Mělnicku (Moucha - Waldhauser 2010, 71-77). U nás jsou spíše vzácné, mnohem četnější je jejich výskyt v Porýní (Smejtek - Lutovský - Militký 2013, 17). Nehledě na tři zdobené východočeské exempláře, vyskytuje se tato varianta v horním Podunají, kde se objevují výhradně na pohřebištích (Bartelheim 1998, 69 - 70). Původ zdobených lopatkovitých (veslovitých) jehlic můžeme hledat v kultuře straubinské (Smejtek - Lutovský - Militký 2013, 17), kde se vyskytují shodné exempláře.

Jsou známy také zdobené veslovité jehlice s částečně rozdílnými dekorativními motivy nebo odlišnými tvary hlavic, které se vyskytují ve větším rozsahu a ukazují na vztahy s jihozápadním Slovenskem a maďarským Podunajím a západně se Švýcarskem (Bartelheim 1998, 70). Jehlice s roztepanou hlavicí všech typů jsou příznačné pro regionální starobronzové skupiny v horním a středním Podunají, na rozdíl od severnější oblasti, která produkovala jenom odlévané bronzové předměty (Moucha - Waldhauser 2010, 72). Pokud jde o dataci zdobené veslovité jehlice existuje mezi různými úpravami jednotnost, obecně jsou připisovány starší části starší doby bronzové v povodí Dunaje (Bartelheim 1998, 70).

Zařazení do únětické kultury v Čechách je obtížné, protože málokterá skupina hrobů s keramikou a bronzů byla dostatečná, jak Václav Moucha (Moucha 1974, 276) vyzníval, k objasnění této skutečnosti je potřeba delšího bádání. Přišel k závěru, že nálezové spektrum je rozdílného stáří než přítomné nálezy, především datované do závěru starší doby bronzové a počátku mladší únětické kultury (Bartelheim 1998, 70). Lopatkovité jehlice můžeme zařadit jako další doklady kontaktů mezi únětickou kulturou a kulturními skupinami v Horním Podunají (Moucha 2001, 215-220).

Z Čech pochází tři nezdobené exempláře, které se nacházely na pohřebištích v severozápadních a středních Čechách. Celkové rozšíření této varianty se shoduje s první zdobenou veslovitou jehlicí, ale někde ji částečně přesahuje. Její rozptyl je možné pozorovat od západního Švýcarska, až k řece Tise, a dále má ještě menší oblast výskytu v povodí Neckaru a středního Porýní. Celkem až na jeden kus jsou nálezy omezeny výhradně na hrobové kontexty (Bartelheim 1998, 70).

Z dvojitého hrobu 6/7 z Března (Pleinerová 1966), kromě nezdobené veslovité jehlice, nálezy přísluší jen mladší únětické kultuře. Stejná situace je na pohřebištích v Dřínově (Schmidt 1893-95) a Pšově (Pleinerová 1966), kde se tento tvar s dalšími společnými nálezy datuje do mladší části starší doby bronzové (Bartelheim 1998, 70).

5.1.8 Jehlice s terčovitou hlavicí

Tento typ jehlic v rámci jejich tvarů patří mezi nejvýznamnější jevy starší doby bronzové. Mají rovný dřík pokračující v hlavicí, která je roztepaná do kruhové či oválné plochy. Na horním konci pozorujeme malé zvlnění způsobené okem spojujícím pomocí závitů jehlici s oděvem. Rozlišujeme zdobené (Příloha – Obr. 4:T10.1.) a nezdobené varianty (Příloha – Obr. 4:T10.2.), které se také odlišují v závislosti na své velikosti (Bartelheim 1998, 68).

Velká zdobená terčovitá jehlice má téměř kulatou hlavicí, která slouží jako nosič pro bohatou výzdobu. Jedna část exemplářů má ve středu terče ostrý hrot, kolem něhož se objevuje ornament. Terč má dva až tři koncentrovaně uspořádané liniové nebo kruhové pásy. Některé mají ještě navíc uprostřed kruhové formy dekorativní motiv. Délka jehlice se pohybuje mezi 18 a 27 cm, průměr terčovité hlavice byl mezi 6 a 9 cm. Tento typ má v Čechách sedm publikovaných exemplářů, tři ze středních Čech a jeden z jižních Čech (Bartelheim 1998, 68-69). Nález z Velvar má plochou hlavicí a šrafované pásy tvoří dva soustředné kruhy kolem rovnoramenného kříže (Schránil 1921, 46 obr. 8:2). U jehlice z Kamýku je tento kříž tvořící střed

terčic nahrazen nízkým, vytepaným kuželem (Schmidt 1898-1899a, 551-562; Schráníl 1921, 46). Velkou zdobenou hlavicí z jihočeské oblasti má například jehlice z mohyly v Hluboké nad Vltavou (Hájek 1954, 162).

České jehlice se považují pouze za periferní jev tohoto středodunajského typu jehlic. Podobné tvary jehlic se více opakují v západních oblastech, např. ve Švýcarsku a jižním Bavorsku. Někdy se jich výzdoba výrazně liší od ostatních, ale typologicky patří tomuto typu, a proto nelze počítat s jejich zdejším původem. Můžeme je v podstatě považovat za regionálně komplexní tvar pro území středního Podunají. Stejně jako její rozšíření, tak i vzhled je časově dobře odhadován. Na pohřebišti z Wildungsmauer (Dolní Rakousko) a Bratislavy-Rusovce byl tento typ jehlice nalezen společně s pozdně starobronzovou wieselburskou keramikou (Bartelheim 1998, 69).

Druhou variantu představuje malá nezdobená terčovitá jehlice, která má hlavicí o průměru 1-2 cm a délku 6-12 cm. Jsou podstatně menší než jejich zdobnější varianty. Také je u nich pozorován hrot na terči, který může mít tvar od oválu až ke kruhu, to může být také způsobeno důsledkem koroze. V Čechách a ve východních oblastech je její původ téměř totožný se zdobenou variantou. Na rozdíl od první varianty se také objevuje v horním Podunají, v okolí Bodamského jezera, v oblasti horního a středního toku Rýnu, Valais a ve východní Francii (Bartelheim 1998, 69).

V různých oblastech jejího výskytu je malá nezdobená terčovitá jehlice datována do starší části starší doby bronzové. V Čechách za předpokladu, že jsou známy nálezové okolnosti, se objevuje společně jen s tvary datovanými do mladší únětické kultury (Bartelheim 1998, 69). Také jehlice s malou nezdobenou hlavicí z Těšínova (Hájek 1954, 160), má v pohřební výbavě jen artefakty z předpokládaného mladoúnětického období. Tvar jehlic s terčovitou hlavicí se vyskytuje v průběhu celé doby bronzové, mimo jiné je doložena jehlice s terčovitou hlavicí a obvodovou rýhou z lužického žárového pohřebiště z Vrbičan (Vokolek 2003, 344 - 346).

5.1.9 Jehlice s hlavicí rourkovitou

Jehlice rourková, někdy též označovaná jako jehlice s hlavicí svinutou ve svislou rourku (Tihelka 1953, 270), nebo také jehlice s hlavicí trubičkovitou (Jiráň (ed.) 2008, 52). Jehlice s hlavicí rourkovou vznikla tak, že konec jehly byl roztepán v destičku, která pak byla svinuta v rourku a sloužila k upevnění řemínku nebo provázku k šatům (Schránil 1921, 48).

Rozlišujeme dvě varianty úpravy jehly: první typ je čtenější a má dřík jehly hladký (Příloha – Obr. 4:T2.1.), druhý typ ho má tordovaný (Příloha – Obr. 4:T2.2.). Špička bývá slabě zahnutá (Schránil 1921, 48). Nejběžnější varianta tohoto typu jehlice, má hladký rovný dřík. Její hlavní oblast výskytu je v Čechách, v oblasti mezi Prahou a Slaným, kde se nachází na pohřebištích mladší únětické kultury. Vzhledem k jejich koncentraci na jižní Moravě, Schubert (1973, 19) navrhuje jejich původ jihovýchodně, protože je zde nejvyšší variace těchto forem (Bartelheim 1998, 66). Objevuje se i v sousedních zemích v Bavorsku, Rakousku, Maďarsku a patrně i ve Švýcarsku (Hájek 1954, 160), je pozorována řada dalších objevů podél středního toku Dunaje, kromě toho se ještě vyskytuje větší množství pravděpodobně importů na severu únětické kultury a v oblasti mezi Dunajem a Tisou (Bartelheim 1998, 66). Rourkové jehlice byly nalezeny v Chotýčanech (Hájek 1954, obr. 4:6,7) a také Hostech (Hájek 1954, obr. 7:8,9).

Tři jehlice druhé varianty pochází z mladoúnětického pohřebiště v Žižicích (Schmidt 1888-89b, 562-564). Mají ve středu tordovaný dřík, jinak jsou podobné těm se zcela hladkým dříkem. Za hlavní region výskytu se dá považovat okolí Žižic a dále severovýchodně. V opačném směru jsou dochovány exempláře z Moravy a severních Karpat. Dle pozorování Ruckdeschla (1978, 115) vyplývá, že tyto dvě varianty jehlic jsou v rámci jednoho uzavřeného nálezového komplexu navzájem vyloučeny (Bartelheim 1998, 66).

5.1.10 Jehlice křížová

Tento typ jehlice má souvislost s jehlicí s kroužkovou hlavicí a s jetelovou hlavicí, kde v rámci jehlice s kroužkovou hlavicí má ještě příčku se dvěma dalšími kruhy (Příloha – Obr. 4:T13). H. J. Hundt (1972, Abb.7.6.9) se domnívá, že toto provedení jehlice je inspirováno jehlicí s jetelovitou hlavicí, u které je pozorovaný zdobený krček s křížovým motivem na odlité formě na jehlice. Pravděpodobně také lité kroužkové jehlice hrají roli ve vzniku tohoto typu (Bartelheim 1998, 71). Patří mezi pozdní typ jehlic únětických hrobů. Větší typ této jehlice je nalezen v Nymburce (Smolík 1882-84, 138-139). Tato jehlice je při hrotu slabě zahnutá a na příčném raménku má plastické žebérko (Schránil 1921, 48).

V Čechách patří k vzácným exemplářům, rozmanité typy této jehlice jsou čteně zastoupené v severoitalské oblasti (Schránil 1921, 48). V Čechách jsou známy z pohřebiště v Kornu a Hrušově, a mohou být relativně přesně datovány. V Hrušově v hrobě 9 byla tato jehlice společně s malou nádobkou, jejíž výskyt je na hranici mezi starší a mladší dobou bronzovou. Vzhledem k tomu, že většina zbývajících nálezů z pohřebiště v Hrušově pochází z tohoto časového horizontu je spojitost s tímto obdobím docela pravděpodobná. Stejně tak chronologické vztahy na pohřebišti v Kornu. Nález dvoustranné dýky a kostěného šídla napodobující bronzové vytváří jistou kombinací pohřební výbavy datované do mladší fáze únětické kultury (Bartelheim 1998, 71). Další nálezy pochází např. z Kamýku (Felcman 1898; Schmidt 1988-89a) a Velkých Žernosek (Moucha 1961).

Jiné je jejich časové zařazení v Itálii, kde se jich vyskytlo obrovské množství, podle Carancini (1975) přes 120 exemplářů, které pravděpodobně pochází až ze střední doby bronzové. Vzhledem k těmto chronologickým podmínkám Hundt (1972, 36) přiřazuje vývoj tohoto typu jehlice do únětické oblasti a díky rozvinutí bronzové technologie napodobením došlo k převzetí únětické formy jehlice ve Švýcarsku a Severní Itálii, stejně jako u únětického typu jehlice (Bartelheim 1998, 71).

Druhý typ křížové jehlice, má na rozdíl od prvního typu místo kroužku vytvořenou z každé strany jednu polokouli a jednu také nahoře. Toto uspořádání má za následek tvar kříže (Příloha – Obr. 4:T16). V Čechách jsou známy dva exempláře. Pod vrchní zesílenou částí je na zadní straně pozorováno malé očko k přichycení, které je skryto kvůli korozi. Přesná délka obou kusů, z důvodu nedostatečné zchovalosti spodní části není zcela jasná (Bartelheim 1998, 73).

Jediná přesná paralela k těmto dvěma jehlicím pochází z hrobu v Wershenu. Další podobnost ukazuje jedna zlatá jehlice z bohatého hrobu v Helmsdorfu. Nicméně místo horního zesíleného konce se zadním očkem má hlavicí válcovitou. Kromě jehlic z Běchovic, které byly objeveny na moderním výzkumu pohřebiště společné s nálezy ze starší únětické kultury, což slouží jako vodítko k jejich časovému vymezení. O něco mladší je kontext jehlice z Helmsdorfer. Díky společným nálezům s únětickými jehlicemi je možná jejich datace do mladší únětické kultury (Bartelheim 1998, 73).

5.1.11 Jehlice s kulovitou (šikmo) provrtanou hlavicí

Tento typ jehlice má rovný dřík, jehož konec se rozšiřuje přibližně do kulovitého tvaru, hlavice plní funkcí spojovací a na rozdíl od všech ostatních tvaru jehlic je šikmě provrtaná. Toto provrtání musí být provedené přes hliněné jádro a vyžaduje znalost poměrně složitých bronzových odlévacích forem. V Čechách jsou tři různé varianty, které se vyznačují pozměněným tvarem hlavice nebo se odlišují od sebe formováním dříku. Všechny tři typy se vyskytují v jižních Čechách, severněji jen zřídka (Bartelheim 1998, 72). Dosud užívaný termín „jehlice s šikmo provrtanou hlavicí“ není uváděn jako terminologicky správný (Fröhlich - Chvojka - Jiřík 2010, 81), protože otvor vznikl při odlévání a nebyl provrtán.

Schránil rozlišoval dva typy těchto jehlic: prvním typem byla jehlice s masivní kulovitou hlavicí vertikálně provrtanou, druhý častější typ byl mladší, poněkud užší se zdobným rytím kolem otvoru na vrcholu hlavice a

na krčku (Schránil 1921, 40). Na rozdíl od něho Martin Bartelheim (1998, 72) vymezil tři typy. První typ má hladký dřík a výzdobu (Příloha – Obr. 4:T14.1), druhý s tordovaným dříkem (Příloha – Obr. 4:T14.2.) a třetí s mírně deformovanou hlavicí připomínající tvar houby (Příloha – Obr. 4:T14.3.).

První typ představuje hlavní tvar, má hladký dřík s páskovou výzdobou na krčku a/nebo oblasti hlavice. Hlavice je kulatá až mírně oválná. Vyskytuje se v horním a středním Podunají a jeho sousedních regionech. Od severního okraje Středohoří až k Baltskému moři (Bartelheim 1998, 72).

Druhá varianta má tordovaný dřík. K této variantě zařazujeme jehlice do značné míry odpovídající první skupině, od které se odlišují pouze hrotováním dříku. Rozlišení na tyto dvě varianty je celkem výrazné, proto vzniká podezření, že se jedná o jev chronologického vývoje. Přítomnost tohoto typu jehlice spadá do Reineckova stupně A2. Starší literatura k tomuto tématu je shrnuta Walterem Ruckdeshelem (1978, 135-41), který uvádí, že první varianta patří celkově do stupně A2, zatímco druhá varianta (jako forma Malching) byla podle jeho názoru využívána pouze v pozdější části starší doby bronzové. Tordované jehlice jsou přítomny na čtyřech českých lokalitách, dále se vyskytují ve středním Podunají (Bartelheim 1998, 72).

Třetí varianta se objevuje v Čechách v devíti exemplářích, má více deformovanou hlavičku než předchozí dvě varianty, čímž získá tvar podobný houbě. Hlavice je zdobená skupinou bodových vzorů, které jsou pozorovány i na krčku. Dřík je hladký nebo zvlněný. S délkou 11-22 cm je jasně delší než ostatní varianty této jehlice, jejichž délka se pohybuje od 10 do 12 cm. Na regionální úrovni nemají větší koncentraci, ale jsou o něco častější než je obvykle v Karpatský kotlině a mezi Dunajem a Tisem. Další exempláře jsou k nalezení ještě výše ve středním Podunají, dále západněji ve Švýcarsku, pochází také z hrobů v Dithmarshenu v západní polovině Polska (Bartelheim 1998, 72).

V jižních Čechách se vyskytuje nezdobená jehlice ve Lhoticích (Hájek 1954, obr. 4:10) nebo zdobená spirálovými nebo vodorovnými rýhami na hlavičce a krčku: Jaroslavice (Hájek 1954, obr. 9:4), Paseky (Hájek 1954, obr. 11:4), Nemějice (Hájek 1954, obr. 11:10-12, 15, 16, 20-21), Protivín (Hájek 1954, obr. 10:1, 4). Další jehlice tohoto typu jsou doloženy z únětických hrobů v Kamýku u Přílep (Hájek 1954, obr. 21:17) a Holubice (Schmidt 1893-1895, 113-138). Exempláře z mohyl ve Stračovské Lhotě náleží do horizontu věteřovsko-maďarského (Kuchařík 1997, 65-76). Na konci starší doby bronzové přechází tato jehlice v trochu pozměněné podobě s dutou větší hlavičkou do inventáře jihočeských mohyl. Typologicky mladší forma je s plošší s provrtanou hlavicí a torčovanou ohnutou jehlou a řadí se mezi běžné typy středodunajské mohylové kultury (Dubský 1949, 88). Kromě českých zemí objevuje se v Rakousku, Maďarsku, východním Slovensku, Bavorsku a ve Švýcarsku (Hájek 1954, 166).

5.1.12 Jetelovitá jehlice

Jetelovitá jehlice patří ke vzácným exemplářům, její hlavička je rozšířena do stran a nahoře má malé očko (Příloha – Obr.4:T19). V jižních Čechách je známá z Hostů, můžeme ji přirovnat k složitějším a zdobenějším variantám z Bavorska a Švýcarska (Hájek 1954, 163,166). Jihočeský exemplář jehlice je zlomený a nedostatečně jasně zakončen, v literatuře (Hájek 1954, Abb. 7.12; Hundt 1972, Abb. 2.16) bez dalšího doplnění a s doplněním je vyobrazena Dubským (1949, Abb. 2.12) a Spindlerem (1972/73, Abb. 19.3) s fragmentem bronzového prstýnku. Tzv. křídla jsou nezdobená a zaokrouhlená. U tohoto neúplného kusu můžeme jen představit původní tvar křídla a nemusí ve skutečnosti přesně odpovídat podobným jehlicím ze Švýcarska a Jižní Francie. Srovnatelné jehlice, s páry „křídel“ a často malým hrbolkem k nošení Spindler (1972/73, 25, 1-7) rozděluje na jednoduché zdobené a jednoduché nezdobené jehlice. Jejich výskyt se jen nepatrně odlišuje. Jsou pozorovány v západním Švýcarsku a jižní Francii. V jednom depotu z Haberskirch a v hrobě z Donath jsou spojeny obě formy. Přesné paralely k českému kusu bez hrbolku jsou nalezeny izolovaně v Severní Itálii, Švýcarsku a v ústí Visly

(Bartelheim 1998, 74). Proto i původ jetelovité jehlice může být hledán v západním Podunají (Čujanová-Jílková 1981, 321).

Hundt (1972, 27) navrhuje zařazení do poslední třetiny starší doby bronzové až ke střední době bronzové. Důležité náznaky k datování vytváří nálezy z Donath, kde byla pozdější švýcarská forma české únětické jehlice a z Ruprechstegnu, kde byla v depotu uložena v kombinaci se šikmou provrtanou kulovitou hlavicí. Ani nález z hrobové jámy z Hostů není správně vymezen, takže nelze použít k přesnějšímu datování (Bartelheim 1998, 74).

5.1.13 Jehlice s dvojkónickou hlavicí a ouškem na krčku

K jehlicím starší doby bronzové ještě můžeme zařadit jehlici s dvojkónickou hlavicí a ouškem na krčku, která pochází z Turska (Jelínková - Sláma 1959). Jedná se o mimořádný jev v rámci únětické kultury, stejně jako typ jehlic s kulovitou hlavicí a provrtaným krčkem. Jejich hladší dřík končí na mírně obloukovité dvojkónické hlavicí (Příloha – Obr. 4:T17). Pod hlavicí obsahuje postranně menší ouško, které slouží k přichycení, jako je tomu u jehlice s kulovitou hlavicí a provrtaným krčkem. Také v Tursku nemůže být pochyb o zařazení jehlice k pozdní únětické kultuře, ačkoliv Moucha (1963, 38) na základě nálezů těchto jehlic a dalších společných artefaktů je řadí už na přechod ke střední době bronzové. Podobné jehlice ze starší doby bronzové z českých lokalit a dalších částí Evropy jsou dosud v literatuře neznámy. Tento typ jehlice a jehlice s kulovitou hlavicí a provrtaným krčkem vzniká prostřednictvím objevu další spojovací techniky (Bartelheim 1998, 73).

5.1.14 Jehlice se stočeným koncem (Rollenkopfnadel)

Hlavice jehlice se stočeným koncem má na konci drát, který je nad dříkem k druhému konci stočen v krátkou spirálu (Příloha – Obr. 4:T3). V době bronzové není tento typ chronologicky citlivý, objevuje se od jejího počátku až do mladší doby bronzové prakticky beze změny. Vyskytuje se v celé únětické kultuře, ve starší době bronzové ve větším množství ve Švýcarsku, také na horním a středním toku Dunaje a Tisy. Vyložené

akumulace výskytu dosáhl v severní Itálii, kde byly přítomny především na přímořských sídlištích a v údolí Pádu (Bartelheim 1998, 67).

5.1.15 Jehlice se zavinutou hlavicí do spirály

Hlavice této jehlice je až ve dvou závitech zatočená do trubičky, (Příloha – Obr. 4:T5). U exempláře z Polep Jaroslav Böhm (1937, 242) předpokládal, že měla pokračování v podobě volného konce drátu, v němž viděl zlomený konec zakončení spony. Vzhledem k podobnému nálezu to jsou však jen konce volné spirály drátu (Zápotocký 1982, Abb. 13.2), a navíc nemá ani žádné stopy poškození nebo koroze. (Bartelheim 1998, 67).

5.1.16 Jehlice s kulovitou hlavicí a provrtaným krčkem

Z pohřebiště v Úněticích pochází jedna 6,5 cm dlouhá bronzová jehlice, která má menší kulovitou hlavicí a rovný dřík (Příloha – Obr. 4:T15). Běžně mají starobronzové jehlice kroužek nebo provrtání v oblasti hlavice, provrtání krčku je typické pro další období doby bronzové. Nálezový kontext hrobu 12 je typicky únětický (Rýzner 1880, 296). V Čechách zatím není nalezena podobná jehlice v daném časovém horizontu. Proto vzniká podezření, že se jedná o jedny z prvních představitelů nové generace produkce jehlic (Bartelheim 1998, 73).

5.1.17 Jehlice s rovně provrtanou hlavicí a s rovně provrtaným krčkem

Třetí forma jehlic s neobvyklým otvorem v krčku byla nalezena na pohřebišti Plotiště v hrobě 1909 (Domečka 1910-12, Taf. 20:27). Tato jehlice má hladký mírně zakřivený dřík zakončený kulovitou provrtanou hlavicí mírně odsazenou od krčku (Příloha – Obr. 4:T18). Tento typ jehlice zůstává ve starší době bronzové ojedinělý. V tomto případě se však ukazuje, že proděravělá hlavice představuje ještě starobronzové elementy, jinak se středobronzovým provrtáním krčku. Není jasné, jestli dvojitě provrtání jehlice je efektivnější a má nějaké výhody oproti jednoduchému provedení. Je však třeba poznamenat, že u této jehlice podle pohřební výbavy byla určena datace do mladoúnětické kultury (Bartelheim 1998, 74).

5.2 Střední doba bronzová

Pro střední dobu bronzovou je typických jen několik druhů jehlic, jsou to především jehlice s pečetičkovou hlavicí, kolečkovité jehlice a jehlice s hlavicí roztepanou a svinutou v očko (Čujanová-Jílková 1975, 104). Na rozdíl od jehlic starších mají mohylové mnohem větší délku (až 50 cm), dále se vyznačují tím, že mají otvor na krčku. Krček může být spíše kuželovitě zúžen. Některé jsou u hlavice ohnuté a opatřeny malým očkem. Vyskytují se v inventáři středobronzových mohyl a jejich hlavička bývá různá: pečetičková, kyjovitá, dvojkónická nebo obráceně kuželovitá (Dubský 1949, 89). Změna v umístění otvoru souvisela s tím, že jehlice ve střední době bronzové byly přivazovány k rouchu přes krční otvor (Eisner 1922-1923, 208). Mladšímu období přísluší dvojdílná jehlice s terčovitou hlavicí. Objevují se čtyřhranné i torované dřívky jehel. Rozlišení typů mohylových jehlic vychází z práce Antonína Beneše (1959; Příloha – Obr. 8, Obr. 9).

5.2.1 Jehlice s kulovitou hlavicí a provrtaným krčkem

Tato část navazuje na oddíl 5.1.17, která se věnuje prvním exemplářům ještě ze starší doby bronzové.

Vzhled tohoto typu jehlice můžeme představit na exempláři z Tuchoměřic, která je rozdělena na tři pole, z nichž horní je pokryto soustřednými rýhami, které se sbíhají k otvoru a ve středním poli jsou zavěšeny šrafované trojúhelníčky. Krček je ozdoben svazkem rýh a dlouhá zvlněná jehla je zdobená na čtyřech ploškách řadou vbíjených bodů. Druhou variantu představují jehlice z Lounek. Zploštělou hlavicí mají zdobenou křížově pásy teček. Úprava a výzdoba krčku a jehly je shodná s první variantou. Starší tvary tohoto typu jehlic se vyskytují v mladší únětické kultuře. Výzdoba v podobě šrafovaných trojúhelníčku se v této době vyskytuje především ve středním Podunají. Středobronzovým znakem je pak prodloužení a zvlnění jehly, která je pokryta pásy teček. Vzhledem k nálezům z jižního Německa můžeme přiřadit tyto středočeské exempláře

do skupiny bronzů zařazených do stupně B1, společně s jehlicí s dvojkruželovitou hlavicí. Tato jehlice souvisí s počátkem střední doby bronzové a kromě středobronzových prvků bývá doprovázena starší bronzovou industrií (Beneš 1959,12).

Jehlice s provrtaným krčkem je tvarem známým z prehistorie Evropy i ze starého Předního východu. Poprvé byly objeveny v Sumerském Uru asi 2500 BC. Další nálezy pochází z Tróje, odkud se dostaly do Evropy nejdříve v kostěné podobě. Během Reineckova stupně A pronikaly už kovové exempláře do celé oblasti východní a střední Evropy, dále na západ až do Bavorska, potom tento typ převzali lidé středobronzových mohylových kultur a rozšířili je po Evropě. Otvor v jehlici se někdy využívá k zavěšení řetízku s ozdobnými přívěsky nebo pečetidly. V Evropě byl tento řetízek ovazován kolem hrotu jehlice, který vyčníval z látky, tak se docílilo bezpečného sepnutí (Charvát 1976, 355).

5.2.2 Jehlice s hlavicí stočenou v očko

Tento typ jehlice pochází z uzavřených celků střední doby bronzové. Patří mezi běžné typy a vyskytuje se po celou dobu bronzovou (Líšťany, Neratovice, Velká Dobrá, Tachlovice). Vzácnější je typ stočený v trubičku z Neratovic. Obvykle je krček rýhován, opatřen vývalky, nebo má tordovanou jehlu (Beneš 1959, 13). Jehlice s hlavicí stočenou v očko patří mezi chronologicky necitlivé typy. Objevují se od starší doby bronzové až do stupně HB (Beneš 1959, 13; Böhm 1937, 21; Čujanová-Jílková 1964, 33). Dubský spatřuje jejich příbuznost s jehlicemi lopatkovitými (Dubský 1949, 89), na rozdíl od nich jsou úzce roztepány a svinuty v očko (Sklenář 1989, 12). V jižních Čechách jsou středobronzové nálezy ze sídliště v Radčicích (Chvojka - Michálek 2003, 129 - obr. 18:1) nebo z mohylového prostředí z Hvožd'an a Řepče (Píč 1900, tab. XI:13, XX:15, XXI:2). Doloženy jsou i v plochých hrobech například z pohřebiště v Topělci I (Beneš - Fröhlich - Michálek 1973, 129). Dále se mohou objevovat jehlice s čtyřhrannou nebo

tordovanou jehlou jako exemplář z Červeného Hrádku (Čujanová-Jílková 1970, Abb. 40:8). Mezi další nálezy ze západních Čech můžeme zařadit jehlice z pohřebiště v Kbelu, Vrhavči nebo Nové Huti (Čujanová-Jílková 1970, Abb. 66.15; Abb. 104.9; Abb. 37.7).

5.2.3 Jehlice s dvojkuželovitou hlavicí

Jehlici s dvojkuželovitou hlavicí a otvorem v krčku je možno třídit podle tvaru jehly, na jehlice s rovným či zahnutým dříkem, jehlice s kulatým průřezem (Praha-Vokovice, Praha-Slavětín), jehlice s rovnou či mírně zahnutou jehlou čtvercového průřezu (Platěnice, Praha-Bubeneč, Vinařice, Zbrašín), a jehlice s podélně žlábkovanou a zvlněnou jehlou (Libišany, Praha-Liboc). Vzhledem k tomu, že žlábkování jehly závisí na hustotě seskupených vpichů, někdy je vidět předem vytvořena osa. Hlavice je buď nezdobená, nebo z poloviny příčně rýhovaná, skupina rýžek je také na zaobleném krčku, který má někdy malé očko. Bez otvoru v krčku zůstala jen jehlice z Prahy-Vokovic. Za předchůdce těchto jehlic můžeme považovat šavlovitě zahnuté jehlice s kulatou hlavicí a ouškem z mladoúnětického hrobu v Tursku (Beneš 1959, 13). V nejstarším mohylovém horizontu se objevují jehlice s dvojkuželovitou hlavicí s čtyřhrannou, někdy srpovitě prohnutou jehlou a otvorem na krčku nebo s připojeným očkem, tento typ byl nalezen v mohylách v Milínově a v Plzni - Nové Hospodě (Čujanová-Jílková 1970). V Čechách pochází z řady dalších důležitých celků, z Plzeňska z Černé Mýti, Nové Huti, z depotu v Smedrově, dále ze středních Čech: Kopisty, Praha-Bubeneč – hrob „U modré Růže“ a hrob 32 v Ardenské ulici, Tvršic a Zbrašínu. Do jejich společného nálezového kontextu patří lité terčovité závěsky, spirálovité závěsky a masivní náramky s přihrocenými konci, nožovité srpky, keramické lahvovité amforky s oušky přes a pod hrdlem, džbánky s uchy nedotaženými k okraji. Výše vyjmenované představuje obecné složení nálezů pro stupeň B1, kterému odpovídá i výskyt v sousedních oblastech (Beneš 1959, 13). Florian Innerhofer uvádí zmíněné exempláře pod pojmem „Typ Paarstadl“ (2000, 34).

5.2.4 Jehlice s pečetítkovou hlavicí

Jehlice s pečetítkovou hlavicí patří mezi oblíbené tvary mohylové kultury střední doby bronzové. Hlavička je větší, nahoře plochá a výrazně oddělená od krčku se složitější profilací (Sklenář 1989, 13). Nejčastěji má šroubovitě uspořádané rýhy na krčku a jehlu kruhového průřezu, příkladem je jehlice ze Všekar (Čujanová-Jílková 1970, Abb.45). Celkem je tento typ rozšířen v jižních, západních a středních Čechách, střední a jižní Moravě, na jižním Slovensku, v Maďarsku, severním Rakousku, jižním Německu, ve Švýcarsku a východní Francii (Říhovský 1979, 59-64). Jehlice s pečetítkovou hlavicí, patří mezi nejčastější jehlice mohylové kultury v Čechách, objevuje se bez předchůdců a v různé variační šíři (Hořín, Kalubice, Kolínsko, Lipany, Lobkovice, Lounsko, Netovice – z rozoraných hrobů a hrobu 2, Praha-Braník, Praha-Hostivař, Stradonice, Zbečno). Na celkem jednotném pohřebišti ve Velké Dobré byly zastoupeny jehlice s různě pokročilým stupněm profilace (Beneš 1959, 14).

Můžeme u nich sledovat vývoj zesíleného krčku s vývalky už od starších jehlic střední doby bronzové s krčkem vodorovně prstencově rýhovaným. Tento výzdobný prvek je hojný hlavně v oblasti milavečsko-knovízské, jihoněmecké a alpské (Kytlicová 1955, 62). Přežívá ze střední doby bronzové až do počáteční fáze popelnicových polí, dále se vyvíjí do jehlice typu Weitendorf, které zachytil již Jaroslav Böhm (1937, 41; Kytlicová 1964, 548). Zejména v depotech horizontu Plzeň-Jíkalka jsou pečetítkové jehlice poměrně časté, jak dokazují nálezy z Hořic na Šumavě I, Zvíkovského podhradí II a Malých Nepodřic I (Kytlicová 2007, 14). Často se také objevují v mohylových hrobech, v nichž jsou kladeny do stupně BC, ale ještě v závěru stupně BC se mění rytá výzdoba krčku na vývalkovitou (Chvojka 2009, 86). Z nymburské nekropole ze střední doby bronzové je také známá jehlice s pečetítkovou hlavicí (Švejcar – Baloun – Trefný 2012, 443 - 465). Ve východních Čechách je jejich výskyt vázán hlavně na střední stupeň lužické kultury a její mladší fázi IIB (HA). Nacházíme zde

jednoduché tvary, které pochází z Dalovic, Dnebohu a Kunětic (Vokolek 2003, 39). Přechod do jehlice typu Weitendorf, je vidět na exemplářích z Opalic I a Sepekova I (Píč 1900, XV-XVI; Böhm 1937, 41 – obr. 18:4), nebo na zmíněných tvarech depotů horizontu Plzeň-Jíkalka (Chvojka 2009, 86).

5.2.5 Dvojdílné jehlice s velkou terčovitou hlavicí (Kotoučovitě)

Výrazným tvarem mladé mohylové kultury jsou dvojdílné jehlice s velkou terčovitou hlavicí, která je v pravém úhlu zasazená na ohnutý krček jehly, na spodní straně má malou spirálku, terč jehlice je zdoben rytými nebo vybíjenými motivy (Dubský 1949, 89). Výzdoba se objevuje v určitých kombinacích, které se u známých jehlic zatím přesně neopakovaly (Hořín, Houšťka, Netovice - Beneš 1959, 15). Patří mezi nejkrásnější tvary mohylové kultury, které přežívají do počáteční fáze mladší doby bronzové, ve stupni BC mají krásně zdobené hlavice o průměru 4-6 cm, mladobronzové jehlice mají větší hlavice o průměru 6-8 cm a především středový vytažený trn (Böhm 1936; Kytlicová 1964, 528; 1975; 2007, 18-20). V jižních Čechách se vyskytují obě dvě varianty, ke starším ještě patří jedna středobronzová jehlice z mohyly v Řepči (Píč 1900, tab. XII-19). Středobronzové tvary terčovitých jehlic se objevují ještě v depotech horizontu Plzeň - Jíkalka (Kytlicová 2007, 18), jak dokládají jihočeské nálezy z Varvažova a z Albrechtic nad Vltavou I. Ve stejné době se objevují i mladobronzové varianty s trnem a okrajem hlavice vroubeným tepanými perličkami, jak ukazuje poničený fragment z Hořic na Šumavě I (Chvojka 2009, 85-86). M. Salaš (2005, 105-106) zařazuje tento typ do mladšího až pozdního stupně mohylové kultury. Jehlice s kotoučovitou hlavicí pochází z mohyl v Písku (Dubský 1949, 568). Kotoučovitá hlavice je poněkud čoučkovitě vyklenutá, bývá zdobená koncentrickými kružnicemi plnými a tečkovanými, ve středu byla vytepána 15cípá hvězdice z obloučků, při obvodu pak mnohócípá hvězdice z trojúhelníčku, v nichž je po dvou rýhách. Ve spodu je hlavice opatřena tulejkou 1 cm dlouhou, ze které vyniká nahoru čípek a dolů spirálovitě svinuté očko, do tulejky je vsunuta ohnutá jehla

(Dubský 1949, 107). Analogické jehlice byly nalezeny v Řepči (Píč 1900, XII:19), v Javoru (Eisner 1922-1923, 213) a v Netovicích (Felcman 1898-1899). Byly také součástí hromadných nálezů z Jíkalky a Lažan (Eisner 1922-1923, 213-214).

5.2.6 Jehlice s hřebíkovitou hlavicí

Jsou blízké jehlicím s pečetítkovou hlavicí. Jehlice s hřebíkovitou hlavicí je podobná jehlicím s pečetítkovou hlavicí a objevují se společně v pohřebních komponentách. Jehlice s hřebíkovitou hlavicí můžeme najít například ve Všekarech, Milínově, Kbelu, Nové Huti a na řadě dalších západočeských mohylových lokalitách (Čujanová-Jílková 1970). Ve středních Čechách se vyskytují ve dvou exemplářích v Malnicích, jinak ojediněle v Liblici a Třebřichách (Beneš 1959, 14). Jan Eisner nazval tento druh se čtyřhranným a zesíleným krčkem a naznačil jejich spojitost s jihovýchodním okruhem srpovitých jehlic. V oblasti střední doby bronzové se kromě srpovitých jehlic typu Regelsbrunn (13), vyskytují na ně navazující a částečně současné jehlice s hřebíkovitou hlavicí (Beneš 1959, 14).

5.2.7 Jehlice s vývalkovitou hlavicí

Tyto jehlice mají dlouhou hlavicí členěnou různým počtem menších vývalků (někdy i třiceti) zakončenou zátkou (Přemyšlice, Tachlovice, Zbečno). Krajní nebo střední (Tachlovice) vývalky bývají příčně vroubkovány. Tato jehlice byla četná v západních skupinách mohylové kultury, patří ke hlavním typům stupně C2. V dalším vývoji ve stupni D ustupuje válcovitý obrys hlavice výraznější profilaci (Beneš 1959, 14). Hojněji se objevují v přechodném horizontu Plzeň - Jíkalka, kam spadají např. jehlice z depotu ve Varvažově I a Zvíkovském Podhradí I. Zlomky horních části jehlic pocházejí také z mohyl v Řepči I (Chvojka 2009 88-89).

5.2.8 Pastýřské jehlice

Pastýřské jehlice jsou podobné jehlicím s hlavicí stočenou v očko, na rozdíl od nich mají hlavicí vytočenou ven a kosočtvercový průřez. Hlavice bývá roztepána pouze na konci, zatímco u jehlice s hlavicí stočenou v očko je očko vtočené dovnitř a celá hlavice je roztepána (Chvojka 2009, 88). Chronologicky patří mladší a pozdní době bronzové (Říhovský 1979, 71-72), přechodné exempláře mají poměrně malou hlavicí s velkým ven vytočeným očkem a vyskytují se v západních Čechách v Podražnici, Sedlecku a Horšovském Týnu (Čujanová-Jílková 1970, Abb. 47:2, 72:7, 84:1). Můžeme ještě zmínit rustikálnější tvar jehlice z Malesic (Čujanová-Jílková 1965, 69, 72 obr.10:6).

5.2.9 Jehlice typu Hammer

Tento typ má dlouhou vývalkovitě členěnou hlavicí, která je ukončena zátkovitě či cylindrovitě. Patří do období mladší mohylové kultury a horizontu Plzeň-Jílkalka (Kytlicová 1964, 518). Vyskytuje se v Čechách a Bavorsku (Říhovský 1979, 64-66, Taf.16). V západních Čechách se objevuje v mohylách z Tajanova, Nové Huti a Dýšiny (Čujanová-Jílková 1970, Abb. 7:1.; Abb. 33.1; Abb. 82.3). Z jižních Čech pochází z depotů z Malých Nepodřic I, Hořic na Šumavě I a Varvažova I (Tisucká 2007, 27).

5.2.10 Jehlice typu Wetzleinsdorf I

Z mohyly 12 v Křtěnově I pochází jehlice, která má plochou hlavičku a malý otvor v krčku (Tisucká 2007, 27). Patří k typu Wetzleinsdorf, který je datován do staršího období mohylové kultury a je charakteristický pro západní a jižní Čechy, jižní Moravu a Dolní Rakousko (Innerhofer 2000, 38-42, Taf.3:6-12). Další exempláře pochází ze západočeských mohyl v Kbelu, Krchleb a Plzni-Nové Hospodě (Čujanová-Jílková 1970, Abb. 16:4,5; Abb. 89:9, Abb. 77:15,16). Tento typ se vyskytuje v pozměněné variantě jako Wetzleinsdorf II v několika exemplářích, jedním z nich je jehlice z Holýšova (Čujanová-Jílková 1970, Abb.12.2).

5.2.11 Jehlice s kolečkovitou hlavicí

Patří mezi výrazné typy středobronzových jehlic. Jejich hlavice připomíná právě kolo (Příloha – Obr. 6:34-36). Setkáváme se s ní v rámci středoevropské oblasti a dále směrem na západ (Innerhofer 2000, Abb. Karte 79-81). Mezi mohylové nálezy můžeme zařadit jehlice ze Štáhlav, Nové Huti, Plzně – Černic (Čujanová-Jílková 1970, Abb.113, 20, 21; Abb.32.5; Abb. 21.2).

5.2.12 Jehlice typy Deinsdorfer

Tento typ jehlice má lehce rytou výzdobu a kulovitou hlavici. Vyskytuje se v mladším mohylovém a časně popelnicovém stupni v Čechách, Sasku, Slovensku a Polsku (Říhovský 1979, 74-84). V západních Čechách pochází z mohyl v Líšíně a Milínově (Čujanová-Jílková 1970, Abb.20.14)

5.2.13 Jehlice typy Henfenfeld

Jehlice typu Henfenfeld (Henfenfeld-Weitendorf) se vyskytuje v pozdněmohylové fázi. Tento typ představuje jehlice z Tálína I (Tisucká 2007, 27), dále jehlice z depotu Lažany II (Kytlicová 2007) a z depotu ze Svarčova (Michálek 1979, 92).

Další typy mohylových jehlic: mezi zvláštní typy můžeme zařadit obě dvě jehlice z Libákovic, jedna má husté svrchní kolmé trny a druhá má kostkovitou provrtanou hlavici (Čujanová-Jílková 1970, Abb.25). Další výjimečné nálezy představují srpovité jehlice z Milínova a Kaliště (Čujanová-Jílková 1970, Abb. 42.5; Michálek 1979, Taf. 47.13,14). V několika exemplářích se objevují také jehlice s tzv. trichterförmiger kopf – Vrhaveč (Čujanová-Jílková 1970, Abb. 104.2) nebo „trompetetenkopfnadeln“ – Milínov (Čujanová-Jílková 1970, Abb. 52.8). Zvláštní je také jehlice válcovitým krčkem z Pálče nálezem (Beneš 1959, Abb. 2.7).

Jehlice prochází určitou proměnou a v dalším období se vytvářejí nové typy jehlic. Typické pro jehlice mladší a pozdní doby bronzové jsou dlouhé krčky

zdobené vývalky. Běžné jsou jehlice s kulovitou, diskovitou, turbanovitou a pečetítkovou hlavicí (Kytlicová 1955, 62).

6. ÚČEL ARTEFAKTU

„Artefakt lze vymezit jako předmět, který člověk intencionálně pozměnil, aby mu sloužil k určitému účelu“ (Neustupný 2007a, 31).

Už v této základní definici artefaktu si můžeme povšimnout termínu „účel“. Určení účelu artefaktu je významnou součástí archeologické teorie. Účel souvisí s užíváním artefaktu (Neustupný 2010, 31). Kategorie účelu zahrnuje dvě roviny. První je rovina instrumentální, která vyjadřuje schopnost artefaktu sloužit jako prostředek intencionální lidské aktivity v různých dimenzích – praktické, společenské, symbolické. Druhá rovina - expresivní prezentuje schopnost artefaktu sloužit jako prostředek obvyklosti (Neustupný 1995; Neustupný 2007b, 19).

6.1 Praktická funkce

Praktickou funkcí artefaktu rozumíme to, k čemu tento artefakt pravidelně slouží, k čemu je určen při svém vytváření (Neustupný 2010, 86).

Jehlice je artefakt - ozdoba, jejíž praktickou funkcí je upevnění oděvu nebo účesu (Sklenář 1989, 12). I když v minulém století někteří badatelé předpokládali, že se jednalo výhradně o ženskou okrasu k upevnění účesu (Smolík 1882, 9). Ve výjimečných případech může být toto tvrzení pravdivé, jelikož se občas setkáváme s tak krátkou jehlou, že mohla skutečně patřit do vlasů.

Spínací funkce jehlic se projevuje také při jejich formování, proto různé části jehlic byly přizpůsobeny tomuto praktickému účelu. Tento cíl spatřujeme u tvarování hlavic (různá očka, otvory, ohnutí, zkroucení), v úpravě krčku (otvory, očka), zahnutí hrotů jehlic (tzv. šavlovitě zahnuté).

Snaha k dosažení ještě lepších upevňovacích schopnosti vedla k vytvoření spon, které postupně nahradily jehlice.

Ozdoby nemají podle Evžena Neustupného (2010, 85) praktickou funkcí, výjimkou jsou jehlice, na kterých je zároveň vidět, že pravěcí výrobci věnovali výzdobě jehlic značnou pozornost a dávali si záležet i po estetické stránce.

Při vytváření artefaktů nemusí být praktická funkce rozhodujícím kritériem, ale mohou hrát roli právě nepraktické účely, proto se postupně pozornost badatelů začala obracet na společenský význam a zejména symbolický smysl (Neustupný 2010, 30). Nepraktické účely nelze chápat jako neúčinné, jak uvádí Martin Kuna (2002, 437).

6.2 Společenský význam

Společenský význam je druhem účelu, který podporuje společenské vztahy mezi lidmi v procesu specializace (Neustupný 2010, 83). Význam artefaktů umožňuje jednotlivcům stát se příslušníky určitých skupin (Neustupný 2010, 84).

Lidská činnost rozdělena specializací se musí znovu propojit do celkové společenské činnosti, protože každý člověk nepotřebuje to, co sám vytváří, ale i to, co vytváří jiní. Dochází ke sdílení a přenosu artefaktů, k rozvoji směny jako důležité složky v mezilidských vztazích (Neustupný 1995, 648). Vliv směny můžeme sledovat u výskytu podobných typů jehlic ve vzdálených oblastech (Čujanová-Jílková 1964, 3). I proto výroba a užití artefaktů patří mezi společenské činnosti, které pro jednotlivce nemají smysl, pokud je nesdílí s ostatními jedinci (Neustupný 1995, 649).

Z pravěku pochází doklady o vztazích mezi jednotlivci a komunitami na úrovni společenské, ekonomické i symbolické. Tyto kontakty souvisí se specializací, která má vliv na podobu institucí (např. rodina, komunita, kmen), pomocí nichž se společnost strukturuje. Instituce je organizační jednotkou, která nemusí mít vědomé členství. Příkladem jsou skupiny dětí,

bojovníků, starých žen, které jsou často zachytitelné na základě archeologických pramenů (Neustupný 1995, 649).

Stejně jako jiné skupiny, také bronzová metalurgie ukazuje na specializaci, znalosti a schopnosti výrobců (Chroustovský 2010, 92). Vzhledem k zavedení bronzu dochází také k proměně v oblasti směny a specializace, a tím i k změně sociálních vztahů (Chroustovský 2010, 94).

Ozdoby, mezi které patří jehlice, jsou většinou typickým ženským artefaktem. Vzhledem k tomu, že se s těmito nálezy setkáváme i v mužských hrobech, je zřejmé, že tento šperk není pohlavně diferencovaný. I když někteří badatelé soudí, že v ženském hrobě se vyskytují většinou dvě jehlice a v mužském jedna (Čujanová-Jílková 1975, 104-105).

V souvislosti s funkcí jehlic můžeme předpokládat, že se jednalo o běžný artefakt, který lidé měli ke spínání oděvu a potřeboval ho každý - muži i ženy. Jedná se ovšem jenom o domněnku, nevíme, jestli nositelé jehlic nepatřili do určité sociální skupiny nebo společenské vrstvy.

Šperky a ozdoby měly i určitou společenskou funkci, vyjadřovaly určité postavení majitele. Otázkou je, do jaké míry se jehlice považovaly za šperky. Materiál jehlic a míra zdobení byly rozdílné. Je vidět, že i na výzdobě jehlic si dali výrobci opravdu záležet, kromě estetické stránky by tato výzdoba mohla i něco symbolizovat.

Dalším faktorem je materiál a s tím spojená otázka, do jaké míry souvisel s movitostí jeho majitelů. Přece jen v době bronzové je bronz běžným výrobním materiálem. Zatímco kostěná industrie se objevuje i dříve, tak zlaté artefakty se stále považují za vzácné a elitářské. Zlaté jehlice jsou výjimečné. V rámci české kotliny byly nalezeny jen dvě (Hrala 1997, 188-189), proto se může zdát, že jejich nositelé měli nějaké významnější postavení. Jejich nízký počet se dá vysvětlit tím, že jehlice přece jen měli

jasnou praktickou funkcí, na rozdíl od ostatních ozdob, proto obyvatelé doby bronzové dávali přednost jiným zlatým předmětům.

6.3 Symbolický smysl

Obecně se symbolický smysl artefaktů váže s určitými náboženskými a rituálními představami. Pod symbolickým smyslem artefaktů můžeme sledovat schopnost artefaktů komunikovat tyto ideje (Neustupný 2010, 84). Různé sociální skupiny mohou vnímat jinak tento symbolický systém a dávat mu jiný smysl (Hodder 1995, 11).

Komunikace se odehrává mezi lidmi, proto je nutný odesílatel a příjemce zprávy (Neustupný 2010, 267). V současné době je nám tento symbolický smysl neznámý, vzhledem k arbitrárnímu charakteru symbolů (Neustupný 1995; Saussure 2007, 98-99), přitom v kontextu živé kultury vychází z určitých tradic dané společnosti (Saussure 2007, 100).

Výzdoba jehlic je tedy určitým prostředkem komunikace. Zastupuje symbolický systém, který s námi komunikuje. Výzdobné prvky a motivy mohou být i na jiných artefaktech, což by mohlo svědčit o přenesení tradice, než o symbolice jako takové. Symbolický smysl se předpokládá u koncentrických kruhů a spirál, které bývají spojeny se solární symbolikou (Podborský 2006, 195). Výskyt sluneční symboliky je v době bronzové velmi častý. Na předmětech běžné potřeby se objevují různé geometrické obrazce, které se vyskytují i na bronzových ozdobách (Švecová 2004, 387). Jako je tomu u jehlic s terčovitou hlavicí, jejichž hlavice jsou zdobeny motivy koncentrických kruhů nebo hvězdic, které symbolizují Slunce a jiná nebeská tělesa (Podborský 2006, 229; Příloha).

Použitý materiál nese také symbolický význam, především bronz, který je vizuálně velmi atraktivní na základě své barvy a také díky lesku a odrazu světla, které působí vizuálně v estetické rovině (Chroustovský 2010, 91).

Vzhledem k tomu, že jehlice jsou přítomné i v pohřebních kontextech, můžeme předpokládat, že z určitých náboženských nebo rituálních důvodů byly součástí pohřební výbavy. I samotné kontexty nálezů a rozmístění v prostoru, například v hrobové jámě, můžou být svým způsobem součástí této komunikace (Neustupný 2010, 89-91).

Symbolický smysl může mít i samotný tvar jehlice, jak se to předpokládá u jetelovité jehlice, v literatuře označované jako „Kleeblatt-“ nebo „Flügelnadel“ (Hundt 1972; Spindler 1972/73), která je považována za starobronzovou antropomorfní formu jehlice. Spindler (1972/73, 19) označuje koncentraci jejího výskytu především ve Švýcarsku, jihovýchodní Francii, v jižním a středním Německu a vzácně v Čechách (Hosty: Hájek 1954, obr. 7.12). Tyto jehlice můžeme zařadit do klasického období únětické kultury. Existuje také názor, že antropomorfní jehlice ze starší doby bronzové znázorňují „jednu bytost“ (Moucha 2011, 224; Příloha – Obr. 11) „dvě bytosti“ (Moucha 2011, 222 obr.6:7), ale i „tři bytosti“ (Moucha 2011, 222 obr.6:8). Toto ztvárnění božstev dobře zapadá do představy o rozvoji polyteismu, který je pro dobu bronzovou příznačný (Podborský 2006, 74).

Symbolické zformování artefaktu nemusí sloužit jen ke komunikaci, tj. být instrumentem informačního vztahu dvou individuí nebo skupin, nýbrž lidé jim mohou vyjadřovat to, co považují za obvyklé, patřičné, nutné. Kromě tří kategorií účelu může být tedy forma artefaktu zdůvodněná také expresí (Neustupný 2010, 32).

6.4 Expese artefaktu

Dalším faktorem v poznání artefaktu je expese. Expresivita je schopnost artefaktu vyjadřovat obvyklost. Toto vyjádření obvyklosti je důležité při vytváření artefaktu. Artefakt musí mít takovou formu, aby byl komunitou a společností akceptován, jeho expese (vyjádření) musí být obvyklá (Neustupný 2010, 32).

Právě exprese může vysvětlovat formu jehlic a jejich použití během celé doby bronzové. Jehlice byly obvyklým spínacím prostředkem. Ovšem jejich hlavičky a další částí procházely proměnou. Základní struktura artefaktu přesto zůstala nezměněna. V dalším období byly naopak spony považovány za běžné ke spínání oděvu.

Exprese tedy souvisí i s tím, co nazýváme umělecké styly nebo také móda (Neustupný 2010, 280). Styl je typický pro určitý čas a prostor a je spojen s kulturní volbou, je nutné oddělit symbolický smysl od jeho ztvárnění, které podléhá stylistickým volbám (Chroustovský 2010, 34-35).

V případě, že artefakty vyjadřují nějakou zprávu, nelze předpokládat, že každá část artefaktu má symbolický smysl nebo jiný typ účelu. Výzdobné motivy mohou něco komunikovat, ale použité příměsi mohou vyjadřovat jen technologickou obvyklost praktické funkce (Neustupný 2010, 280). Takovým případem může být použití bronzu jako výrobního materiálu většiny artefaktů doby bronzové.

Aspekty symbolického smyslu nebo exprese k hlubšímu pochopení je nutné srovnat s dalšími artefakty a celkovým kontextem daného kulturního prostředí (Chroustovský 2010, 94).

7. NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI

V této části práce se soustředím na nálezkové okolnosti, které poskytují informace o nálezkových souborech, jejichž součástí byly jehlice starší a střední doby bronzové. Zaměřuji se především na depoty a pohřební areály, vzhledem k většímu množství publikovaných informací k těmto komponentám a jejich informační povaze. Pohřební výbava je záměrně uložena nebo je součástí oděvu pohřbeného, proto nabízí informace o minulém světě a roli artefaktů v něm. Depoty jsou interpretovány několika různými způsoby, které jsou uvedeny dále. Díky

sídlištním a ojedinělým nálezům můžeme předpokládat možnosti osídlení nebo výskytu populace na daném území, ale studium osídlení není předmětem této práce, proto se budu dále zabývat celky s informačním potenciálem pro analýzu jehlic a jejich roli ve společnosti. Nálezy jehlic z depotů, pohřebních areálů a sídlišť jsou součástí přiložené databáze. Tato část představuje vybrané nálezové celky k doplnění celkového rámce problematiky jehlic starší a střední doby bronzové.

7.1 Hromadné nálezy

Za depot se dá považovat soubor dvou nebo více předmětů záměrně a současně uložených mimo pohřební výbavu a sídlištní nálezy (Salaš 2005, 12). Uložení depotů můžeme rozdělit na dva hlavní okruhy, prvním úmyslem je jeho dočasné uložení s cílem pozdějšího vyzvednutí, které však nebylo uskutečněno, druhý okruh zahrnuje záměrné trvalé uložení (Salaš 2005, 225). Existuje několik interpretačních směrů výkladu uložení depotů. Religiózní interpretace považuje depoty za obětiny nebo votivní dary, výrobní či komerční přístup předpokládá uložení depotů jako doklad skladu výrobce nebo obchodníka, další odůvodnění přináší tzv. politický model, který uložení interpretuje vzhledem k válečným událostem, konfliktům či migraci. Poslední model je sociálně prestižní, který považuje uložení nebo zbavování svého majetku jako způsob navyšování společenské prestiže ve vnitřních sociálních vztazích, které jsou archeologickou cestu nezachytitelné (Salaš 2005, 226).

Z únětického období pochází některé hromadné nálezy, jejichž součástí byly jehlice. Největší množství únětických depotů hotových výrobků z území Čech je složeno, buď výhradně ze šperků a ozdob, nebo jejich kombinací s nástroji, případně zbraněmi. V těchto depotech se vyskytují i různé typy jehlic např. únětické, cyperské, veslovité, s rourkovitou hlavicí a kroužkovou hlavicí (Smejtek - Lutovský - Militký 2013,17). Velký soubor předmětů pochází z depotu ze Staré Boleslavi, jehož součástí byly náramky

a jehlice s řetízky (Moucha 2005, 156; Šolle 1948; Příloha – Obr.13). Jiný depot pochází z Hrdlořez - Předlišky, který obsahoval pravděpodobně soubor šperků pro dvě ženy. Byl složen ze dvou párů tyčinkovitých náramků, dvou párů manžetových náramků stočených ze silnějšího drátu, dvou dvoupramenných kolier z bronzových soudkovitých perel s rozřadovači a navíc měl třináct zdobených únětických jehlic (Moucha 2005, Taf. 211; Příloha – Obr. 12). Na těchto příkladech je vidět, že jehlice patřily do souboru ozdob. Ovšem třináct kusů jehlic je enormní počet jehlic v jednom nálezovém celku, který překonává jen mladobronzový depot z Něčína na Dobříšsku, který byl složený z 26 dlouhých jehlic typu Weitgendorf (Štorch 1950).

Ze Starého Bydžova pochází zvláštní depot z mladšího období únětické kultury, který byl složen z předmětů různého původu, jednalo se o celkem o 35 kovových artefaktů, mezi něž patřil: ozdobný terč, zdobený jazykovitě tvarovaný plech, tři veslovité jehlice, osm terčovitých záušnic, tyčinkovitý náramek, dva kruhy z jednoduchého a osm z dvojitého drátu a sekerka s lištami (Moucha 2011, 217). Podle terénní situace se dá uvažovat, že šlo o depot uložený na sídlišti, což není nic neobvyklého a dle jeho složení se mohlo jednat o garnituru ozdob určenou jedné osobě. Tento hromadný nález se interpretuje jako obětina ženskému božstvu, jejíž symbolickou ochranu měla zajistit sekerka (Moucha 2011, 224).

Další depoty jsou složeny převážně z ozdob jako depot v Oboře, ze kterého pochází soubor kroužkových řetízku a jehlice s kroužkovou hlavicí a řetízkem (Moucha 2005, Taf. 159). Ze Lhotky nad Labem pochází depot šperků v nádobě, který obsahoval dvě jehlice s kroužkovou hlavicí s řetízky, jednu únětickou jehlici, dva náramky z bílého kovu a dva manžetové náramky, náhrdelník ze soudečkovitých a dvojitých korálků, bronzový spirálový náramek a valounek z bílého kovu (Zápotočský 1982, 364). Depot z Neumětel na rozdíl od předchozích skládá se z nástrojů, jeho součástí byly dvě sekery a mezi nimi oštěp, nad nimi byly další dvě sekery, přes ně

byla napříč třetí sekeru na níž ležely dvě jehlice, podepřeny příčnou sekerou na níž byly dva náramky (Hájek 1954, 152). Také depot z Plavnice obsahoval čtyři bronzové sekerky, bronzové dláto, spirálový náramek a čtyři bronzové jehlice, dvě cyperské, jednu pravděpodobně cyperskou bez hlavice a jednu rourkovitou (Hájek 1954, 152). Tyto smíšené nálezové celky bez velkého množství ozdob mohly patřit k první skupině depotů s úmyslem dočasného uložení. Přítomnost jehlic společně s nástroji mohla svědčit o jejich využití stejnou skupinou osob.

V přechodném horizontu B A2/B1 se vykytují depoty s následujícími typy jehlic: jehlice s šikmo provrtanou polokulovitou hlavicí (v některých případech se zvlněnou jehlou), jehlice s kulovitou či mírně zploštělou svísele nebo šikmo provrtanou hlavicí (jehla může být tordovaná) a jehlice se zdobenou kuželovitou hlavicí a ouškem na krčku (Smejtek - Lutovský - Militký 2013, 18).

V dalším období středobronzové mohylové kultury se v hromadných nálezech vyskytuje jen malé množství předmětů, buď v různých kombinacích nebo depoty jednodruhové např. dvě jehlice z Hradiště u Písku a Štěpánovic. Vyskytují se i početnější soubory ozdob (např. spirálovité nápažníky, jehlice, srdcovité závěsky a rourkovité spirálky z Dřís), které mohou být kombinovány s nástroji např. jehlice, náramky a nůž z Hořínu nebo jehlice, náramky, sekeromlat, dýka a meč z Nového Dvoru (Smejtek - Lutovský - Militký 2013, 18).

V pozdní mohylové kultuře na území středních, severozápadních, západních a jižních Čech vyskytuje se výrazná skupina depotů, označovaných jako horizont Plzeň-Jíkalka. Tento horizont je podrobněji rozveden dále v této kapitole.

V depotu horizontu Plzeň-Jíkalka jsou kromě nástrojů běžných i výjimečných jako je kovotepecká kovadlinka, také zbraně a ozdoby. Typické jsou tzv. české dvojdílné jehlice se zdobenou terčovitou hlavicí,

pečetítkovou hlavicí, se svinutou hlavicí do vodorovné rourky a s dlouhou vývalkovitě členěnou hlavicí (Kytlicová 1964, 552). V depotu z Hořic na Šumavě najdeme téměř dvacet předmětů – šest jednoduchých náramků s rytou výzdobou, dva ploché náramky se spirálovitými růžicemi, jehlici s pečetítkovou, s terčovitou hlavicí a jehlici s hlavicí stočenou v očko, pět zlomků bronzového drátů a část čepele dýky nebo meče. Depot se datuje do stupně BC, do horizontu depotů Plzeň-Jíkalka (Kytlicová 1964, 532).

V dalším depotu horizontu Plzeň-Jíkalka z Varvažova se také vyskytuje terčová jehlice zdobená velkou osmicípou hvězdou s paprsky zasahující až k okraji terče. Společně s ní byla nalezena další jehlice s vývalkovitě členěnou hlavicí, která je zátkovitě zakončena a jehlice s hlavicí stočenou v očko a torčovanou jehlou která byla přeložená stejně jako jehlice z Nové-Hospody z mohyly 70 (Kytlicová 1964, 518). V tomto horizontu dochází ke zvláštnímu přeložení jehly před uložením, který Friedrich Holste (1953, 22) považuje za způsob ukládání až v mladší době bronzové. Dále tento depot ještě obsahoval terčový závěsek a poškozenou břitvu s rámcovou rukojetí zakončenou kroužkem (Kytlicová 1964, Obr.163). Je zřejmé, že tento horizont depotů má specifickou skladbu předmětů, která se opakuje. Jehlice vykazují také společný rys v podobě několikanásobného přeložení jehly. Stejně tak jako u následujícího depotu, který pochází ze Zvíkova a obsahoval dvě sekyrky s lalokovým schůdkem, jehlici s vývalkovitou hlavicí se zátkovitým zakončením, tři jehlice s pečetítkovou hlavicí a zdobeným krčkem, z toho byla jedna jehlice rovná, dvě třikrát přeloženy (Kytlicová 1964, Obr. 162). V depotu z Bošovic bylo kromě soupravy na lití s lalokovým schůdkem, také tři jehlice s pečetítkovou hlavicí, z nichž jedna má výzdobu krčku ve formě tří vývalků (Kytlicová 1964, 547; 1964 Obr.161).

Kromě již zmíněných typu jehlic z depotu z Malých Nepodřic pochází jehlice se svinutou hlavicí do vodorovné rourky (Kytlicová 1964, Obr. 160) a

zvláštní tvar jehlice s kostkovitou provrtanou hlavicí z depotu z Libákovic (Kytlicová 1964, Obr. 157).

Z depotu z Všetce pochází také jehlice s terčovou zdobenou hlavicí, a druhá s nezdobenou hlavicí. Společně s nimi bylo uloženo hraněné šídlo a drobná sekerka s nevýrazným lalokovým schůdkem a vějířovitým břitem a také kovotepecká souprava. Tyto nálezy se datují do stupně BC podle archaické formy sekerky s lalokovým schůdkem. V tomto případě vzniká domněnka, že jde o sklad výrobce, kterou potvrzuje i jedna nedokončená terčová jehlice (Kytlicová 1964, 522; 524).

Depoty horizontu Plzeň-Jíkalka jsou nálezovým horizontem depotů, které respektují území česko-falcké mohylové kultury a jejich náplň má pořád mohylový ráz, kromě starých mohylových tvarů jsou zde i tvary, které přežívají toto období i ty, které se dále vyvíjí v mladší době bronzové. Pokračování těchto tvarů poukazuje na vliv mohylové kultury a na vývoj bronzové industrie kultur knovízské a milavečské (Kytlicová 1964, 553). U jihočeských depotů byly jehlice často několikrát přeloženy, což je známkou uložení mladší doby bronzové (Holste 1953, 22). Tato skutečnost značí přechodný charakter depotů Plzeň-Jíkalka a vzniku nové společnosti po stránce hospodářské a myšlenkové (Kytlicová 1964, 552).

7.2 Pohřebiště

Jehlice jsou často součástí pohřebních komponent. V další části budou představeny významné kontexty, které můžeme zjistit z pohřebních situací.

Řada únětických pohřebišť byla zkoumána ještě v polovině minulého století. Řada jehlic pochází z těchto starších výzkumů např. z Kamýku, Dřínova, Malých Čičovic, Neprobylic, Noutonic, Únětic. V hrobech únětické kultury jsou doloženy z mužských, ženských a dětských pohřbech, byly často umístěny na hrudi zemřelého, dále se vyskytovaly v oblasti horních

končetin a hlavy, méně často byly přítomny v oblasti klíčních kostí, pasu, krku a oblasti dolních končetin (Šebková 2007, 46).

Jižní Čechy představují oblast, kde pohřbívání pod mohylami objevuje již ve starší době bronzové. Podle hmotného inventáře lze v jižních Čechách odlišit dva časové horizonty. Pro pohřby mladšího období spadajícího do přechodného stupně B A2/B1 je typická jehlice s kulovitou šikmo provrtanou hlavicí, ojediněle keramika, bronzové šperky – tyčinkovité a spirálovité náramky a zbraně – lištovité sekery, méně často dýky, spirálovité tutuli, bronzové či jantarové korále, případně kamenné nástroje a zbraně (Havlice 2001, 57).

Jehlice se vyskytují v hrobech mužských i ženských. Existují různé interpretační teorie, které počtu jehlic v souboru pohřební výbavy přiřazují významnou roli. Podle Eibnera se v mužském hrobě objevuje jen jedna jehlice a to většinou u hrobů se zbraněmi, což se potvrdilo i v českoalpské mohylové kultuře např. v mohylách s těmito pohřby: Sedlec - Hůrka 9, 21; Točnicku – Špitálu m.12; v Dýšině – Kokotsku 39 a 40; v Zeleném m.8; Milínov-Javor m 34; ve Kbelu 4a, 4b, 20; Štáhlavy - Hájek m.48 (Čujanová-Jílková 1970, obr. 16D, 17A, 55B, 111C). Zatímco v ženských kostrových hrobech, a zvláště v těch bohatých jsou většinou dvě jehlice, které nemusí být stejného typu. Při umístění více kusů jehlic do hrobů zůstává otázkou, zda by bylo možné, jakýkoliv lichý počet jehlic považovat za mužský a sudý za ženský. Příkladem výše uvedeného je interpretace F. X. France nálezů z mohylového pohřebiště Dýšina-Kokotsko. V jižní stavbě připisuje podle pohřební výbavy pohřeb ženě, který obsahuje zlaté spirálky, dvě pečetítkové jehlice a bronzové závěšky. Druhý by patřil muži vzhledem k nálezu zlomku dýky, bronzových šipek a pouze jedné jehlice, i když nebyly nalezeny žádné kostrové pozůstatky (Čujanová-Jílková 1975, 85). Za typický mužský hrob mohylové kultury se považuje hrob, ve kterém je přítomná sekera, dýka a jedna jehlice (Čujanová-Jílková 1981, 323).

Pro žárový pohřeb z Horního Metelska by v tomto pojetí tři pečetičkové jehlice upevnily postavení dýky jako indicie pro mužský hrob, zatím nevíme, jaká pravidla platí pro žárové hroby a zda tuto skutečnost interpretujeme opravdu správně (Čujanová-Jílková 1975, 104-105).

Píč rozlišuje počet jehlic v souvislosti s movitostí pohřbených (1900, 19), podle něho se v bohatých hrobech mohou vyskytnout tři až čtyři jehlice, na rozdíl od chudých hrobů, kde se nachází i pouze jediná nebo žádná. Samozřejmě hodnocení na bohaté a chudé hroby je značně subjektivní, které je ovlivněné pohledem dnešní doby a původní situace tomu nemusí vůbec odpovídat.

V česko-falcké mohylové skupině střední doby bronzové jsou jehlice součástí pohřební výbavy kostrového i žárového pohřebního ritu. V situacích, kde z nějakého důvodu nemůžeme určit pohlaví zemřelého pomocí antropologie, je snaha o interpretaci pohlaví podle složení pohřební výbavy. Muži většinou měli zbraně, ženy měly šperky, ovšem oba pohřby mohou obsahovat jehlice s tím, že většinou jsou dvě jehlice v ženském hrobě a jedna v mužském hrobě, ale i u antropologicky prokázaných ženských hrobů se našla pouze jedna jehlice (Vrhavěč 3, pohřby 1-3), naopak v mužském hrobě se našly jehlice dvě (Milínov-Javor 9), proto se zdá tato teorie nepravděpodobná. Umístění v rámci kostrových mohylových hrobů je téměř vždy u ramenou nebo u hlavy (Čujanová-Jílková 1970).

8. STAV A CHARAKTER ZACHOVÁNÍ ARTEFAKTU

V nálezových souborech se často setkáváme se zlomky jehlic, které se nedají blíže identifikovat. Tento stav je způsoben archeologickými transformacemi. Nálezy zlomků jehlic, v některých případech samotných těl bez hlavic, nemohou sloužit k určení jejich typů, a tím neumožňují datování nálezové situace a nemají takovou informační hodnotu. Nemusí se však

vždy jednat o část jehlice, jak uvádí Milan Salaš (2005, 104), hroty jehel můžeme často zaměnit se zahrocenými týlovými partiemi tyčinkovitých dlát.

Další faktory ovlivňující stav a charakter zachování jehlic jsou chemické a fyzikální jevy působící na kovové artefakty v prostředí jejich uložení.

8.1. Transformace

Celá pramenná základna je ovlivněna archeologickými transformacemi, které mění nejen kvalitativní vlastnosti artefaktů, ale i jejich kvantitativní stav, redukují jejich počet, fragmentují na části, kumulují je a tím zkreslují náš pohled na skutečné množství artefaktů v minulosti (Neustupný 2007, 20).

Při hodnocení stavu samotné jehlice vystupují do popředí kvalitativní transformace, které se rozdělují na formální a zánikovou transformaci (Neustupný 2007, 51-55). Formální transformace způsobuje změnu artefaktu opotřebením. V případě zánikové transformace dochází k zániku artefaktu a ke ztrátě jeho původní funkce se všemi jeho aspekty jako je praktická funkce, společenský význam a symbolický smysl (Neustupný 2007, 51).

Z kvantitativních transformací je významná zejména fragmentarizace, která souvisí s faktem, že množství jehlic není doloženo v celku, ale podléhá právě fragmentarizaci (Neustupný 2007, 58).

Také redukce hraje roli ve změně kvantity archeologických pramenů. Míra redukce je ovlivněna především materiálem a prostředím, ve kterém je artefakt uložen (Neustupný 2007, 58). Vzhledem k tomu, že většina jehlic je kovových, jejich míra redukce je mnohem příznivější, než je tomu u organických materiálů. Ani prostředí uložení není pro jehlice úplně negativní, na rozdíl od kosti, které často nejsou v hrobech dochovány kvůli kyselosti půd.

Kumulace je poslední důležitou transformací, pro kterou je podstatná střední délka života artefaktu a tudíž jejich následné nastřádání, a tím způsobené zkreslení počtu artefaktů v živé kultuře (Neustupný 2007, 61). Jehlice patří k artefaktům u kterých nevíme, zdá měl každý jedinec jen jeden kus nebo víc. Ani hrobové nálezy neposkytují dostatečnou výpověď o počtech jehlic v živé kultuře. Některé hroby obsahují jenom jednu jehlici, jiné dvě i více.

8.2 Charakter a stav zachování

Prostředí a chemické faktory ovlivňují stav kovových artefaktů a na jejich povrchu vzniká patina nebo koroze. To jsou dvě různá slova pro stejnou povrchovou změnu. Patina se dá označit jako souvislá hladká vrstva, která zachovává tvar, koroze může označovat chemický proces napadení materiálu prostředím, patinu je také možné definovat jako akumulací produktů koroze a dalších materiálů z prostředí (Scott 2002, 10).

Během uložení v hrobovém prostředí se mohou vyskytnout účinky koroze vzhledem k tomu, že bronzové artefakty jsou zde uloženy několik století až tisíciletí. Tyto účinky nelze snadno předvídat na základě rozboru typického souboru půdních parametrů. Téměř na všech bronzech uložených v půdě se tvoří kupritový povlak, který přiléhá ke kovu a je převrstven malachitem. Není zcela jasné, proč se korozní procesy v různých prostředích od sebe tak výrazně liší. Korozi v konkrétní půdě lze obvykle připsat vlastnostem půdy (Scott 2002, 35). Průběh rozpouštění měďnatých a jiných dvojmocných iontů záleží na koncentraci oxidu uhličitého v roztoku, například v humusových nebo písčitých půdách vzniká patina rychle a má za následek čistý oxid cíničitý jako konečný produkt. Naopak v jílovitých půdách mohou být stejně staré bronzy pokryty jen tenkou patinou (Geilmann 1956, 208; Scott 2002, 341). Ze základních korozních procesů také vyplývá, že korozivost půdy je vyšší tam, kde je zároveň vystavena působením podzemní vody i kyslíku. Škodlivě působí rovněž prostředí

žárového hrobů, kde je artefakt vystaven sázím a zbytkům po kremaci (Scott 2002, 40). Korozní produkty kovů mohou také poskytnout informace o pohřebním ritu např.: původní polohu uložení předmětů v hrobech, vazby mezi milodary navzájem i vůči tělu zemřelého (Peška - Králík - Selucká 2006, 39).

Koroze stráví povrchové vrstvy kovu, intenzivní koroze může vyrábět intenzivní konkavity a jiné poruchy. Vnější tvar předmětu je většinou dán korozními vrstvami, nebo může být předmět úplně přeměněn v korozní vrstvy (Peška – Králík – Selucká 2006, 27). Původní tvar bronzového předmětu se zachovává při postupující korozi vlivem kyseliny cíničité. Podle jiné možnosti je původní tvar zachován korozi mědi na kuprit, který zůstává na původním povrchu. V případech, kdy je koroze mědi velmi rozsáhlá, může zůstat z bronzu pouze křehký relikt tvořený oxidy cínu, který může vypadat jako úlomek kosti (Scott 2002, 39). Korozi můžeme rozdělit na lokalizovanou, stejnoměrnou a aktivní. Stejnoměrná koroze vytvoří u bronzů vrstvu o stejné tloušťce tzv. ušlechtilou patinu. Lokalizovaná patina vytvoří na předmětu jen určité korozní zóny. Aktivní koroze v důsledku uvolňování chloridových iontů vytváří na povrchu zelený korozní prášek (Čejková 1998, 36).

Charakteristickou vlastností bronzu je vznik zelené patiny. Bronzové artefakty jsou často zkorodované, potaženy silnou vrstvou patiny v odstínech od zelené až hnědé barvy. Většina předmětů je dost fragmentárních. U sledovaných artefaktů se můžeme setkat s různými druhy patiny, které jsou zaznamenány v přiložené databázi, pokud byl tento údaj uveden v použitém zdroji.

8.3 Konzervační postupy

Mezi lety 1880 a 1970 spočívala typická konzervace archeologických bronzů v chemickém nebo elektrolytickém odstranění korozních produktů,

buď lokálně nebo úplným ponořením bronzového předmětu. Tím došlo k odstranění zelené krusty a změně vzhledu předmětu (Scott 2002, 353). Postup konzervace předmětů z lokality Vrhavěč uvádí, že nejdříve po skončení archeologického výzkumu v roce 1930 byly očištěny a následně, jak tomu bylo zvykem, byly vyvářeny v parafínu, dále byly doplněny chybějící části a povrch potřen zeleným barvivem. Teprve v roce 1975 došlo k odborné konzervaci (Čujanová-Jílková 1977, 90). Nálezy uložené v depozitářích vykazují rozdílnou míru čištění a konzervace, u větších předmětů byla odstraněna vnější krusta, aniž by došlo k destrukci tvaru předmětu, menší a výrazně korodované mívají korozní vrstvy zachovány přinejmenším na méně dostupných místech, často i na celém povrchu. Jsou však většinou konzervovány silnou vrstvou laku. Dlouhodobý pobyt na vzduchu ovlivňuje ponechané korozní produkty co do mikrostruktury a chemického složení, takže se můžeme setkat s plísněmi na bronzových předmětech, které mohou být způsobeny organickými rezudií v korozních produktech, ale také silnou vrstvou konzervačního laku překrývající povrch. (Peška - Králík - Selucká 2006, 27). I přesto, že vývoj směřuje k neinvazivnosti a reverzibilitě zásahu zůstávají konzervátorské přístupy invazivní a ireverzibilní v těch ohledech, které nejsou součástí „hodnoty“ archeologického nálezů. Nejvíce hodnocena je kompletnost a původní vzhled. Je to pochopitelné, protože jedině když budeme vědět, jak předmět skutečně vypadal, budeme moci mu přiřadit správnou funkci a zařadit ho do života příslušné komunity (Peška - Králík - Selucká 2006, 25). Ovšem původní vzhled kovových artefaktů nemůže být z velké části vrácen do skutečné podoby. Odstraněním korozních vrstev s využitím rotačních kartáčů či brusky vznikne předmět, který přibližně odpovídá původnímu tvaru, je však torzem jeho původního materiálu, jehož povrch neodpovídá původnímu materiálu (Peška - Králík - Selucká 2006, 27).

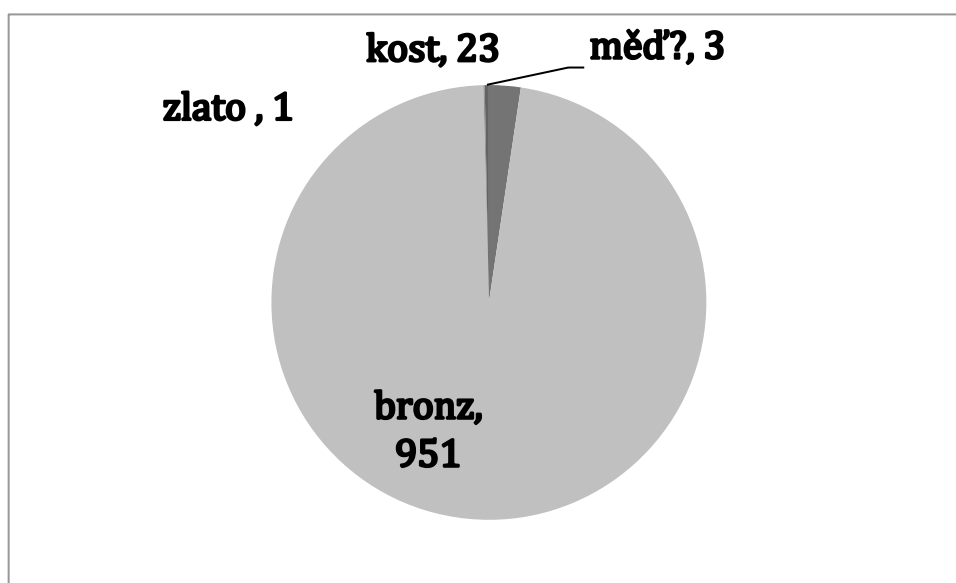
Analýzy korozních vrstev mohou navíc poskytnout řadu významných údajů (Peška - Králík - Selucká 2006, 37), ale je podstatná organizace

celého procesu a multidisciplinární přístup k věci, úzká spolupráce archeologa, konzervátora a dalších odborníků z přírodovědeckých a technických oborů (Peška - Králík - Selucká 2006, 32)

9. VYHODNOCENÍ

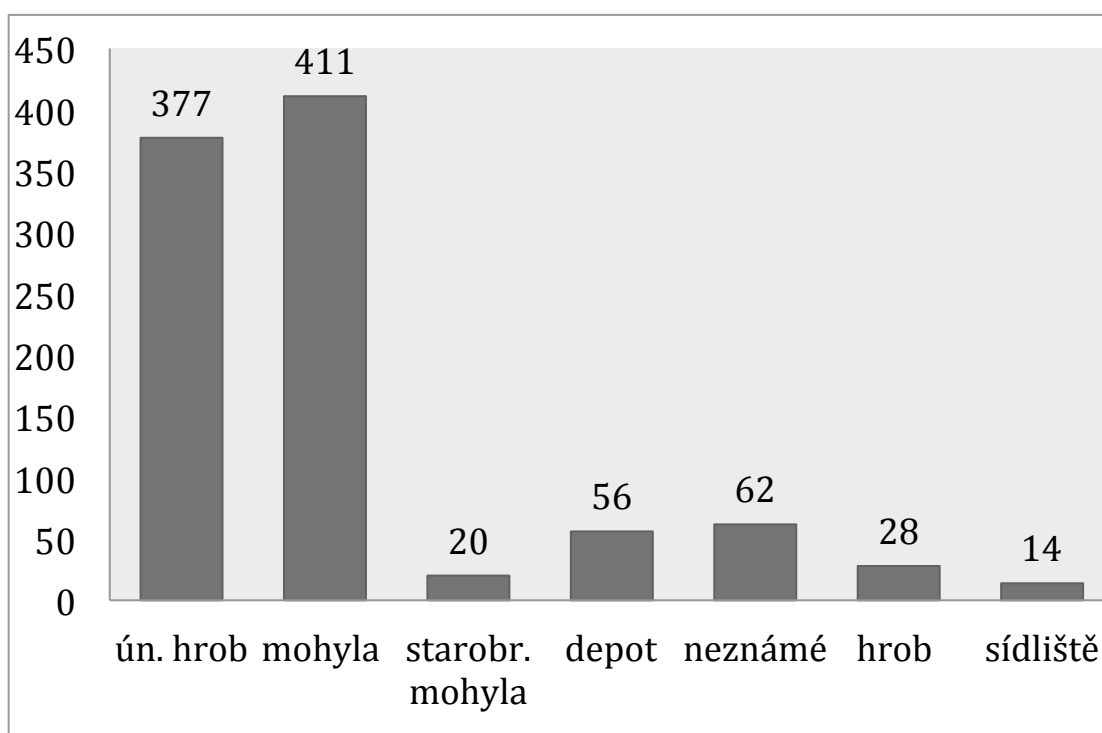
Shromážděný soubor obsahuje 978 jehlic ze starší a střední doby bronzové, z toho je 432 jehlic únětických a 543 mohylových. Sledované vlastnosti byly především typ jehlice, materiál, komponenta. Dále se zaznamenávala délka, forma výzdoby, datace, stav a povrch artefaktu, obrazová příloha a použitý zdroj.

První graf představuje materiál výroby shromážděných jehlic. Většina jehlic v daném souboru je z bronzu, což se dalo předpovídat, vzhledem k sledovanému období. Vyskytuje se jeden výjimečný exemplář ze zlata. Kostěných jehlic bylo 23 a všechny pochází ze starší doby bronzové. Tři jehlice měly uveden jako materiál pravděpodobně měď, i tyto jehlice pochází ze starší doby bronzové.

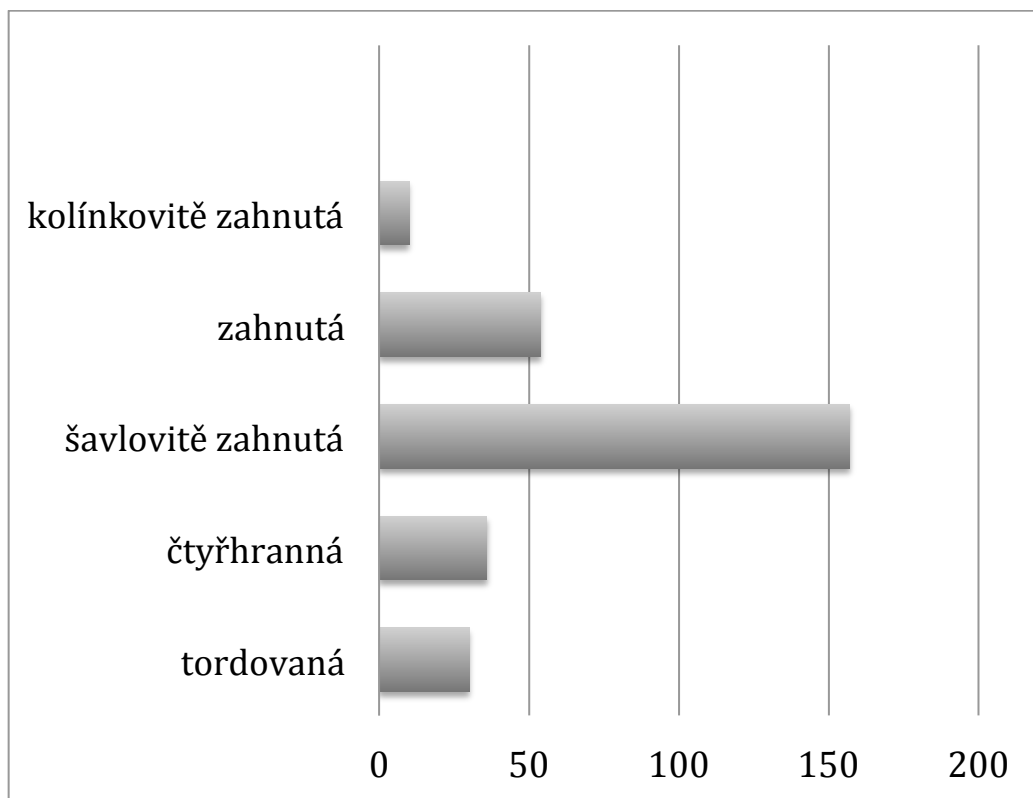
Graf 1: Materiál výroby

Druhý graf představuje výskyt jehlic v komponentách starší a střední doby bronzové. Největší množství jehlic pochází z mohyl a únětických hrobů. Další dvě vymezené skupiny kvůli odlišení od mohyl střední doby bronzové jsou uvedeny jako starobronzové mohyly a hroby ze střední doby bronzové, které nebyly označeny jako mohyly, patří mezi pohřební nálezy. Celkově se dá pohřební areál označit za nejčetnější. Nálezů s neznámými okolnostmi je také větší množství, mezi něž patří i dary a ojedinělé nálezy. Depoty jsou druhou nejčastější komponentou a nejmenší počet patří sídlištním nálezům.

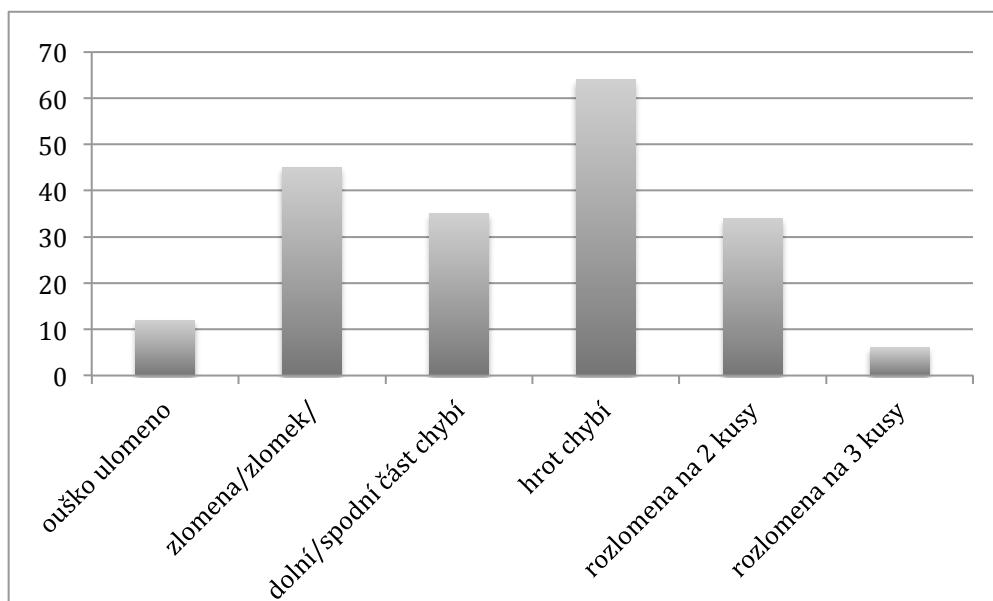
Graf 2: Nálezové areály

Další zkoumanou vlastností jehlic byl tvar jehly. Nejčetněji se vyskytuje tzv. šavlovité zahnutí, další skupinou je zahnutí, které je mírnější, než u prvního typu a některé jehlice byly tzv. kolínkovité zahnutí. Jehlice mohou mít i jiný tvar jehly kulatý, některé jehlice mají čtyřhranný tvar. Poslední skupina představuje úpravu jehel, které se označují jako tordované, ty se také vyskytly ve sledovaném souboru.

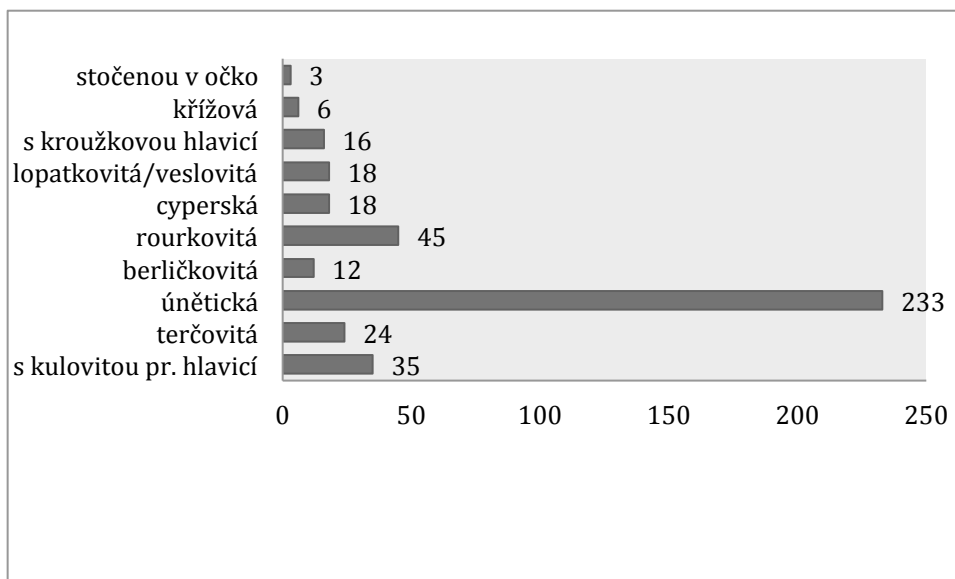
Graf 3: Úprava tvaru jehel

Graf 4 ukazuje fragmentárnost jehlic, z celkového souborů zhruba třetina nálezů je nějakým způsobem poškozená.

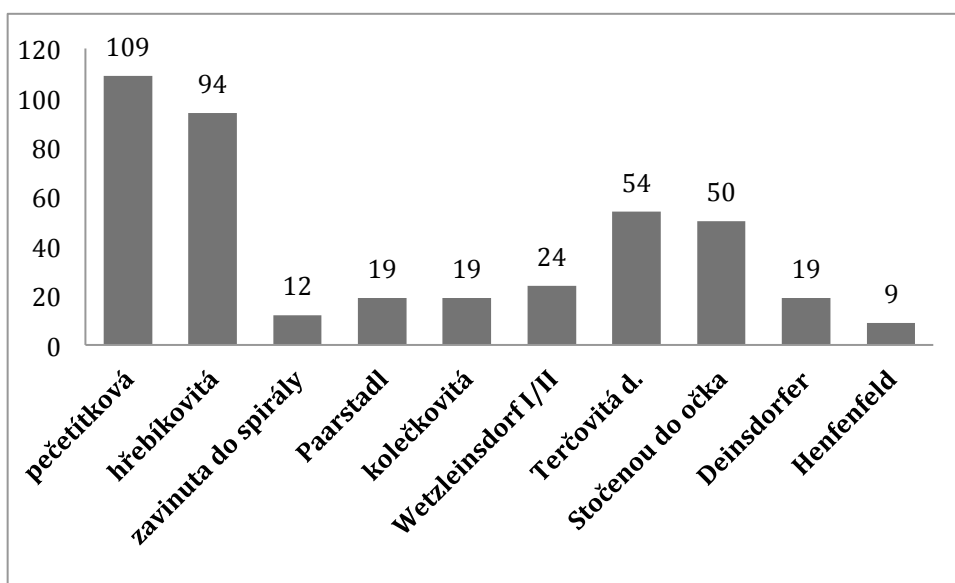

Graf 4: Stav zachování jehlic

Graf 5 představuje četnost jednotlivých typů únětických jehlic. Nejpočetnější jsou únětické jehlice, dále jehlice s rourkovitou hlavicí, jehlice s kulovitou svísele provrtanou hlavicí, terčovitě jehlice, lopatkovitě/veslovitě, s kroužkovou hlavicí, berličkovitě jehlice a nejmenší počet mají křížově, jehlice s hlavicí stočenou v očko a další výjimečné typy únětických jehlic.

Graf 5: Četnost únětických jehlic

Graf 6: Četnost mohylových jehlic

Graf 6 představuje četnost mohylových typů jehlic. Nejpočetnější jehlice mohylové kultury jsou pečetítková a jehlice s hřebíkovitou hlavicí, dále dvojdílné terčovitě jehlice, jehlice s hlavicí stočenou do očka, jehlice typu Wetzleinsdorf I/II, kolečkovité jehlice, jehlice typu Paarstadl (dvojkružlovité), jehlice typu Deinsdorfer, jehlice s hlavicí zavinutou do spirály a jehlice typu Henfenfeld. Mohylové jehlice vykazují značnou variabilitu. Vyskytují se různé varianty a podtypy těchto typů jehlic, které nebyly tak početné, proto nejsou zahrnuty v tomto grafu. Některé exempláře jsou opravdu výjimečné.

Tato kapitola měla za úkol představit shrnutí dat z vybraného souboru jehlic.

ZÁVĚR

Tato práce prezentuje problematiku jehlic starší a střední doby bronzové. Pozornost se zaměřuje na samotné artefakty, jejich výrobu, materiál, formu a výzdobu. Hlavní část práce tvoří nastínění tvarové rozmanitosti jehlic a představení typologie a chronologie jehlic.

Další část práce zkoumá účel jehlic ve společnosti doby bronzové, se snahou o interpretaci všech úrovní účelu jako je praktická funkce, společenský význam, symbolický smysl a exprese.

Výskyt jehlic v mužských i ženských hrobech svědčí, že jejich použití nebylo pohlavně diferencované. Mimo hrobové nálezy jsou součástí depotů složených výhradně z ozdob, ale také hromadných nálezů složených z nástrojů a zbraní. Pečetítkové jehlice, jehlice s hlavicí svinutou do vodorovné rourky a jehlice s vývalkovitou hlavicí patří mezi typy jehlic, které se vyskytují v horizontu depotů Plzeň-Jíkalka.

Zajímavé jsou poznatky ze symbolické sféry. Například výskyt tzv. antropomorfních jehlic a bohatá výzdoba veslovitých a terčovitých jehlic, u druhých zmíněných, mohla mít spojitost se solární symbolikou. Nejenom stejná výzdoba jehlic se objevuje na vzdálených místech evropského kontinentu. Rozšíření jednotlivých typů jehlic můžeme sledovat v rámci celé střední Evropy, někdy i k pobřežním oblastem Francie a Itálie. Tyto faktory poukazují na časté kulturní a obchodní kontakty mezi jednotlivými oblastmi.

Vybraný soubor dat poskytuje informace o formálních vlastnostech jehlic. Databáze obsahuje celkově 978 jehlic. Nejpodstatnější jsou výsledky zastoupení četnosti jednotlivých typů jehlic únětické a mohylové kultury.

Nejpočetnější typ jehlic starší doby bronzové jsou únětické jehlice, dále jehlice s rourkovitou hlavicí, jehlice s kulovitou svisle provrtanou hlavicí, terčovité jehlice, lopatkovité/veslovité, s kroužkovou hlavicí, berličkovité jehlice a nejmenší počet mají křížové, jehlice s hlavicí stočenou v očko a další výjimečné typy únětických jehlic.

Nejpočetnější jehlice mohylové kultury jsou pečetítkové jehlice a jehlice s hřebíkovitou hlavicí, dále dvojdílné terčovitě jehlice, jehlice s hlavicí stočenou do očka, jehlice typu Wetzleinsdorf I/II, kolečkovité jehlice, jehlice typu Paarstadl (dvojkružlovité), jehlice typu Deinsdorfer, jehlice s hlavicí zavinutou do spirály a jehlice typu Henfenfeld.

LITERATURA

- Bartelheim, M. 1998:** Studien zur Böhmischen Aunjetitzer Kultur. Bonn.
- Bašta, J. - Baštová, D. 1990:** Příspěvky k archeologii západních Čech. Zprávy československé společnosti archeologické - Supplementum 11. Praha.
- Beneš, A. 1959:** K problémům mohylové kultury doby bronzové ve středních Čechách, Sborník NM – Historie 13/1-2, 1-96.
- Beneš, A. - Fröhlich, J. - Michálek, J. 1973:** Topělec, okr. Písek, výzkumy v Čechách 1972, 176-177.
- Blažek, J. - Ernée, M. - Smejtek, L. 1998:** Die Bronzezeitlichen Gußformen in Nordwestböhmen. Nordböhmisches Bronzefunde Band 2; Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Nordwestböhmens 3. Most.
- Böhm, J. 1937:** Základy hallstatské periody v Čechách. Praha.
- Böhm, J. 1941:** Kronika objeveného věku. Praha.
- Borkovský, I. 1934-1935:** Středoevropské berličkovité jehlice, Památky archeologické, skupina pravěká 40, 27-33.
- Bouzek, J. 1982:** Doba bronzová. Rozvoj řemesel a směny. In: Bouzek, J. (ed.), Nástin evropského pravěku, 72-87.
- Briančin, J. - Mihok, L. - Olexa, L. 1996:** Sposob výroby zlatých predmetov z doby bronzovej z Nižnej Myšle - Herstellungsweise der bei Nižná Myšľa gefundenen Goldgegenstände der Bronzezeit, Archeologia technica 10, 5-16.
- Carancini, G. L. 1975:** Die Nadeln in Italien. Prähistorische Bronzefunde XIII/2. München.
- Čejková, I. 1998:** Konzervace a restaurování muzejních sbírek. Praha.

Čtverák, V. 1997: Poříčany, okr. Nymburk, Struktura pravěkého až raně středověkého osídlení, Archeologie ve středních Čechách 1, 7 -33.

Čujanová-Jílková, E. 1964: Východní skupina českofalcké mohylové kultury, Památky archeologické 55, 1-81.

Čujanová-Jílková, E. 1975: Zlaté předměty v hrobech českofalcké mohylové kultury, Památky archeologické 66, 74 - 132.

Čujanová-Jílková, E. 1977: Mohylové pohřebiště ve Vrhavči a horizont nálezů středodunajské mohylové keramiky v západních Čechách, Památky archeologické 68, 74-116.

Čujanová-Jílková, E. 1981: Kulturní vztahy západních Čech k sousedním oblastem na počátku střední doby bronzové, Památky archeologické 72, 300-339.

Čujanová-Jílková, E. 1992: Die westböhmmische Hügelgräberkultur auf den Gräberfeldern bei Podražnice (Bez. Domažlice), Památky archeologické 83, 248 - 287.

Čujanová-Jílková, E. 1995: Ein Beitrag zur Datierung der Funde vom Typ Vrhaveč in Westböhmen, Příspěvek k datování nálezů typu Vrhaveč v západních Čechách, Památky archeologické 86/2, 5 – 20.

Domečka, L. 1910-11: Domy a kulturní jámy skrčků na Hradecku, Památky archeologické 24, 459.

Dvořák, F. 1926: Pohřebiště únětické kultury v Polepech u Kolína, Památky archeologické 35, 22-44.

Dvořák, F. 1931: Nálezy únětické kultury na Kolínsku II, Památky archeologické 37, 2-11.

Dubský, B. 1949: Pravěk jižních Čech. Praha.

Eisner, J. 1921: Jižní Čechy v době předhistorické, Jihočeská čítanka 1, 11-26.

Eisner, J. 1922 - 23: Jihočeské mohyly, Památky archeologické 33, 1 - 37, 193 - 231.

Erneé, M. 2000: Hroby únětické kultury z Prahy 9 – Miškovic. In: Čech, P. – Dobeš, M. (eds.): Sborník Miroslavu Buchvaldkovi, Most, 71-76.

Erneé, M. – Smejtek, L. 1997: Kadluby na slévání bronzových předmětů, nalezené ve Zvoleněvsi II: několik poznámek po 112 letech - Die in Zvoleněves gefundene Formen zum Gießen der Bronzegegenstände II: einige Bemerkungen nach 112 Jahren. Archeologie ve středních Čechách 1, 183-203.

Erneé, M. – Profantová, N. – Březinová, H – Frána, J.- Majer, A. – Stránská, P. 2012: Pohřebiště únětické kultury v Klecanech, okr. Praha-východ, Archeologické rozhledy 63/2, 307-330.

Felcman, J. 1893-95: Hroby se skrčenými kostrami u Neprobylic, Památky archeologické 16, 439-444.

Felcman, J. 1898: Pohřebiště se skrčenými kostrami v Kamýku, Památky archeologické 18, 27-28.

Filip, J. 1941: Umělecké řemeslo v pravěku. Praha

Fröhlich, J. - Michálek, J. 1967: Nové archeologické nálezy na Písecku v letech 1958-1965, Bulletin záchranného oddělení 4/1966, 51-73.

Fröhlich, J. - Michálek, J. 1988: Terénní průzkum a evidence rýžovišť zlata v okrese Prachatice, Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami 5, 40-54. Brno.

Fröhlich, J. - Chvojka, O. – Jiřík, J. 2010: Nové ojedinělé nálezy kovových předmětů z doby bronzové v jižních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 23, 73-90.

Geilmann, W 1956: Verwitterung von Bronze in Sandboden – ein Beitrag zu Korrosion forschung, Angewandte Chemie 68, 201-211.

Gerloff, S. 1993: Zu Fragen mittelmeerländischer Kontakte und absoluter Chronologie der Frühbronzezeit in Mittel- und Westeuropa, Prähistorische 58.

Hájek, L. 1954: Jižní Čechy ve starší době bronzové, Památky archeologické 45, 115 - 192.

Harding, A. F. 2000: European Societies In The Bronze Age. Cambridge.

Havel, J. 1980: Pohřebiště a sídliště únětické kultury v Praze 8 – Čimicích, Archaeologica Pragensia 1, 123-151.

Havel, J. 1981: Nové nálezy únětické kultury v Praze 8 – Čimicích, Archaeologica Pragensia 2, 71-85.

Havlice, J. 2001: Pohřební ritus starší doby bronzové v jižních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 57-64.

Hodder, I. 1995: Theory and Practise in Archaeology. London, New York: Rautledge.

Holste 1953: Die Bronzezeit in Süd- und Westdeutschland. Berlin.

Hrala, J. 1997: Gold der mittleren Bronzezeit und Urnenfelderzeit. In: Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft – Technologie – Funde. Památky archeologické - Supplementum 7, 169 – 189.

Hrala, J. - Pleinerová, I. 1988: Březno osada z mladší doby bronzové. Praha.

Hraše, J. K. 1865: Mohyly a valy v okolí ratajském, Památky archeologické 5, 230-232.

Hundt, H.-J. 1972: Die mitteleuropäischer Flügelnadeln der älteren Bronzezeit. In: Jahrb. RGZM 19, 1-38.

Charvát, P. 1976: The toggle pins and their diffusion throughout the old world during the early bronze age, Památky archeologické 67/2, 341-358.

Chroustovský 2010: Kategorie účelu pravěkých artefaktů. Nepublikovaná disertační práce KAR ZČU. Plzeň.

Chvojka, O. - Michálek, J. 2003: Sídliště ze střední doby bronzové u Radčic-Vodňan, okres Strakonice. Výzkumy na stavbě silničního obchvatu v letech 1994-1996, Památky archeologické 94, 83-160.

Chvojka, O. 2009: Mladší a pozdní doba bronzová v jižních Čechách. Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque 6. Brno.

Chvojka, O. – Michálek J. 2011: Výzkumy Josefa Ladislava Píče na mohylových pohřebištích doby bronzové a halštatské v jižních Čechách. Fontes Archaeologici Pragenses 35. Praha.

Innerhofer, F. 2000: Die mittelbronzezeitlichen Nadeln zwischen Vogesen und Karpaten. Studien zur Chronologie, Typologie und regionalen Gliederung der Hügelgräberkultur. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 71. Bonn.

Jelínková, Z. - Sláma, J. 1959: Hromadné pohřby únětické kultury v Tursku u Prahy, Archeologické rozhledy 11, 323-324, 345-347.

Jíra, J. A. 1923: Nová pohřebiště předúnětického typu v Bubenči, Obzor

prehistorický 2, 1-67.

Jiráň, L. (ed.) 2008: Doba bronzová. Archeologie pravěkých Čech 5. Praha.

Kovářík, J. 1982: Bronzový inventář žárového hrobu I. stupně knovízské kultury z Prahy 10 - Vršovic, Archeologica Pragensia 3, 41-44.

Kubach, W. 1973: Die Nadeln in Hessen und Rheinhessen. Prähistorische Bronzefunde XIII/3. München.

Kudrnáč, J. 1980: Archeologické výzkumy památek po těžbě zlata v Čechách v roce 1976, In: Rozpravy Národního technického muzea v Praze sv. 75, Studie z dějin hornictví 10, 9 - 12.

Kuchářík, M. 1997: Revize mohylového pohřebiště ve Stračovské Lhotě, okr. Hradec Králové, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 23, 65 - 76.

Kuna, M. 2002: O věcech praktických a nepraktických, komentář k poznámkám S. Vencla, Archeologické rozhledy 54, 436-438.

Kytlicová, O. - Vokolek, V. - Bouzek, J. 1964: Zur urnenfelderzeitlichen Chronologie Böhmens, Práce musea v Hradci Králové, serie B 7, 143-180.

Kytlicová, O. 1955: Hromadný nález bronzů od Starého Sedla (okr. Milevsko), Památky archeologické 46, 52-75.

Kytlicová, O. 1964: K časovému zařazení depotů horizontu Plzeň-Jíkalka, Archeologické rozhledy 16, 516-556, 562-563.

Kytlicová, O. 2007: Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen. Prähistorische Bronzefunde XX/12. Stuttgart.

Lutovský, M. - Smejtek, L. a kol. 2005: Pravěká Praha. Praha.

Lutovský, M. - Militký, J. - Smejtek, L. 2013: Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha.

Michálek, J. 1979: West und Südböhmische Funde in Wien. Výzkumy v Čechách - Supplementum. Praha.

Montelius, O. 1900: Die Chronologie der älteren Bronzezeit in Nord – Deutschland und Skandinavien. Braunschweig.

Moucha, V. 1962: Lokální vývoj únětické kultury v Čechách, Památky archeologické 52/1, 159-165.

Moucha, V. 1963: Die Periodisierung der Úněticer-Kultur in Böhmen. Sborník ČSSA 3, 9-60.

Moucha, V. 1974: Starobronzový hromadný nález ze Starého Bydžova, Památky archeologické 65, 241-277.

Moucha, V. 1978: Únětická kultura ve středních Čechách. In: Pravěké dějiny Čech, 334-339. Praha.

Moucha, V. 1997: Gold der frühen Bronzezeit (Böhmen) In: Das Prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft - Technologie - Funde. Památky archeologické - Supplementum 7, 154-164. Praha.

Moucha, V. 2001: Zur Frage der Beziehungen zwischen Böhmen und dem oberen Donautal während der älteren Bronzezeit. In: Lippert, A. – Schultz, M. – Shennan, S., Teschler-Nicola, M. (Hrsg.), Mensch und Umwelt während des Neolithikums und der Frühbronzezeit in Mitteleuropa. Rahden/Westf., 215-220.

Moucha, V. 2005: Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha.

Moucha, V. 2011: Poznámky ke starobronzovému depotu ze Starého Bydžova, Archeologie ve středních Čechách 15/1, 217-226.

Moucha, V. - Waldhauser, J. 2010: Únětická veslovitá jehlice, Archeologie ve středních Čechách 14/1, 71-77.

Neustupný, E. 1976: Absolute chronology of the Bronze Age in Central Europe. 5, 111-116.

Neustupný, E. 1995: Úvaha o specializaci v pravěku - Thoughts on specialisation in prehistory. Archeologické rozhledy 47/4, 641-650.

Neustupný, E. 2007a: Metoda archeologie. Plzeň.

Neustupný, E. 2007b: Vymezení archeologie. In: Kuna, M. (ed.) Archeologie pravěkých Čech 1 - Pravěký svět a jeho poznání. Praha

Neustupný, E. 2010: Teorie archeologie. Plzeň.

Neustupný, J. a kol. 1960: Pravěk Československa. Praha.

Ondráček, J. 1963: Nálezy měřanovicko-nitranského typu na Moravě, Archeologické rozhledy 15, 405-415.

Ondráček, J. - Stuchlíková, J. 1988: Sídliště v Budkovicích a jeho postavení v rámci věteřovské skupiny, Památky archeologické 79, 5-37.

Pavelčík, J. 1989: Kostěné, parohové a měděné předměty z Hlinska u Lipníku nad Bečvou (okr. Přerov), Památky archeologické 80, 241-248.

Peška, J. 2004: Zlaté ozdoby z hrobů kultury se šňůrovou keramikou na Moravě. In: Einflüsse und Kontakte alteureuropäischer Kulturen. Festschrift für Josef Vladár zum 70. Geburtstag, Nitra 93-136.

Peška, J. - Králík, M. - Selucká, A. 2006: Rezidua a otiskyorganických látek v korozních produktech mědi a jejích slitin, Pilotní studie, Industrie starší doby bronzové, Památky archeologické 97, 5-46.

Píč, J. L. 1893-95: Pohřebiště se skrčenými kostrami u Malých Číčovic, Památky archeologické 16, 342-355.

Píč, J. L. 1898-99: Mohyly Bechyňské II, Památky archeologické 18, 1.

Píč, J. L. 1900: Starožitnosti země České. Díl I., sv. 2. Pokolení kamenných mohyl. Praha.

Pleiner, R. 1962: Staré Evropské kovářství. Praha.

Pleiner, R. 1978: Těžba mědi a technický postup slévačství. In: Pleiner, R. - Rybová, A. (eds.), Pravěké dějiny Čech. Praha, 546-551.

Pleiner, R. 1978: Rozvoj kovotepectví kovového věku. In: Pleiner, R. - Rybová, A. (eds.), Pravěké dějiny Čech. Praha, 551-555.

Pleiner, R. 1978: Počátky doby bronzové ve střední Evropě a únětická kultura. In: Pleiner, R. - Rybová, A. (eds.), Pravěké dějiny Čech. Praha, 330-334.

Pleiner, R. - Rybová, A. (eds.) 1978: Pravěké dějiny Čech. Praha.

Pleinerová, I. 1965: Vztahy Moravy a Čech v mladém období únětické kultury - Die Gegenseitigen Beziehungen Böhmens und Mährens während der jüngeren Aunjetitzer Kultur. Archeologické studijní materiály 2, 53-55.

Pleinerová, I. 1960: Únětické pohřebiště a osada v Blšanech u Loun, Památky archeologické 51, 485-526.

Pleinerová, I. 1966: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství I, Památky archeologické 57, 339 - 458.

Pleinerová, I. 1967: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství II, Památky archeologické 58, 1-36.

Plesl, E. 1954: Únětické nálezy v Blšanech u Loun - Trouvailles uniétitziennes de Blšany přes de Louny, Archeologické rozhledy 6, 739-744, 760-762.

Plesl, E. 1965: Otázky středobronzového osídlení v severozápadních Čechách, Památky archeologické 56, 457-512.

Podborský, V. 2006: Náboženství pravěkých Evropanů. Brno.

Reinecke, P. 1924: Zur chronologischen Gliederung der süddeutschen Bronzezeit, Germania 8, 43 - 44.

Rýzner, Č. 1880: Řadové hroby blíž Únětic, Památky archeologické 11, 289-306.

Rýzner, Č. 1881: Řadové hroby blíže Únětic, skupení druhé, Památky archeologické 11, 353-366.

Říhovský, J. 1979: Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet. Prähistorische Bronzefunde XIII/5. München.

Salaš, M. 2005: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku. Brno.

Saussure, F. de 2007: Kurz obecné lingvistiky. Praha.

Scott, D. A. 2002: Copper and Bronze in Art: Corrosion, Colorants, Conservation. Los Angeles.

Schmidt, V. 1893-95: Archeologický výzkum "Údolí Svatojiřského" a okolí. Památky archeologické 16/1, 1-30, 57-84, 113-140.

Schmidt, V. 1898-99a: Nekropole se skrčenými kostrami u Kamýku, Památky archeologické 18, 551-562.

Schmidt, V. 1898-99b: Pohřebiště se skrčenými kostrami u Žižic, Památky archeologické 18, 562-564.

Schmidt, V. 1898-99c: Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí, Památky archeologické 18, 24.

Schránil, J. 1921: Studie o vzniku kultury doby bronzové. Praha.

Schránil, J. 1928: Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Berlin-Leipzig.

Schubert, E. 1973: Studien zur frühen Bronzezeit an der mittleren Donau. Sonderdruck aus 54. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission.

Sklenář, K. a kol. 1992: Kovové artefakty 1. Archeologický slovník 2. Praha.

Sklenář, K. 2000: Kostěné artefakty. Archeologický slovník 4. Praha.

Smejtek, L. - Lutovský, M. - Militký, J. 2013: Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha.

Smolík, J. 1881: O mohylách zejména ejpovických, Památky archeologické 11, 49-63.

Smolík, J. 1882-84: Mohyly v Hladomoři mezi Blovici, Hradištěm a Chocenici, Památky archeologické 12, 7-9.

Spindler, K 1972-73: Die frühbronzezeitlichen Flügelnadeln. Jahrbuch der Schweizerischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte = Annuaire de la Société Suisse de Préhistoire et d'Archéologie = Annuario della Società Svizzera di Preistoria e d'Archeologia. Volume 57.

Stocký 1928: Čechy v době bronzové. Praha

Stuchlík, S. 1993: Středodunajská mohylová kultura. In: Podborský (ed.), Pravěké dějiny Moravy, Brno, 272-286.

Šebková, D. 2007: Šperky a ozdoby ve starší části doby bronzové Čech a Moravy. Nepublikovaná diplomová práce KAR ZČU. Plzeň.

Šolle, M. 1948: Depot bronzů ve Staré Boleslavi, Zprávy památkové péče 8, 93.

Švecová, R. 2004: Slničná symbolika v náboženském kontexte doby bronzové. In: Kazdová, E. - Měřínský Z. - Šabatová, K. (edd.): K počtě

Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám, Brno 385-393.

Švejcar, O. - Baloun, L. - Trefný, M. 2012: Pohřební areál ze střední doby bronzové z Nymburka a problematika struktur tvořených kruhovými žlaby v Čechách, *Archeologické rozhledy* 64, 443-465.

Tihelka, K. 1953: Moravská únětická pohřebiště, *Památky archeologické* 44/1, 229-328.

Tihelka, K. 1960: Moravský věteřovský typ, *Památky archeologické* 51, 27-135.

Tihelka, K. 1963: Příspěvek k chronologickému třídění keramiky věteřovského typu, *Sborník Sborník ČSSA* 3, 123-135.

Tisutská, M 2007: Doklady sociálních a myšlenkových struktur v rámci jihočeské doby bronzové. Nepublikovaná diplomová práce FF UK. Praha.

Thomsen, Ch. J. 1848: *The Guide to Northern Archaeology*. London.

Štorch, E. 1950: Poklad jehlic z mladší doby bronzové z Něčína u Dobříše, *Obzor prehistorický* 14, 385-386.

Večeřa, J. 1998: Nejvýznamnější doklady hornictví v Jeseníkách. In: *Hornická Příbram ve vědě a technice, sekce Tradice a historické památky českého hornictví* 15, 1-9.

Vokolek, V. 1993: *Počátky osídlení východních Čech*. Hradec Králové.

Vokolek, V. 2003: *Gräberfelder der Lausitzen Kultur in Ostböhmen I. Fontes Archaeologica Pragenses* 27. Praha.

Zápotocký, M. 1982: Lovosice a oblast české brány – starobronzová sídelní koncentrace a doklady kovolictví, *Archeologické rozhledy* 34, 361-405, 465.

RESUMÉ

This thesis deals with pins from the Early and Middle Bronze Age period in Czech part of Czech Republic. From this part of country are concentrated information about artifacts. Because metal artifacts are really important subjects from the Bronze Age, was in this thesis focus on pins, which belongs to typical fasteners of this time. These adornments were worn near breasts or near shoulder and they were probably used also as clips ar haircuts.

This thesis is trying to show problems of pins from Bronze Age, during which they passed through big modification. We know many shapes and forms of pins because they existed throughtout the period of Bronze Age. Also the material from which these pins are made is not still the same. The majority of pins is the most famous metal of this time – bronze, but we know some finds from bones, or other metals as for example copper of gold.

At first is in this thesis desribed decoration of pins. Than is coming next part: Description of pins and their chronology. Next chapter is speaking about factors of archaeological research which is bringing important information about context and its relationship to past life. Chapter: Method is about study archaeological articles and publications. What is really necessary part of this work is „Purpose of artifacts“, which played important role during their formation.

PŘÍLOHY

Graf 1: Materiál výroby (v textu)

Graf 2: Nálezové areály (v textu)

Graf 3: Stav zachování (v textu)

Graf 4: Úprava tvaru jehel (v textu)

Graf 7: Četnost únětických jehlic (v textu)

Graf 8: Četnost mohylových jehlic (v textu)

Obr. 1: Jehlice z Hradska na Mělnicku (Moucha - Waldhauser 2010)

Obr. 2: Zdobené hlavice jehlic (Innerhofer 2000)

Obr. 3: Výzdobné motivy terčovitých jehlic (Innerhofer 2000)

Obr. 4: Únětické jehlice 1 (Bartelheim 1998)

Obr. 5.: Únětické jehlice 2 (Jiráň (ed.) 2008)

Obr. 6: Mohylové jehlice 1 (Jiráň (ed.) 2008)

Obr. 7: Mohylové jehlice 2 (Beneš 1959)

Obr. 8: Mohylové jehlice 3 (Beneš 1959)

Obr. 9: Výzdoba krčků mohylových jehlic (Innerhofer 2000)

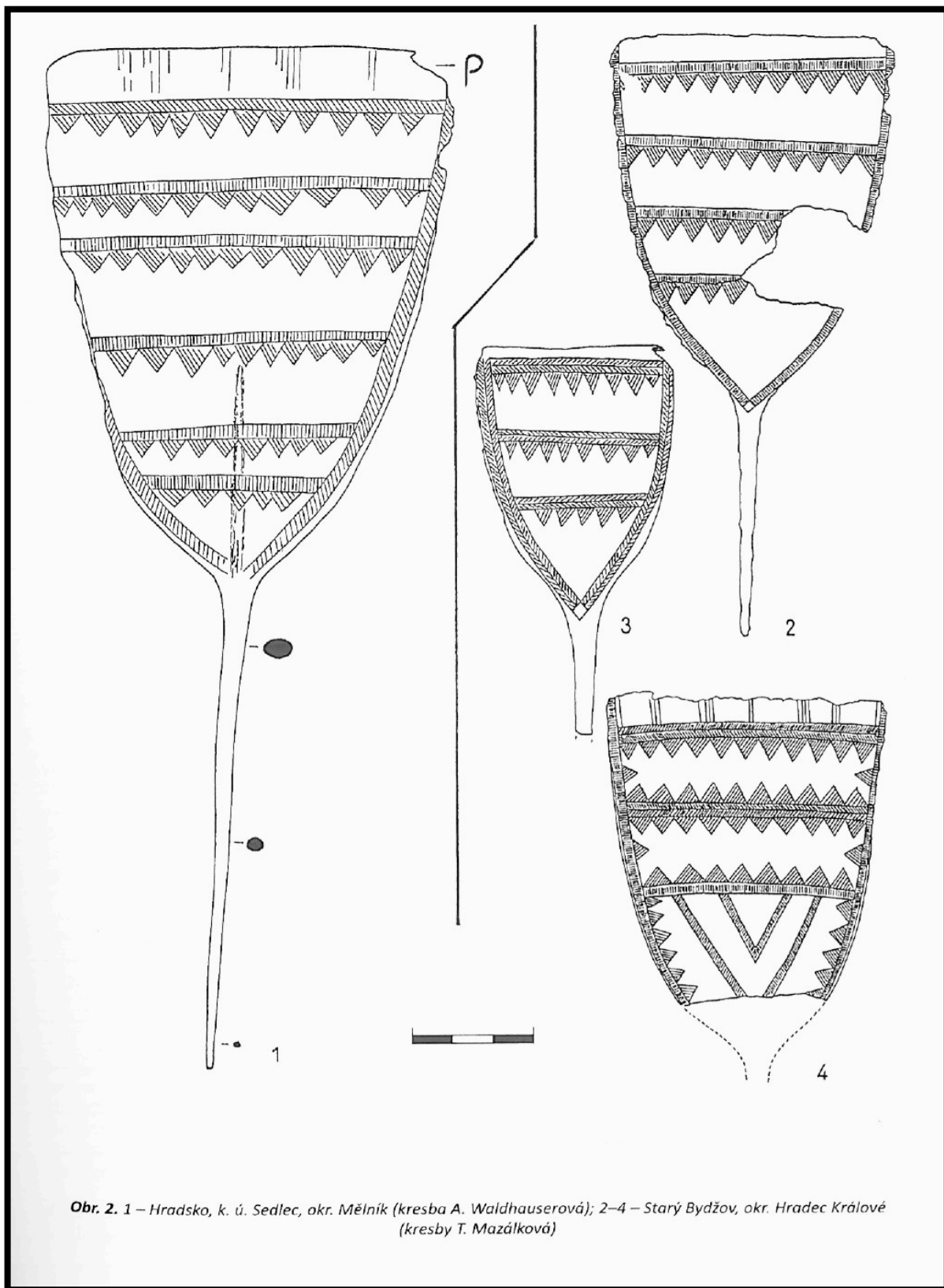
Obr. 10: Časový výskyt výzdobných motivů na krčcích mohylových jehlic (Innerhofer 2000)

Obr. 11: Starobronzové antropomorfní jehlice (Moucha 2011)

Obr. 12: Zdobené únětické jehlice z depotu v Hrdlořezích (Moucha 2005)

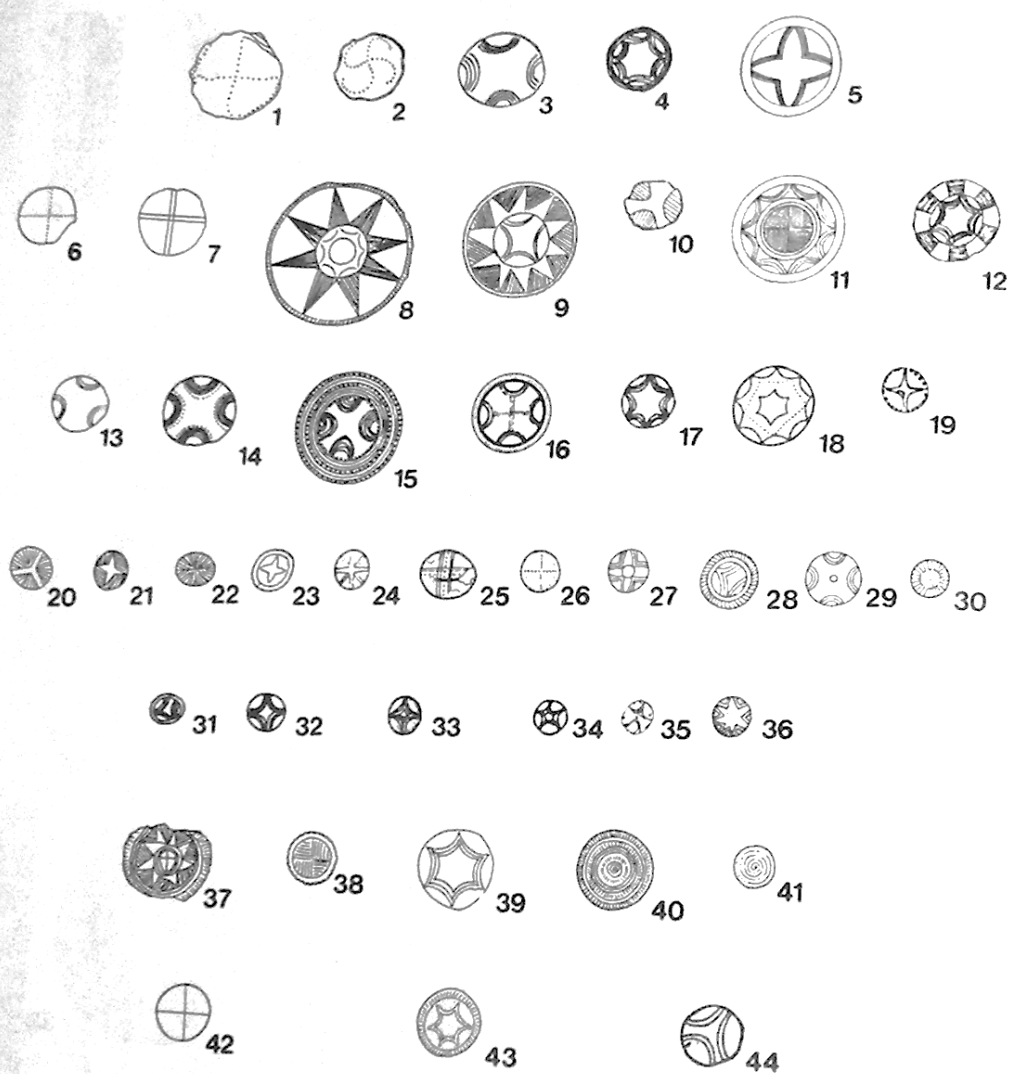
Obr. 13: Kroužkové jehlice z depotu ve Staré Boleslavi (Moucha 2005)

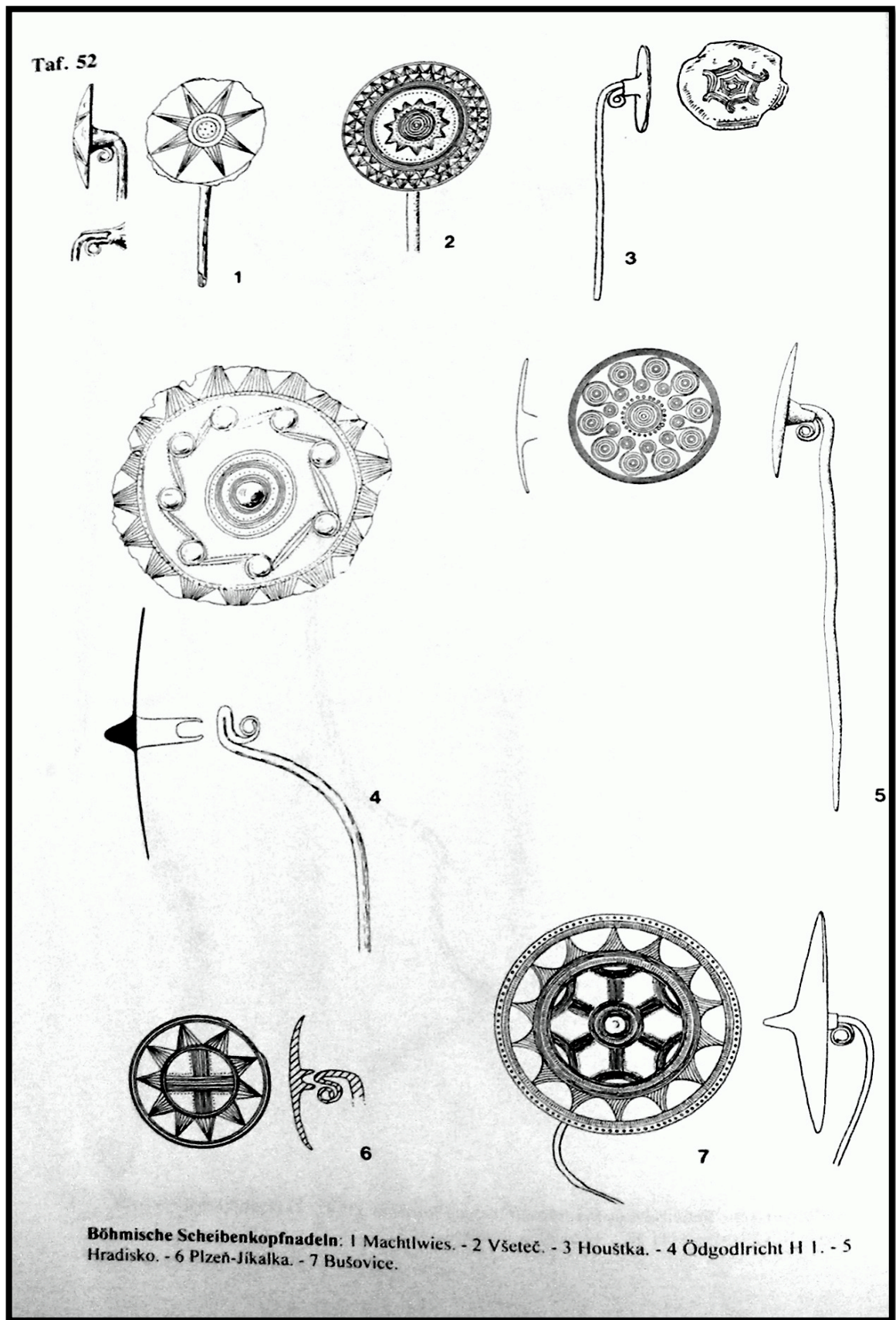

Obr. 1: Jehlice z Hradska na Mělnicku (Moucha - Waldhauser 2010)

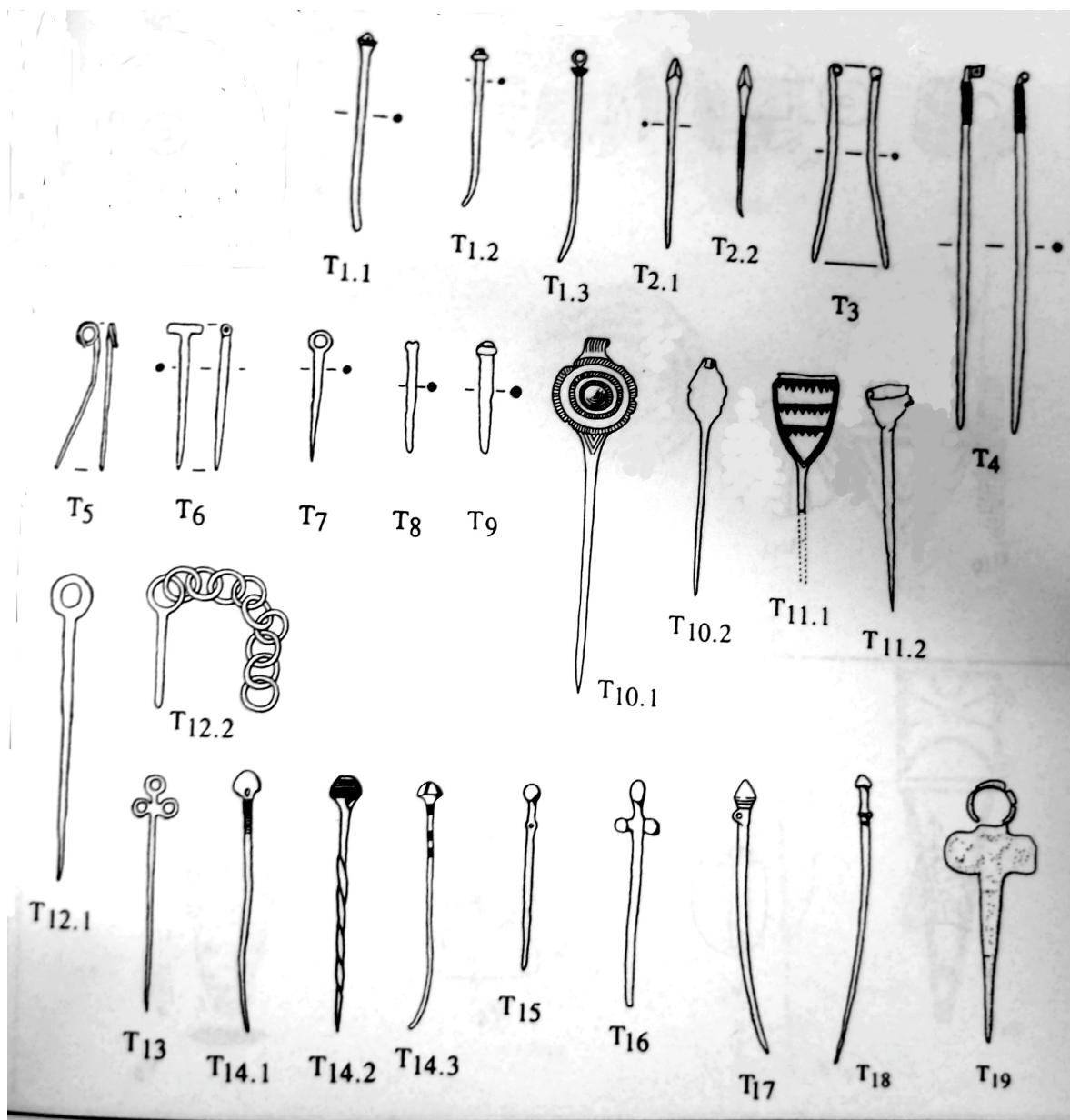
Taf. 72

Obr. 2: Zdobené hlavice jehlic (Innerhofer 2000)

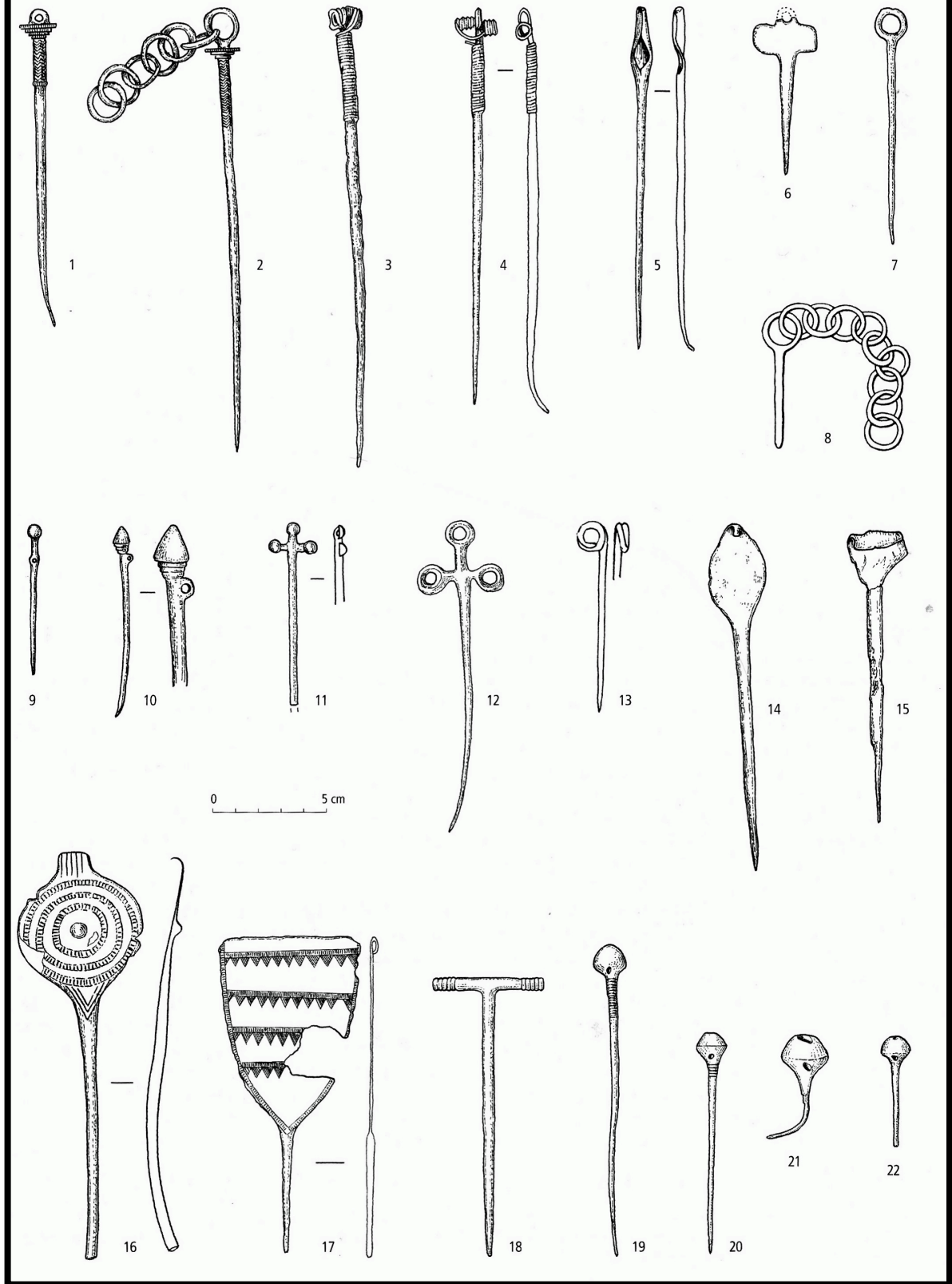

Obr. 3: Výzdobné motívy terčovíých jehlic (Innerhofer 2000)

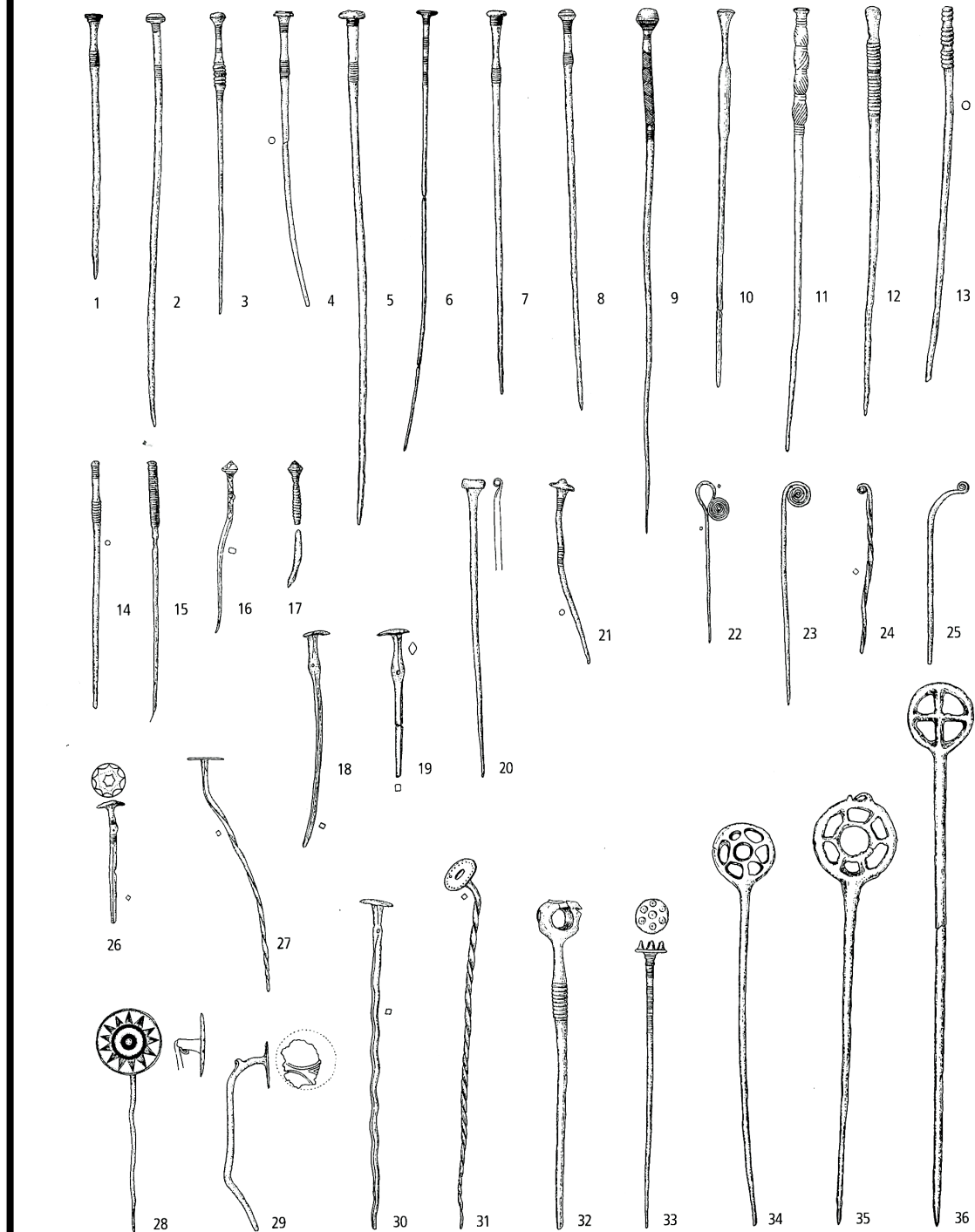

Tafel 46: Typentafel der Spiralinge (S) und Nadeln (T)
 (S7, T2.2, T10, T11, T12.2, T14.1, T17 nach Moucha/Pleinerová 1978,
 Abb. 91; 92; 94; T19 nach Spindler 1972/73, Abb. 19, 3)

Obr. 4: Únětické jehlice 1 (Bartelheim 1998)

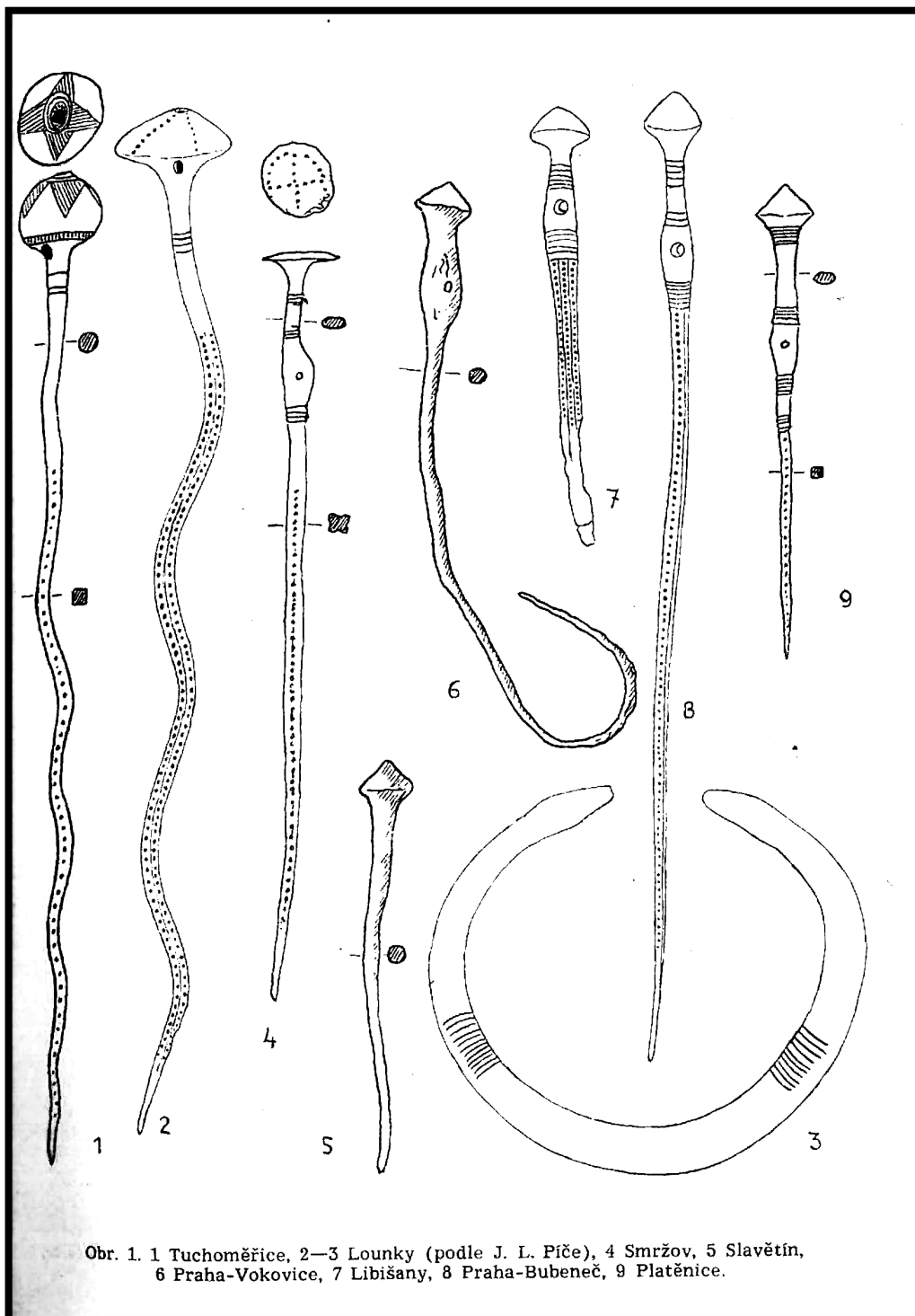

Obr. 5: Únětické jehlice 2 (Jiráň (ed.) 2008)

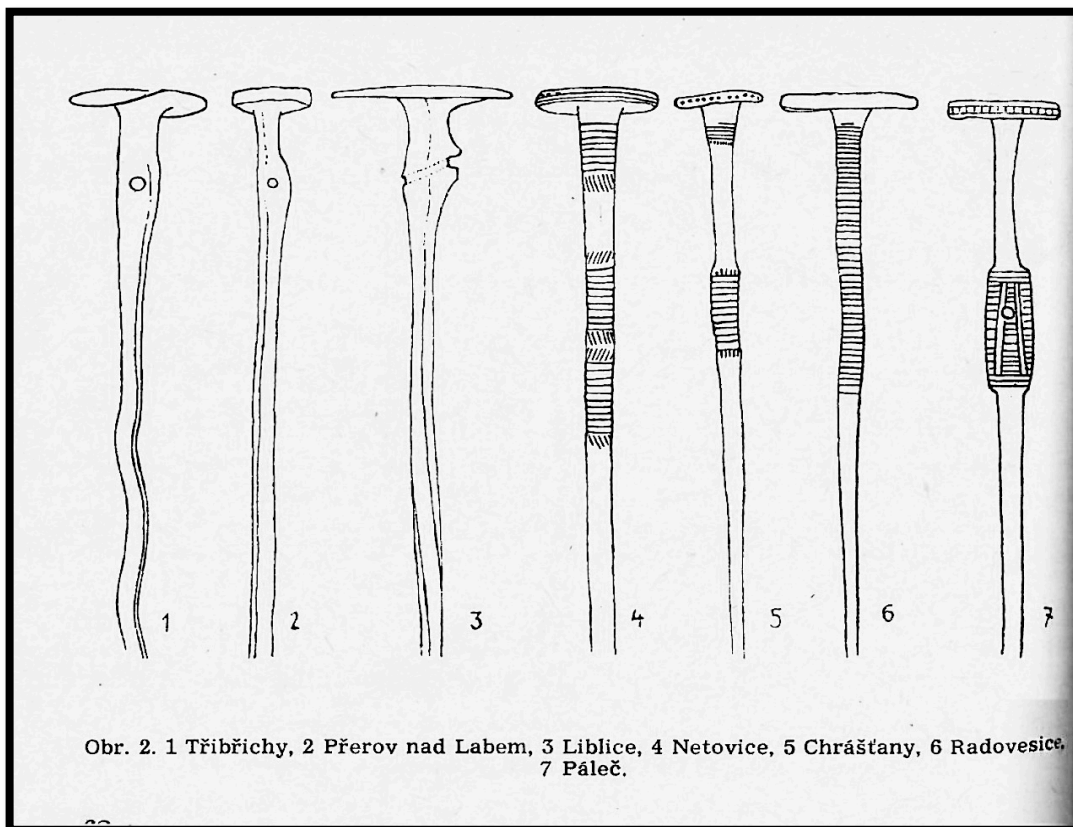

Obr. 69: Bronzové artefakty střední doby bronzové: jehlice. 1, 5–7, 35 Všekary (okr. Domažlice); 2, 8, 12, 13, 25 Dýšina (okr. Plzeň-město); 3 Horní Metelsko (okr. Domažlice); 4 Chocenice (okr. Plzeň-jih); 9 Řepeč (okr. Tábor); 10, 19, 21 Milínov (okr. Plzeň-jih); 11, 36 Štáhlavy (okr. Plzeň-město); 14 Tajanov (okr. Klatovy); 15 Sýkořice-Podřeže (okr. Rakovník); 16 Smederov (okr. Plzeň-jih); 17, 18, 31 Plzeň-Nová Hospoda (okr. Plzeň-město); 20, 30 Lužany-Zelené (okr. Plzeň-jih); 22 Podražnice (okr. Domažlice); 23 Kbel (Plzeň-jih); 24, 34 Červený Hrádek (okr. Plzeň-město); 26 Holýšov (okr. Domažlice); 27 Chodouň (okr. Beroun); 28 Jarov (okr. Plzeň-jih); 29 Švihov-Těšnice (okr. Klatovy); 32, 33 Libákovice (okr. Plzeň-jih). Podle Čujanová-Jilková 1970; Pič 1900. Různá měřítká.

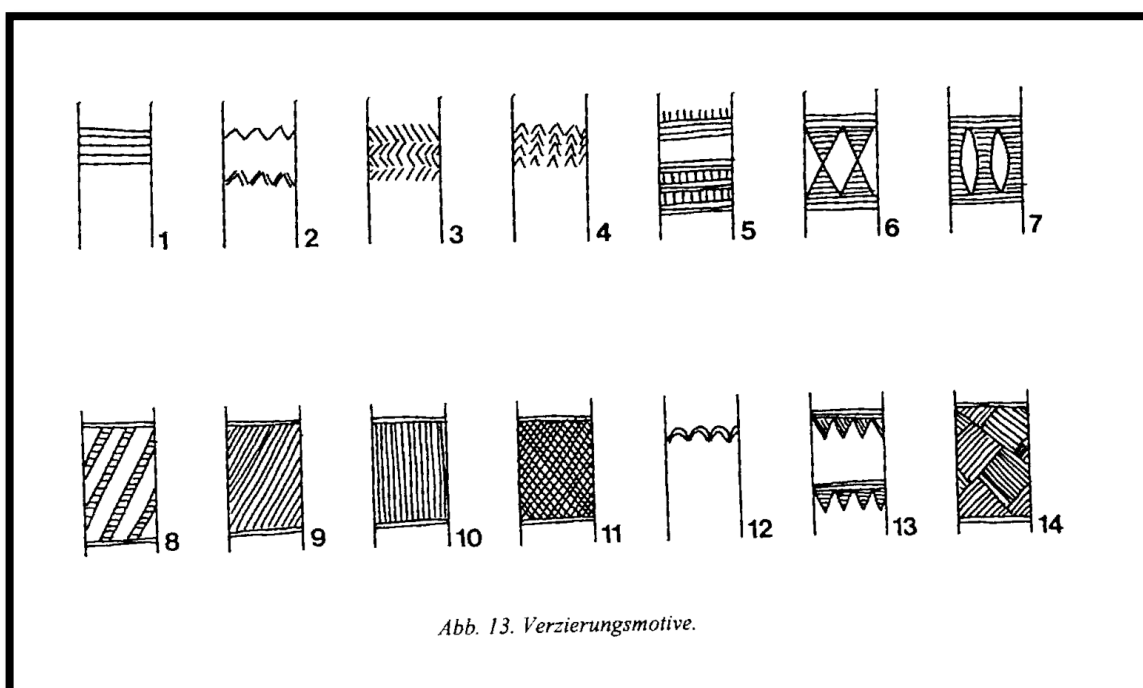
Obr. 6: Mohylové jehlice 1 (Jiráň (ed.) 2008)

Obr. 7: Mohylové jehlice 2 (Beneš 1959)

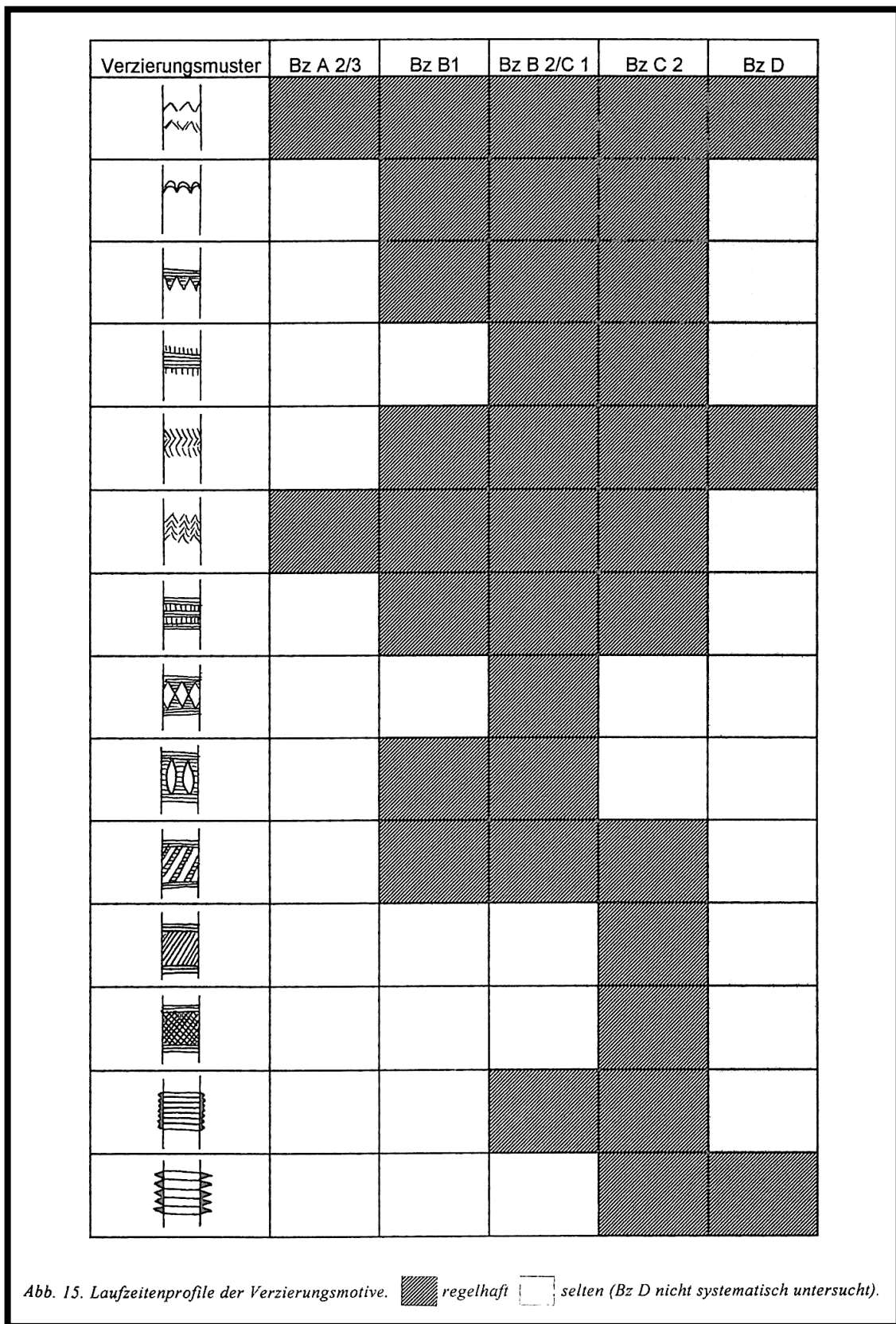

Obr. 8: Mohylové jehlice 3 (Beneš 1959)

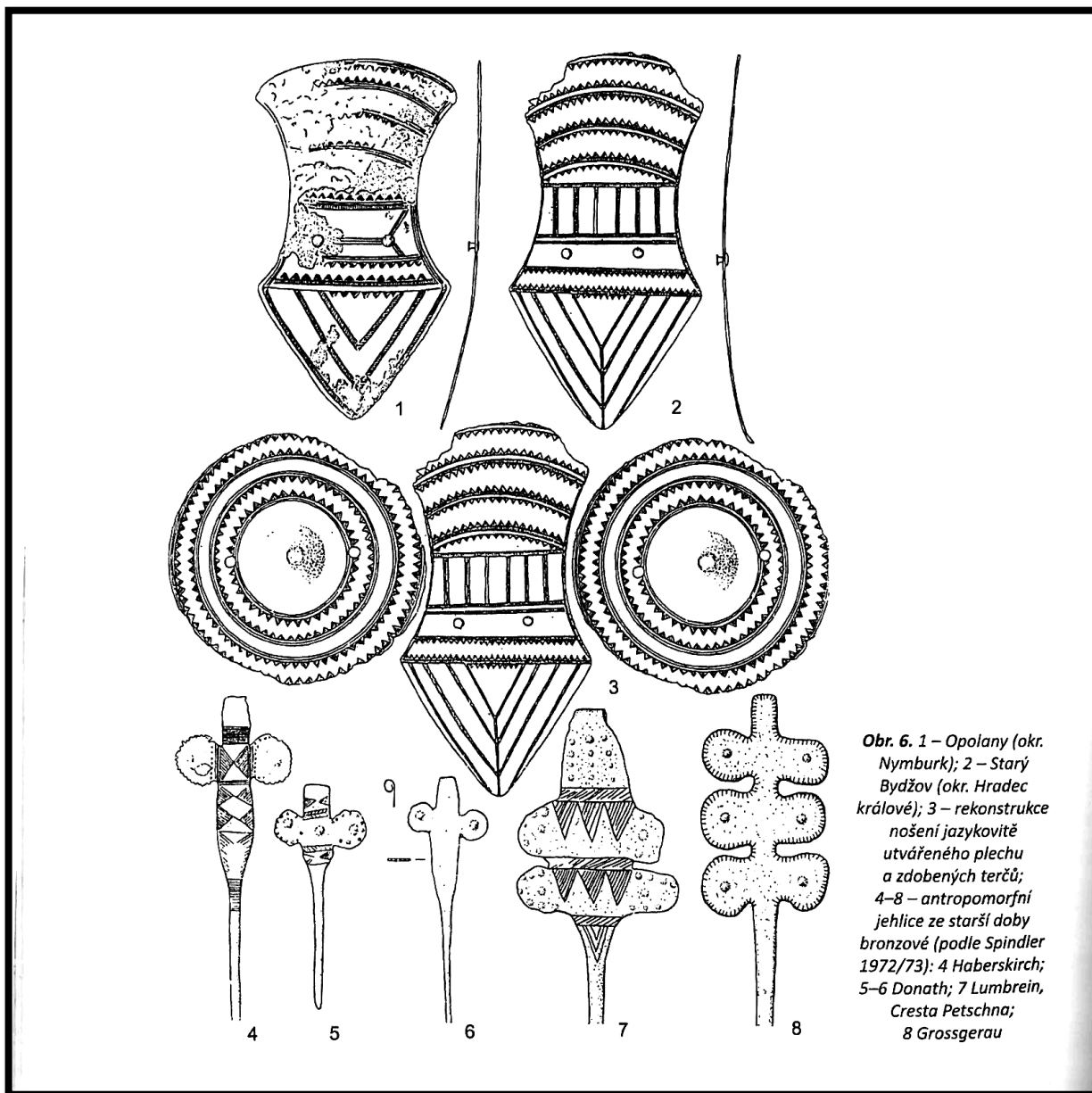

Obr. 9: Výzdoba krčků mohylových jehlic (Innerhofer 2000)

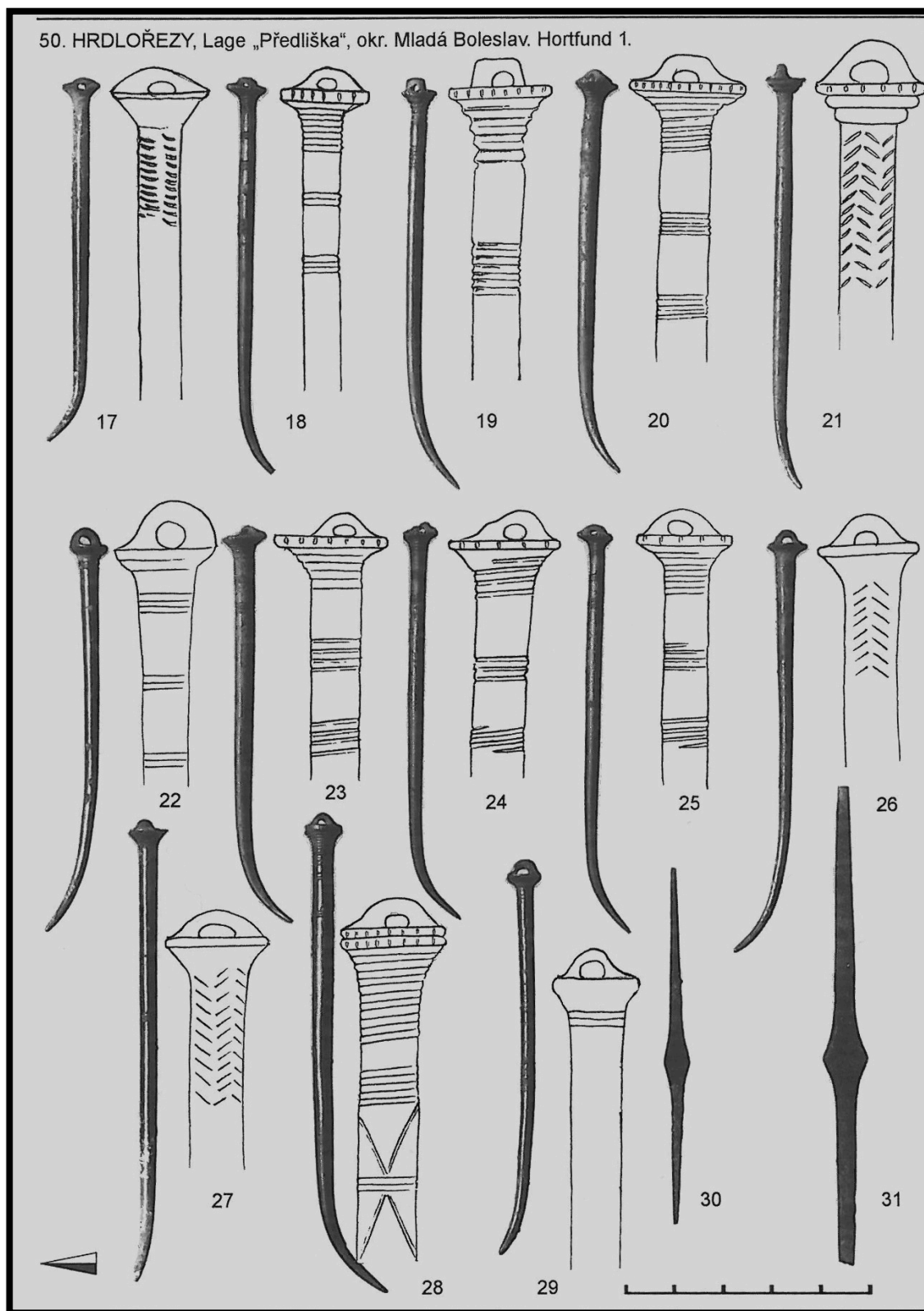

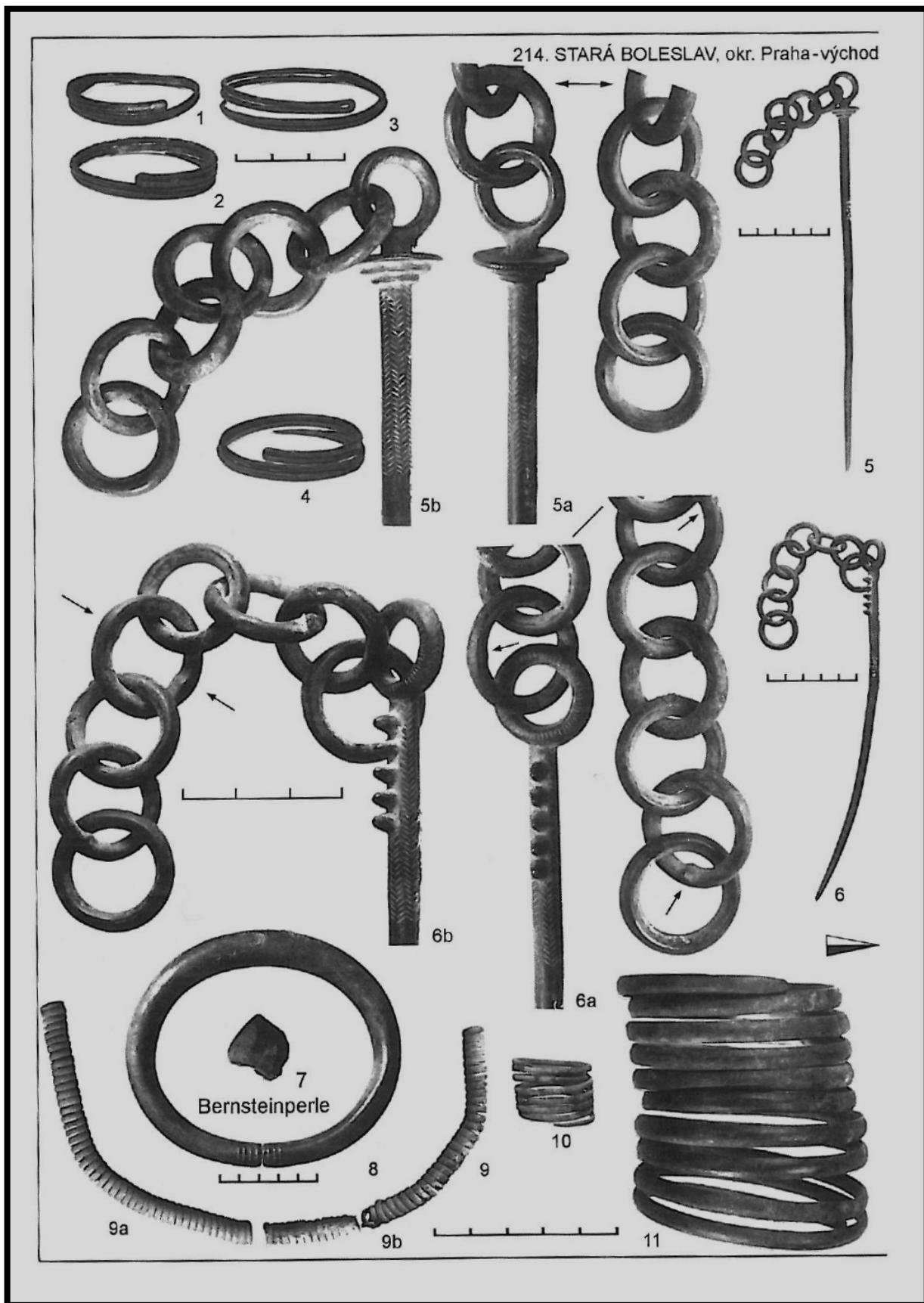
Obr. 10: Časový výskyt výzdobných motivů na krčcích mohylových jehlic (Innerhofer 2000)

Obr. 11: Starobronzové antropomorfní jehlice (Moucha 2011)

Obr. 12: Zdobené únětické jehlice z depotu v Hrdlořezích (Moucha 2005)

Obr. 13: Kroužkové jehlice z depotu ve Staré Boleslavi (Moucha 2005)